

יחס התקשורת
הישראלית לעצמה
סקר "העין
השביעית"

זה הכל כסף

משבר הזהות של "הארץ"

גשר הפיקוד

יואל אסתרן ב"דיעות אחרונות"

המת על החי

גרסת הסטודנטית המתאבדת

מרד הכתבים

עלייתו ונפילתו של דובר משרד החינוך

בלי רשת ביטחון

הפרסומות באינטרנט

כתבות, מאמרים, טורים ומדורים מאת: נחום ברנע • כרמית גיא • חנוך מרמרי • רפי מן • טל ארבל • שהם סמיט • שמעון שמיר • תמר ליבס • מרדכי קרמניצר • יריב צפתי • ארן ליבין • מרדכי שקלאר • שלומי אלדר • יפתח אלעזר • יובל קרמניצר • תמר גוטמן • רן בנימיני • חנן עמיאור • גילי דרוב-היישפיין • איתי רוס ומתן שירם • יונתן אמיר • מאיה אלמוזנינו • עוזי בנימין

מי יהיו כלבי השמירה

כיום עיון שנערך בפברואר במכון הישראלי לרמקורטיה נפרש כפני המשתתפים חזון מבהיל, המבשר על גוועתה של העיתונות המסורתית בתוך 20 - 25 שנה. חוקרי תקשורת טענו בדיון שמגמות הצריכה של התקשורת בעולם הרמקורטי כולו, והפיתוחים הטכנולוגיים הנמצאים בצנרת, מובילים, באופן בלתי נמנע, לחיסולה של העיתונות המודפסת ולשינוי קיצוני במעמדה של העיתונות האלקטרונית כפי שהיא מוכרת כיום. לא זו בלבד שהרור הבא לא יצרוך עיתונאית, אלא שגם מעמדם של הרור והטלוויזיה ישתנה לכלי הכר. עליפי תחיש זה, העולם עומר על ספו של עידן חדש שבו כל אדם יהפוך לעיתונאי כפני עצמו ומטעם עצמו. אנשים יהיו מצוידים במכשירי טלפון ניידים שלהם צמודים מיקרופון ומצלמה ולכל אחד תהיה נגישות לפלטפורמות מעבירות מידע. כחלל האוויר של עולם המחב יהיה זמום בלתי פוסק של פריטי מידע שיועברו מכל אחד לכל אחד. לכרית תהיה יכולת לכוות בעצמן ממאגרים בלתי נדלים את המידע שהן מקפשות, להרכיב לעצמן "עיתונים" כראות עיניהם ולהפיץ אותם לכל עבר. הפעילות הזו תתאפשר בקלות הרבה יותר גדולה מאשר כיום, משום שלדשות הציבור יעמדו מנוע חיפוש ואמצעי הפצה משוכללים שיאפשרו להם להגיע במהירות, בנחיות ובאופן ממוקד למידע שהוא מחפש ולהעבירו הלאה.

סימנים מוחשיים להמותה של התקשורת העתידית ניכרים כבר עתה באופן שבו צורכים אנשים את האינטרנט ובכיוון פיתוחם של מכשירי תקשורת, כראש וראשונה – הטלפונים הניידים. בעיקר הזה העיתונות המסורתית את פעמיו של העידן החדש בספרי המאונים שלה: בישראל, כמו בעולם המפותח כולו, נוגסים האתרים שברשת, בעיקר העיתונים המקוונים, בתפוצה ובהכנסות ממודעות של העיתונים המורפסים, הרדיו והטלוויזיה; המגמות הללו, ככל שהן מסעירות בגלל הקרמה הטכנולוגית הגלומה בהן ובגלל התוות הרמקורטיה המשונה להן (ולכל אדם ניתנת אפשרות לשאת את קולו, ללא הגבלה, בכוכר העיר האלקטרונית), מעוררות שאלה: היכן יתנהל השיח הציבורי ומי יהיו כלבי השמירה בעולם המחור?

כאשר המידע מתנפץ לאינסוף רסיסים, המועברים באינסוף ערוצים, מאבדת החברה את המכנה המשותף שלה. כאשר הקשב מתפזר בין מספר בלתי מוגבל של קולות, לא ניתן לקיים שיח; כאשר כל אדם הוא תחנת מידע, מתפוגג תפקידה של העיתונות כספקית חדשות ובלתי שאת – כפרשנות של המציאות וכשליחתן של הציבור והמפקחת על מוקדרי הכוח המשיענים על חייו: אירועי שהעיתונות הישראלית כמעט ואינה מייצגת את צרכני התקשורת שלה בהתפתחויות העומדות בפנת ואינה מקיימת איתם דיון פומבי על השלכותיהן.

עוזי בנימיני

המכון הישראלי לדמוקרטיה
THE ISRAELI DEMOCRACY INSTITUTE

רכז המערכת: נדב שליוח
הפוסט: מנעל רדומיבוז
כתובתנו באינטרנט: www.idi.org.il
דואר אלקטרוני: nadavsh@idi.org.il

ISSN 0793-5781

עורך: עוין כמימן
מערכת: נחום פירע, כרמיית גיא, רפי מר
יעוץ: פרופ' ירון אהוד, פרופ' מרדכי קרמניצר
עריכה גרפית: סגורין אר
השעה: אפרח בלוססקו
עריכה לשונית: מיכל דונמור

"העין השביעית"
בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה
ת"ד 4702 ירושלים 91046
טלפון: מערכת 02 5300866
טלפון: תחנה 02 5392886
1-800-202222
פקס: 03 5488633

לפני שנים רבות הלכתי לדרבי התל"א בכיבי בבלומפילד. חבר, עיתונאי ותיק, פינה לי מקום לצרו, במרומי היציע. מה אתה, תהיתי, אהרן של הפועל או של מכבי? הוא ראה כשאלה עלבון למקצוענותו. לא, ענה נחרצות. כאתי כי אני אהב כדורגל. אני ניטרלי. אני אובייקטיבי. כמו שהתחיל המשחק הוא שיגר קללות נמרצות לעבר האימאמא של השחקנים בארום, צרח על השופט מדוע הוא לא שורק פאולים נגד השחקנים בארום, ונוף קשות בשחקנים בצהוב, על שום מה ולמה הם לא מכסחים את רגליהם של השחקנים בארום.

בשבת ההיא למדתי עד כמה אובייקטיביות היא עניין סובייקטיבי, ועד כמה דק ההבדל בין עיתונאי ניטרלי לעיתונאי מגויס. מאז אני מקפיד להזכיר לעצמי, ולפעמים גם לאחרים, את הלקח הזה שוב ושוב: המציאות בישראל כליכך טעונה, ההכרעות כליכך גורליות, שרק יחידי סגולה יכולים לשבת על היציע ולהשקיף על המשחק בשוויון נפש. אנחנו גויסנו לכל החיים.

אבל גם להתגייסות צריכים להיות גבולות. תוכנית ההתנתקות של שרון מציגה את הדילמה הזאת בכל הריפותה. היא הולידה מאבק מר על נפשם של הישראלים. עיתונאים נקראים לדווח עליו ולפרש אותו. לא כלוח חלק הם נכנסים אל המערכה הזאת. כל אחד מהם תמוש בהשקפת עולם, בצרור רגשות, בדעות קדומות. גם מנהיג המהלך הזה לא נכנס אליו כלוח חלק. אריאל שרון הוא דמות יוצאת דופן. מעט אנשים שרדו כליכך הרבה שנים בזירה הציבורית. מעט אנשים עוררו גלים כאלה של הערצה ושל שנאה. מעט אנשים עברו מהפך כזה במיקום שלהם על הציר ימין-שמאל.

אין ויכוח על כך שהבונדוטון בתקשורת הישראלית הוא פרו-התנתקות. האם העיתונות רק תומכת, או גם מגויסת? הדרך לנסות ולהתמודד עם השאלה הזאת היא לעיין קודם כל בעיתונות הימין, ב"מקור ראשון", ב"שב"ע", "הצופה", "נקודה" וברשימותיהם של אנשי ימין מובהקים בעיתונות הכללית. מטיחים שם בשרון האשמות שונות. התוכנית מסוכנת לביטחון ושרלטנית, הם אומרים, ולידתה במניעים פסולים: תהליך האישור שלה לא דמוקרטי; הוא ובניו מושחתים, כספית ופוליטית.

בלי להיכנס למהות הטענות, מותר להניח, שאילו שרון היה מעלה תוכנית פרוכה, נניח, חיוק ההתנחלויות וסיפוח השטחים, העיסוק בו בתקשורת הכללית היה הרבה יותר נוקב, הרבה יותר אכזרי. מכל הטענות שמטיח בו הימין, המשכנעת ביותר היא הטענה ששרון הבטיח לקבל את תוצאות המשאל בליכוד, אבל צפצף עליהן כאשר לא תאמו את ציפיותיו. אפילו בן-גוריון, המנהיג ששרון מעריץ, לא העז לנהוג כך בחברי מפלגתו: כאשר נכשל במשאל חברים, ציית בתריקת שיניים.

טיפלנו בהתנהגות הזאת של שרון בכפפות משי. יותר משהיינו כלב השמירה של הרמוקרטיה, היינו לכלב השמירה של ההתנתקות. זה היה משגה. מוטב ללמוד את הלקח עכשיו, בעיצומו של התהליך, מאשר לכתוב אלפי מלים של הוקעה עצמית לאחר שהכל ייגמר.

מי שמעגל את פינותיו של שרון לא רק מועל בתפקידו המקצועי: הוא חוטא ביומרה שאין לה שחר. תפקידנו הוא לדווח, לחשוף, לבקר, להשכיל את הבריות ולהשפיע על סדר-יומם. חוץ ממקרים נדירים, יחידים בדורם, לא אנחנו ממנים. לא אנחנו מפטרים. אנחנו הכלבים. אנחנו לא השיירה.

למרכה האירוניה, הנהנים הראשונים מהבונדוטון הפרו-שרוני בתקשורת הם הכותבים הימנים, מתנגדי המהלך. הרשימה ידועה: היא מונה כותבים שרובם ככולם תושבי התנחלויות רתיות מייסודו של גוש-אמונים. מכיון שהם נתפסים כאחרים, כתוצגים, כמשקל נגד לכיוון הכללי, משחררים אותם מהכללים המקובלים בנקצוע. יכול כותב כזה לפרסם רשימה מלומדת בעיתון אחד, אחריכך למחזור אותה בטור שלו בטלוויזיה, אחריכך להעתיק אותה לאחד מעיתוני הימין ובסוף לשרר אותה בתחנת הרדיו שלהם. יכול כותב כזה להופיע גם כהגיגן בעיתון, גם כשתרלן מטעם מוסדות המתנחלים וגם כמפגין. הטיעונים שהם מציגים כעובדות לא עוברים כדיקה. פליטות הקולמוס שלהם לא עוברות עריכה. הם אחרים: מותר להם.

נחום ברנע

אנחנו גוייסנו לכל החיים

ביום שבו נקבר ערפאת אישר צה"ל לשלושים אוטובוסים פלסטיניים להוביל נוסעים משכם אל ההלוויה ברמאללה וחזרה. למרבה המבוכה הביקוש היה קטן בהרבה מההיצע. בקושי הצליחו למלא שלושה אוטובוסים. מה יכול עיתונאי להבין מהסיפור הזה? שהרוחק, והמתח, והטרדה הכרוכה בנסיעה גברו, בשכם לפחות, באותו יום לפחות, על הגעגועים לראים המת. ואולי (כפי שראה כל עיתונאי שהיה ברמאללה באותו יום) לא כליכך מתגעגעים.

אבל מה אנחנו, העיתונאים, מבינים. לפני שבועות אחרים הוציאה עמותה בשם "קשב, מרכז להגנת הדמוקרטיה בישראל" חוברת שמאשימה את התקשורת הישראלית בסיקור מוטא של מותו של ערפאת. את החוברת כתב יוהר באר, מנכ"ל "בצלם" לשעבר, ואת הפיקוח האקרמי סיפק ד"ר דני דור. השניים עשו גם את הסיכוב ההכרחי בכל הטוקי-שוואו בטלוויזיה, גינו ונזפו והטיפו מוסר. המימון לחוברת בא – לא במפתיע – מהאיחוד האירופי. לקט הציטוטים שהיא מביאה סלקטיבי, ומיועד לשרת את טענותיה. אם היה שם "פיקוח אקרמי", הוא היה רופף עד מאוד. כותרת הגג של החוברת מזהירה: "גם מלים יכולות להרוג". ואכן, אילו המלים של באר ודור היו יכולות להרוג, היו חדרי החדשות של התקשורת הישראלית ארומים מרם.

לד"ר דור יש קונספציה. הקונספציה היא, שלתקשורת הישראלית יש קונספציה: היא אימצה את הקונספציה של האלוף (מיל') עמוס גלער, שהעמיס את האשמה בטרור על כתפיו של ערפאת. הטענה הזאת שלו היתה מבוססת למדי בשנהדשנתיים הראשונות לאינתיפאדת אלאקצה. עם הזמן היא דהתה, ונאלצה להתחלק בזירה התקשורתית עם השקפות מורכבות יותר. נכון, ערפאת נתפס בתקשורת הישראלית כאיש הרע, כמי שיכול להיאבק בטרור אבל מסרב, כמי שלא חרל ליום אחד לדאות בטרור אופציה. את המידע המרעיש הזה קלטו עיתונאים לא רק מאלופי צה"ל, אלא קודם כל מבני שיחם הפלסטינים: אבו-מאזן, אבו-עלא, דחלאן, רג'וב, עבדירבו ורבים אחרים.

אבל כל זה לא נוגע לסיקור מותו של ערפאת אלא בשוליים. התקשורת הישראלית טיפלה במותו של ערפאת בוולגרייות, בצעקנות, בשמחה לאיד ובקפיצה על כל שמועה. ככה היא מטפלת בעשרות נושאים אחרים, מומר קסטות שנחשד בגניבה ועד יצריה המינייים של המורה לערבית. זאת הקונספציה האמיתית.

אשר למותו של ערפאת, הוא היה באמת גרוטסקי. אין מה לעשות. החל במחלה שאיש איננו מעז לחשוף אותה. עבור לצילומי הרמות בבגדי ליצן שתופסת את ידי הרופא האלג'ירי, שמנסה לשווא להשתחרר, עבור להצהרות הכוזבות בעליל מפי פלסטינים ומפי צרפתים בפתח בית-החולים, וגמור במרד הפתטי של סוהא ערפאת. אנשי "קשב" מאשימים את העיתונאים ב"התלהמות" בדיווחים עליה. הם לא שמעו מה אומרים עליה בנירעמה הפלסטינים.

קודם כל, השם. השם, "דה מארקר", מעצבן. לא נעים לראות ש"הארץ", עיתון עברי שמתיימר להיות איכותי, תרבותי, ישראלי, מקפל את עצמו בתוך חוברת, שכותרתה מאונגלות. "דה מארקר" נולד באינטרנט. רוב הלידות שם הן לירות פספורט. "ואינט" של "ידיעות אחרונות", למשל (רק גאון יכול לקרוא את השם בעברית) או אן.ארג'י של "מעריב" (מדובר כנראה בראשייתיות: גמרורי רועד מגוסינסקי).

ברגע שמו"ל "הארץ" החליט להפוך את המוסף הכלכלי הזה לספינת הרגל של עיתונו הוא היה חייב לעברת את השם. הוא יכול היה לקרוא לו "כסף", "כספת", "עסק", "הון", "תועפות", "שקל", "רווח", "ממון", "קופה". זה מה שעלה על רעתי ברקה של מחשבה. אפשר רק לדמיין מה יכלו להמציא העורכים המבריקים של "הארץ".

(נכון שהעיתון המתחרה, "גלובס", נושא גם הוא שם מאונגלו. אבל בעליו של "גלובס" בשנותיו הראשונות היה סוחר בשוק האפור, ולא המו"לים של ש"י עגנון).

שנית, הקרימויות. לא מכובד לקבל את חוברת המאמרים של "הארץ", עם יואל מרקוס בראש, כשהיא משתלשלת מתוך נתוני הכורסה. התחושה היא שכובד המשקל עבר לחוברת הכלכלית, והעיתון הוא הזנב שלה.

שלישית, רלות החומר. אין כנראה די כלכלה, או די כתבים, לכליכך הרבה עמודים, והתוצאה היא שהודעות לעיתונות ממקלדותיהם של יח"צנים הופכות פתאום לכותרות. נדמה שהמוסף הכלכלי של "הארץ" במתכונתו הקודמת היה יותר מתמצת, פחות רפוי.

רביעית, צריר לכבר את "הארץ" על שהוא נאבק על קוראים חדשים, על שהוא לוקח סיכונים, משתנה ומתחדש. על-פי השמועות, הדי-מארקריזציה של "הארץ" הביאה לעיתון מנייים חדשים. במאבק הקיומי שהעיתונות המודפסת נתונה בו, זאת בשורה משוכחת.

מי שמעגל את פינותיו של שרון לא רק חועל בתפקידו המקצועי: הוא חוטא ביומרה שאין לה שחר. תפקידנו הוא לדווח, לחשוף, לבקר, להשכיל את הבריות ולהשפיע על סדר-יחום

מקטרים אבל

רוב העיתונאים סבורים שהתקשורת הישראלית מעוותת עובדות, נכנעת לשיקולים מסחריים ומיישמת שיקולי תן וקח לא הוגנים, ובכל זאת הם מעניקים לה ציון גבוה ומצהירים כי הם נהנים מחקצוים

מן הנשאלים ציינו כי כעיתונאים בישראל של שנות האלפיים, הם חשים לעתים כי הם נמצאים כסכנה פיזית ממשית.

המדגם

כאמור, זו הפעם השנייה שבה נערך סקר העיתונאים של "העין השביעית" (תוצאות הסקר הראשון, שנערך בשלהי שנת 2002, פורסמו בגליון מרץ 2003). המחקר הנוכחי נערך על מדגם של 200 עיתונאים נושאי תפקידים שונים בכלי התקשורת הארצית והמקומית בשפות עברית, ערבית, רוסית ואנגלית. שיטת הרגימה היתה זהה לזו שבה נעשה שימוש במחקר הראשון, וזאת כדי לאפשר השוואה בין ממצאי המחקרים. המדגם כלל עיתונאים המועסקים בעיתונות המורפסת, ברדיו, בטלוויזיה ובאינטרנט. ההתמקדות במדגם היתה בעיתונאים העוסקים בעבודה חרשית ובאקטואליה (כולל כתיבים ועורכים במערכות החדשות, עיתונאים במוספים העוסקים

תן וקח בין עיתונאים למקורות. כמעט שבעה מכל עשרה עיתונאים סבורים כי מערכות התקשורת אינן מיישמות במידה הנדרשת את כללי האתיקה והיושרה שהן דורשות ממושאי הסיקור שלהן, וכמחצית מהעיתונאים מרווחים על לחצים ככדים לספק את הציפיות בכל מחיר. גם ברמה המעשית יותר מצביעים ממצאי המחקר על משבר קשה בתחושות הביטחון והיציבות של עיתונאים, תחושות העלולות לפגוע ביכולתם לבצע את עבודתם באופן מקצועי. כמעט שליש מהעיתונאים חשים כי הם אינם מתפרנסים בכבוד ממקצועם; כרבע מהם אינם חשים ביטחון בנוגע למקום עבודתם. ארבעה מכל עשרה עיתונאים ציינו כי הם חשופים להטרדות או לגילויי עוינות מצד הציבור; ומה שמדהים אולי מכל: כמעט 40%

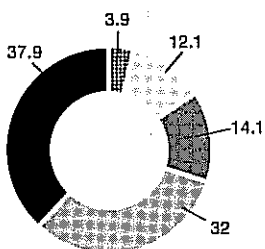
יריב צפתי וארן ליביו

מבקריה החריפים ביותר של התקשורת הישראלית על חוסר מקצועיות והתנהלותה האתית הבעייתית יכולים, כפי הנראה, למצוא תומכים רבים לעמדותיהם דווקא בקרב העיתונאים עצמם. כך עולה ממצאי המחקר הדו-שנתי המקיף על עיתונאי ישראל שנערך למען "העין השביעית" זו הפעם השנייה, בסיוע המכון הישראלי לדמוקרטיה. עליפי הממצאים, רוב העיתונאים נתקלים - לפחות בשכיחות מסוימת - במקרים של עיוות ציטוטים בידי עיתונאים, כניעה להשפעתם של שיקולים מסחריים על תוכני החדשות, וסיקור לא הוגן כתוצאה מיחסי

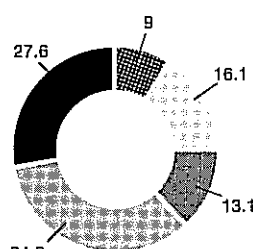
תרשים חסי

לגבי כל אחת מהחופעות הבאות, ציין באיזו חידה נתקלת בהן בחקשורת הישראלית, אם בכלל

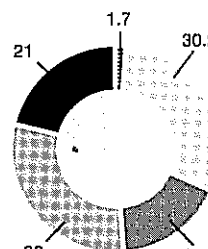
□ לעיתים קרובות □ לפעמים □ לעיתים נדירות □ מעולם לא נתקלתי □ לא רלוונטי

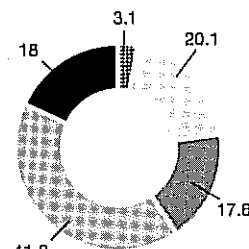
עבירות אתיים חמורות

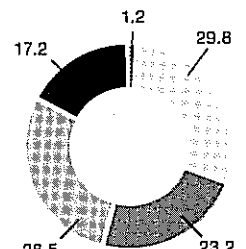
השפעה של שיקולים מסחריים על תוכני החדשות

סיקור לא הוגן כתוצאה מיחסי תן וקח בין עיתונאים למקורות

עבירות צנזורה והפרוץ צווי איסור פרסום

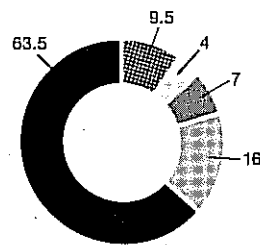
עיתונאים החמושים ציטוטים

מרוצים

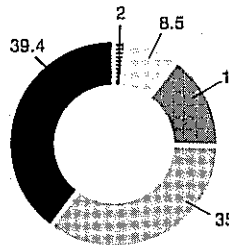

בעבודה בעלת אופי חדשותי, כתבים ועורכים כלכליים וכדומה), ולא בעיתונאינישה שאינם נוסקים בתחומי האקטואליה, כמו אלה העובדים במדורי הספורט, הצרכנות, הבידור וכדומה. בדומה למחקר משנת 2002, גם הפעם הובטח ייצוגם של עורכים, של כתבים ושל פרשנים בכירים מצד אחד, של כלי תקשורת הפונים לאוכלוסיות ספציפיות ערבים, דתיים, עולים וכדומה) מצד שני.

הסקר נעשה כאמצעות ראיונות טלפוניים שבוצעו על-ידי מכון דחף בהנהלת ר"ד מינה צמח. בסיס הדגימה מהמחקר הקודם עורכן ונבנה מחדש על בסיס שילוב והצלבה של מאגרי מידע קיימים של עיתונאים, קרדיטים במהדורות החדשות ובעיתונים, במקרים מסוימים רשימות שהועברו מטעם מערכות התקשורת עצמן. מעבר ל-200 העיתונאים שהשתתפו בסופו של דבר במחקר, 29 עיתונאים נוספים סירבו להשתתף בו, ובי-42 מקרים לא הצליח מכון המחקר ליצור קשר עם המרואיינים. אחוז התגובה הסופי נעמד לפיכך על 73.8%, שיעור השתתפות גבוה באופן משמעותי מזה שהיה במחקר הקודם (54%).

האונות סחר

עיתונאים המזוינים יריעות או מרואיינים

אירורים: דויד פולנסקי

אתיקה ופרקטיקה עיתונאית

הממצא המדאיג ביותר העולה מן המחקר הוא השכיחות הגבוהה של שימוש בפרקטיקות בעייתיות מבחינה אתית במערכות החדשות, על-פי דיווחיהם של העיתונאים. העיתונאים התבקשו לציין באיזו שכיחות נתקלו בפרקטיקות כאלה במהלך עבודתם, והממצאים המרכזיים מוצגים בתרשים 1. חשוב לסייג ולומר כי התשובות על שאלות אלה מייצגות את תפיסת העיתונאים לגבי שכיחות התופעות המתוארות, ולא דווקא את השכיחות שלהן בפועל.

התופעה הבעייתית הרווחת ביותר, על-פי המשיבים, היא עיוות ציטוטים על-ידי עיתונאים. כמעט 30% מהנשאלים נתקלו בעיוות של ציטוטים מפי מרואיינים לעתים קרובות. 23.2% נוספים נתקלו בעיוות ציטוטים לפעמים, ורק 17.2% מהמשיבים מעולם לא נתקלו בעיוות ציטוטים על-ידי עיתונאים. גם סיקור לא הוגן כתוצאה מייחסי תן וקח בין עיתונאים ומקורות מסתמן כתופעה רווחת: 30.2% מהמשיבים דיווחו כי הם נתקלו בכך לעתים קרובות, 17.6% נתקלו בתופעה לפעמים, ורק 21% מהמשיבים לא נתקלו בתופעה זו מעולם. באופן מדאיג לא פחות, רק 27.6% מהמשיבים דיווחו כי מעולם לא נתקלו בהשפעה של שיקולים מסחריים על תוכני החדשות, ורק 18% לא נתקלו מעולם בעבירות צנזורה ובהפרות של צווי פרסום.

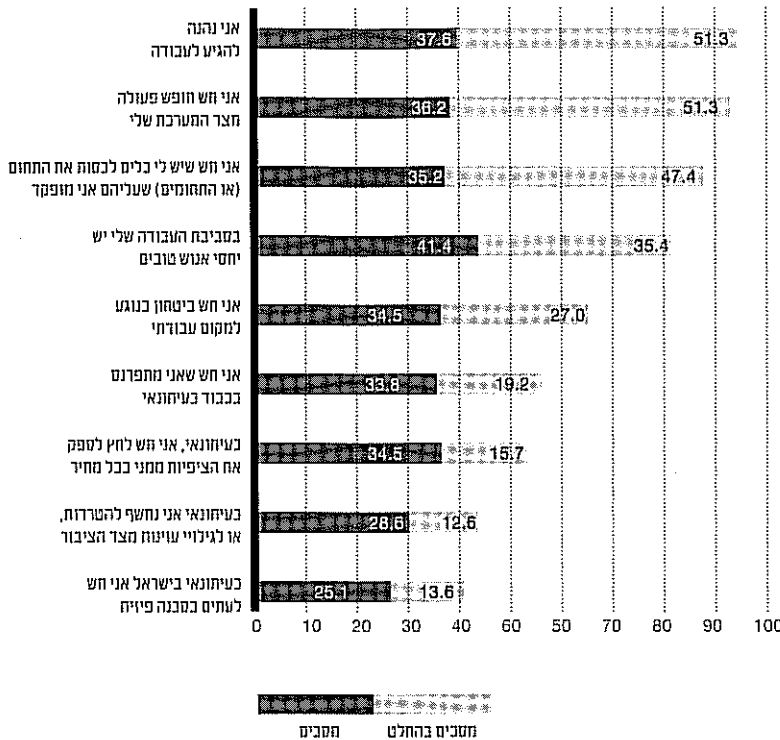
אף כי 37.9% מהמשיבים מעולם לא נתקלו, לדבריהם, בעבירות אתיות חמורות, 58.5% מהמשיבים דיווחו כי הם נתקלו בהן בתדירות כלשהי, ובתוך זה 8.5% נתקלו בהן לעתים קרובות. המצאה מוחלטת של מרואיינים או של ידיעות היתה תופעה נדירה באופן יחסי: כ-40% מהמשיבים דיווחו כי לא נתקלו בתופעה זו מעולם, ו-35% נוספים נתקלו בה רק לעתים נדירות. למרות זאת, גם מספר זה – ועוד יותר מכך העובדה שקרוב לרבע מהמשיבים דיווחו כי הם נתקלים בהמצאת ידיעות או מרואיינים לפעמים או לעתים קרובות – יש בהם כדי להדאיג.

התופעה הבעייתית הנדירה ביותר, על-פי דיווחי העיתונאים, היתה האזנות סתר, אך גם כאן המספרים אינם מעוררים. רוב משמעותי מבין המרואיינים (63.5%) אמנם דיווחו כי מעולם לא נחשפו להאזנות סתר, אך קרוב לרבע מהמשיבים דיווחו כי נתקלו בתופעה זו בתדירות כלשהי.

למרות ההודאה בקיומן של תופעות בעייתיות מבחינה אתית בעבודת התקשורת, רוב המשיבים

תרשים חסי 2

מידת ההסכמה עם היגדים העוסקים בעבודה העיתונאית

נתקלו בתופעות בעייתיות מבחינה אתית. עיתונאים מקומיים גם נטו יותר מעמיתיהם מהתקשורת הארצית לחשוב שהתקשורת מיישמת בעצמה את כללי האתיקה שהיא דורשת ממושאי סיקורה.

סביבת העבודה המקצועית

הנתונים המדאיגים ביותר בהקשר של סביבת העבודה המקצועית של עיתונאים נגעו לתחושות של לחץ ואיום מצד גורמים שונים. מחצית מהמשיבים דיווחו על לחצים בעבודה והסכימו עם המשפט: "בעיתונאי, אני חש לחץ לספק את הציפיות ממני בכל מחיר". רק 37.6% לא הסכימו עם משפט זה. 41.2% מהנשאלים הסכימו עם המשפט: "בעיתונאי אני נחשף להטרדות או לגילויי עוינות". אף ששיעור

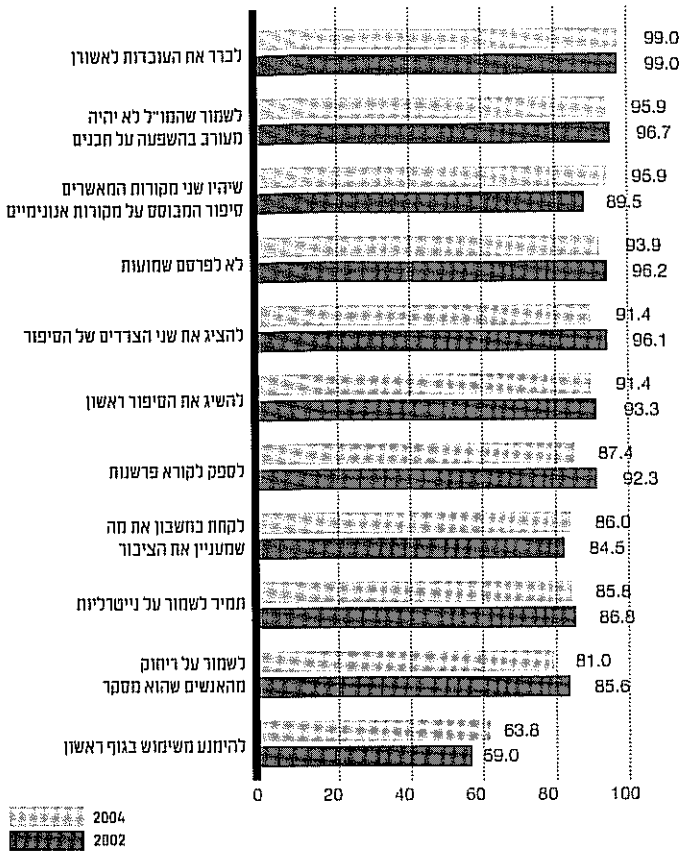
עיתונאי ישראל סבורים כי השפעת התקשורת על הפוליטיקאים גדולה יותר מהשפעתה על הציבור, וכי הציבור חושפע מהתקשורת יותר משהציבור משפיע עליה

(68.7%, ברמות הסכמה שונות) הסכימו עם המשפט: "מערכות התקשורת שבהן אני עובד מתנהלות באופן תקין", לעומת 16.7% שלא הסכימו עמו. גם המשפט: "במערכות התקשורת שבהן אני עובד יש שקיפות" זכה לשיעורי הסכמה דומים, אם כי פחותים במעט (63.2% הסכמה). מנגד, כאשר נשאלו באיזו מידה מערכות התקשורת מיישמות בעצמן את כלללי היושרה והאתיקה שהתקשורת דורשת בדרך-כלל ממושאי סיקורה, רק 27% מהמשיבים ענו כי התקשורת מיישמת כללים אלה במידת הנדרש (4% נוספים ענו כי התקשורת מיישמת אותם אף מעבר לנדרש). 61% מהמשיבים השיבו כי התקשורת מיישמת את כלללי היושרה והאתיקה במידה מסוימת, אך פחות מהנדרש, ו-8% ענו שמערכות התקשורת לא מיישמות ערכים אלה כלל.

באופן כללי, עיתונאים צעירים ועיתונאים המועסקים בתקשורת המקומית נטו פחות לדווח כי

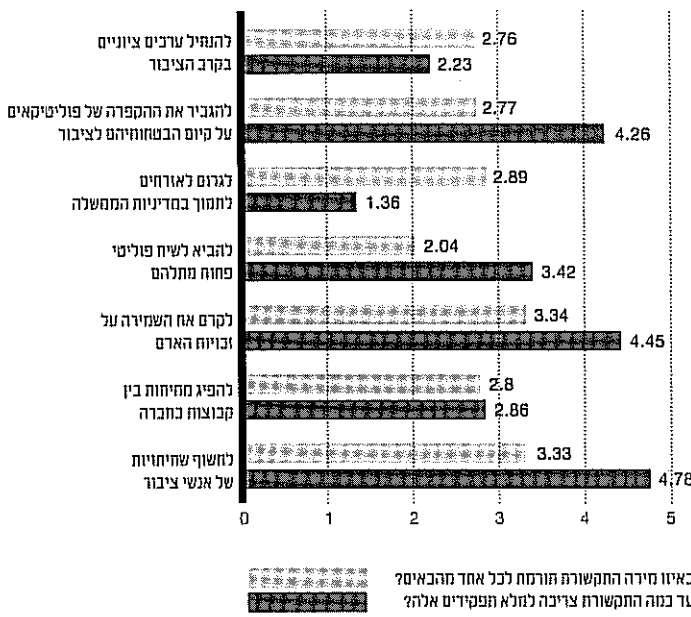
תרשים חסי 3

אחוז המשיבים "חשוב מאוד" או "חשוב במידה מסוימת" לגבי עקרונות עיתונאיים, על פי שנה

תרשים חסי 4

תפקודי התקשורת - רצוי מול מצוי

כאילו מידה התקשורת תורמת לכל אחד מהבאים? ער כמה התקשורת צריכה למלא תפקידים אלה?

הלא מסכימים עם משפט זה היה גבוה יותר (47.7%), הרי שעדיין מדובר במספר גדול מאוד של עיתונאים החשים שהם חשובים לגילויי עוינות או להטרדות. בנוגע לשאלה זו נמצא הבדל מובהק ומשמעותי בין המינים: יותר ממחצית (51.6%) מהעיתונאית העירו על גילויי עוינות והטרדות שהופנו כלפיהן, וקרוב לרבע (24.2%) מכלל העיתונאיות הסכימו מאוד עם המשפט. בקרב העיתונאים הגברים, רק 36.5% ריוחו על קיומם של אימים והטרדות, ורק 7.3% הסכימו מאוד עם המשפט.

שכיחותם הגבוהה כליכך של אימים והטרדות מהווה סכנה משמעותית ליכולתם של עיתונאים לבצע את עבודתם באופן מקצועי וללא מורא. מתברר שאימים והטרדות גולשים לעתים גם למצבים שבהם העיתונאים חשים שהם נמצאים בסכנה לפגיעה ממשית: 38.7% מהמשיבים בסקר הביעו הסכמה עם המשפט: "כעיתונאי בישראל אני חש לעתים בסכנה פיזית", ורק מחצית מהעיתונאים ריוחו שמעולם לא חשו שהם נמצאים בסכנה פיזית.

באופן מפתיע אולי לאור הנתונים הללו, ככל הנוגע לסביבת העבודה המיידית יותר הביעו רוב העיתונאים שביעות רצון גבוהה יחסית ממקום עבודתם. בהשוואה לסקר הקודם, שביעות הרצון הכללית מהעבודה העיתונאית אף עלתה, ועלה גם שיעורם של העיתונאים שריוחו כי הם מעוניינים

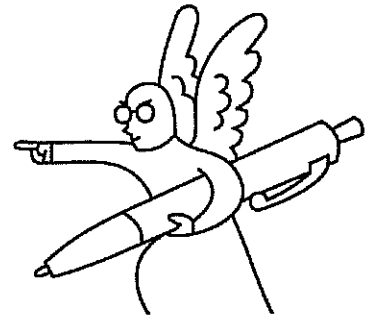
כמעט שליש מהעיתונאים חשים כי הם אינם מתפרנסים בכבוד, כרבע מהם אינם חשים ביטחון בנוגע למקום עבודתם, ארבעה מכל עשרה חשופים להטרדות או לגילויי עוינות מצד הציבור, וכמעט 40% חשים-לעתים כי הם נמצאים בסכנה פיזית חמשתית

להמשיך לעסוק בעיתונות בעתיד. 50% מהמרוואיינים השיבו כי הם מאוד שבעי רצון מהעבודה העיתונאית (בהשוואה ל-39.7% ב-2002), 44.9% השיבו כי הם מרוצים במידה מסוימת, 3.5% השיבו שהם לא כליכך מרוצים מעבודתם (בהשוואה ל-7.2% ב-2002), ורק משתתף אחר מתוך 200 השיב כי הוא אינו מרוצה כלל מהעבודה העיתונאית (0.5%, בהשוואה ל-1% בסקר 2002). שביעות הרצון הגבוהה מהעבודה התבטאה גם במספר הנמוך של עיתונאים שהצהירו שהם אינם מעוניינים להמשיך לעסוק בעיתונאות בעתיד: 68.3% ריוחו כי הם מעוניינים מאוד להמשיך לעסוק בעיתונאות, 23.6% ענו כי הם די מעוניינים, 7.3% ענו כי הם לא כליכך מעוניינים, ו-3.5% בלבד ענו כי הם אינם מעוניינים כלל להמשיך לעסוק בעיתונאות

(בהשוואה ל-14.1% "לא כליכך מעוניינים" ו-2.4% "כלל לא מעוניינים" בסקר הקודם).

כהתאם לרפוס תשובות זה, כמעט 89% מהמרוואיינים הסכימו עם המשפט: "אני נהנה להגיע לעבודה" (ראו תרשים 2), וכמחצית מהבדקים הסכימו מאוד עם משפט זה. 87.5% ריוחו כי הם חשים חופש פעולה מצד המערכות שלהם, 82.3% מהמרוואיינים הסכימו כי יש להם כלים לכסות את התחומים שעליהם הם מופקדים, ו-76.8% אחוזים ריוחו כי בסביבת העבודה לא שלהם יש יחסי אנוש טובים. רק אחוזים בודדים לא הסכימו עם משפטים אלה.

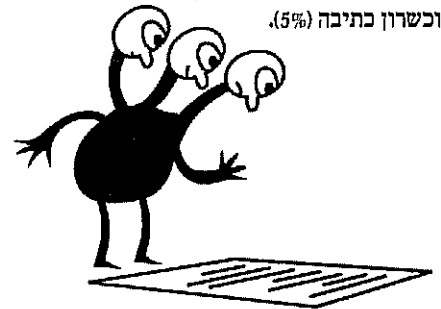
אף שרוב הנשאלים הביעו הסכמה עם המשפטים: "אני חש ביטחון במקום עבודתי" (61.5%) ו"אני חש שאני מתפרנס בכבוד כעיתונאי" (53%), מיעוט לא מבוטל מקרב המשיבים חשב אחרת. כשליש מהמרוואיינים ריוחו כי הם אינם מתפרנסים בכבוד כעיתונאים, וכמעט רבע ריוחו כי אינם חשים ביטחון ביתם למקום עבודתם. תחושות של חוסר ביטחון במקום העבודה וריוחו על חוסר יכולת להתפרנס בכבוד מהעבודה העיתונאית היו גבוהות יותר בקרב עובדי התקשורת המקומית, לעומת עמיתיהם בתקשורת הארצית, נתון לא מפתיע לאור מצבם הכלכלי הקשה של מקומונים רבים. לא נמצא קשר סטטיסטי בין תחושות אלה לבין מין המשיבים, גילם או השכלתם.

ערכים עיתונאיים

כמו בסבב הראיונות הקודם, גם הפעם התבקשו העיתונאים לציין ביחס לרשימה של ערכים עיתונאיים עד כמה כל אחד מהם חשוב לדעתם. באופן כללי נשמרה יציבות רבה בנוגע לחשיבותם של העקרונות העיתונאיים, בהשוואה לסקר 2002, כאשר רוב ההבדלים, המוצגים בתרשים 3, אינם משמעותיים מבחינה סטטיסטית. גם הפעם הסכים רוב מוחץ מבין הנשאלים כי בירור העובדות לאשורן הינו ערך חשוב מאוד (99%). שורה ארוכה של ערכים נוספים, ובהם שמירה מפני התערבות המו"ל בתכנים, הצלבת מקורות, אי פרסום שמועות, הצגת שני הצדדים של הסיפור והשגת הסיפור ראשון, הוכרו כחשובים על-ידי יותר מ-90% מהמראיינים. הסכמה גבוהה, אם כי מעט פחות (בין 80%-90%), היתה ביחס לערכים כגון הצורך לספק פרשנות לחדשות, שמירה על ניטרליות, התחשבות בתחומי העניין של הציבור ושמירה על ריחוק מהמסקורים. כמו בסקר 2002, גם הפעם ההיגד כדבר הצורך "להימנע משימוש בגוף ראשון", המבטא רטוריקה של אובייקטיביות על-פי המודל העיתונאי הקלאסי, היה זה שההסכמה לגבי חשיבותו היתה הגבוהה ביותר.

בניסיון לברר בדרך אחרת רכיבים מהותיים כוהות המקצועית של העיתונאים ובתפיסתם העצמית, התבקשו המשתתפים לבחור מבין רשימה של תכונות אפשריות את זו שהיא לדעתם החשובה ביותר כדי להפוך אדם לעיתונאי טוב. התכונות שצינו יותר מאחרות היו סקרנות (34.5%) ואמינות (32.5%). דומה שהרומינגנטיות של תכונות אלה מאששת את מרכזיות החיפוש אחר סקופים וחשיבות וידוא אמינות המידע כערכים מקצועיים כוהות ובשיח העיתונאיים. תכונות אחרות שצינו כחשובות ביותר היו מיומנות כתחום העבודה (12%), חריצות (8%), מיומנות חברתית (6%) וכשרון כתיבה (5%).

השפעת התקשורת

סדרה נוספת של שאלות, שלא הופיעה בסקר 2002, נגעה לתפיסת העיתונאים את השפעות

התקשורת מצד אחד, ואת הגורמים המשפיעים על התקשורת מצד שני. תפיסת ההשפעה נמדדה על סולם שבין 1 (אין כלל השפעה) ל-5 (השפעה רבה מאוד). באופן כללי נמצא כי עיתונאי ישראל סבורים כי השפעת התקשורת על הפוליטיקאים גדולה יותר מהשפעתה על הציבור, וכן כי השפעת התקשורת על הציבור נתפסת כחזקה יותר מאשר השפעתה עליהם עצמם. עיתונאים שהיו סבורים שלתקשורת אכן יש השפעה, נשאלו בנוסף אם הם סבורים שהשפעה זו היא בעיקר חיובית או בעיקר שלילית. ביחס להשפעה על הציבור, שיעור המשיכים שהיה סבור כי ההשפעות התקשורתיות על הציבור הן בעיקר חיוביות היה דומה לשיעור המשיכים שהיו סבורים כי ההשפעות הן בעיקר שליליות (19.5% לעומת 18.5%, בהתאמה; יתר המשיכים השיבו שההשפעות הן גם חיוביות וגם שליליות). לגבי ההשפעה על פוליטיקאים, 17% השיבו שהן בעיקר חיוביות, ו-26%

87.5% דיווחו כי הם חשים חופש

פעולה מצד המערכת שלהם,

82.3% מהמראיינים הסכימו כי

יש להם כלים לכסות את התחומים

שעליהם הם מופקדים, ו-76.8%

אחוזים דיווחו כי בסביבת העבודה

שלהם יש יחסי אנוש טובים

שהן בעיקר שליליות. לגבי ההשפעה על העיתונאים עצמם, 28.5% חשבו שהשפעת התקשורת בעיקר חיובית, לעומת 8.5% בלבד שחשבו שההשפעה היא בעיקר שלילית.

המשיבים נטו לחשוב שהציבור מושפע מהתקשורת יותר משהוא משפיע על התקשורת. ההשפעה הנתפסת של הציבור על התקשורת היתה מעט מעל לבינונית, לעומת השפעה רבה יחסית של הפוליטיקאים על התקשורת. רוב המשיבים (54.5%) היו סבורים שהשפעה זו של פוליטיקאים על התקשורת היא בעיקר שלילית. רק 3.8% היו סבורים שההשפעה של פוליטיקאים על התקשורת היא חיובית.

ממצא מעניין נוסף מצביע על פער משמעותי בין ההשפעות שייחסו העיתונאים לתקשורת, לבין התפקידים הגורמטיביים שהם מייחסים למוסדות התקשורת (ראו תרשים 4). המשיבים נטו לחשוב כי התקשורת צריכה, במידה רבה עד רבה מאוד, לחשוף שחיתות של אנשי ציבור, להגביר את ההקפדה על כך שפוליטיקאים יקיימו את הבטחותיהם לציבור, ולקדם את השמירה על זכויות האדם (ציונים ממוצעים בין 4 ל-5, על סולם שבין 1 ל-5), אולם בפועל העיתונאים חשים כי התקשורת ממלאת תפקידים אלה רק במידה בינונית, או קצת מעל לבינונית. באופן דומה, העיתונאים היו סבורים כי אחת מהשפעותיה הרעיוניות של התקשורת היא להביא לשיח פוליטי פחות מתלהם (ציון ממוצע 3.42, כלומר

במידה בינונית ומעלה). אולם בפועל העיתונאים היו סבורים כי התקשורת ממלאת פונקציה זאת רק במידה מועטה (ציון 2.04). כשני מקרים נוספים סבורים העיתונאים כי התקשורת ממלאת תפקידים שלא ראוי לא או רצוי כלל שתמלא: כך, בעוד שהם לא מאמינים כי התקשורת צריכה לגרום לאזרחים לתמוך במדיניות הממשלה, הם חשים כי בפועל התקשורת אכן גורמת להשפעה זו, במידה בינונית. העיתונאים גם סבורים שהתקשורת מנחילה ערכים ציוניים יותר משום סבורים שראוי שתעשה.

סיכום

למרות הפערים בין התפקוד הרצוי והמצוי של התקשורת, למרות החשיפה שעליה הם מדרווחים לתופעות לא אתיות, ולמרות העובדה שרבים מהם סבורים שהתקשורת משפיעה על הפוליטיקאים והציבור באופן שלילי ומושפעת מהם באופן שלילי – עדיין העניקו המשיבים לתקשורת הישראלית ציון הערכה כללי גבוה למדי: 7.6, על סולם שבין 1 ל-10. מרובר בעלייה משמעותית בהשוואה לציון הממוצע בסקר 2002, שעמד על 6.3 בלבד. ממצא זה מצטרף לממצאים המנחמים הנוספים העולים מהמחקר הנוכחי: העיתונאים הישראלים אולי נחשפים לגורמות לא אתיות בשכיחות גבוהה מהרצוי, סובלים מהטרדות, מאימונים ומחוסר ביטחון כלכלי, ולעתים אפילו חוששים מפני פגיעה פיזית במהלך העבודה, אך למרות זאת הם מרוצים מעבודתם, מתכוונים להמשיך בה, וחשים כי יחסי האנוש במקומות העבודה תקינים, באופן יחסי. בכך הם דומים, כנראה, לישראלי הממוצע: זה שנואש מהמשרד הכלכלי והבטחוני,

כמעט שבעה מכל עשרה עיתונאים סבורים כי מערכות התקשורת אינן מיישמות במידה הנדרשת את כללי האתיקה והיושרה שהן דורשות ממושאי הסיקור שלהן, ובמחצית מהם מדרווחים על לחצים כבדים לספק את הציפיות בכל מחיר

עד למעשי שחיתות על ימין ועל שמאל, ומנצל כל הזדמנות כדי להתלונן על "המצב" – ועדיין מזהיר על שביעות רצון גבוהה יחסית כשהוא נשאל על כך בסקרים. כמו בסקר 2002, גם את הסקר החדש ניתן לסכם אפוא במעין חצי נחמה: העיתונאים הישראלים, בתוך עמם הם חיים.

ד"ר יריב צפתי הוא מרצה בחוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה; ארן ליבין, כתב "העין השביעית", הוא סטודנט לתואר שני בחוג; הכותבים מודים לאשר אריאן ולפזית ב'רון על עזרתם בניסוח השאלון ולריבה טוקצ'ינסקי על עזרתה בהרכבת מדגם העיתונאים תודה מיוחדת לעיתונאים שהקדישו מזמנם והשתתפו כמראיינים במחקר

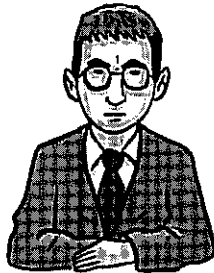
קיצור שולחן עריכה

יש לפתח אתוס נגדי להטיות הקיימות בשידורי החדשות ברדיו ובטלוויזיה, הגורמות להפרת כללי אתיקה בסיסיים

המינימום הפלילי. עליה לפתח שיח ציבורי בסוגיית עמידתם של אישי ציבור באמות המידה האלה ובמשמעות של אי עמידתם בהם. בנוסף להטיות האמורות לוקה לעתים הסיקור החדשותי באי התמצאות בנושא המסוקר. כך, למשל, היו שתיארו בחדשות את סידורו של החייל, שקרא לסירוב פקודה ביצהר, להישפט ברין משמעתי כצעד שיביא להעמדתו לדין בפני בית דין צבאי. ידע בסיסי בתחום היה מעמיד את המתארים על כך שהחייל לא יידון בפני בית דין צבאי אלא יובא לדין משמעתי בפני קצין שיפוט אחר. אי התמצאות בנושא היא גם, לא אחת, חולשתם של מי שמראיינים אנשי שלטון – ראיונות ההופכים להיות שיח רעים, או תשדיר שירות, לטובת המרואיין.

ש חשיבות מיוחדת לשמירת כללי האתיקה דווקא בשידור חדשות בטלוויזיה וברדיו. החדשות נתפסות על-ידי המאזין והצופה כמתארות באופן עובדתי ונאמן את המציאות, הן זוכות לתשומת לב רבה ומיוחדת, השפעתן על עיצוב תמונת העולם של הציבור ועל קביעת סדר-היום הפוליטי והחברתי היא גדולה. על כן הפרת כללי האתיקה בחדשות היא מזיקה במיוחד. מצד שני, שמירת האתיקה בשידורי חדשות כרוכה בקשיים מיוחדים: המסגרת ההדוקה של הזמן מחייבת מידה גבוהה של סלקטיביות ושל כורח לתמצת (להתמקד בעיקר ולמסור בקיצור נמרץ תכנים מורכבים מבלי לעוותם); הכורח לעמוד בלוח זמנים יוצר לחץ ומקשה על עריכת חקירה יסודית. כורח זה מוחרף על-ידי גורם התחרות שבין אמצעי התקשורת.

אין תחליף לצורך ברמה אישית גבוהה של שדרים העוסקים בחדשות, וגם זו אינה מספיקה: נדרשים גם לימוד של הנושאים שבהם עוסקים והכנה מתאימה לראיונות

מי שמבקש לחזק את האתיקה במערכות החדשות של הרדיו והטלוויזיה צריך להיות מודע לשורה של הטיות, חלקן טבעיות, הפועלות נגדה. הטיות אלה נובעות הן מהקשיים המיוחדים הכרוכים בשידור חדשות והן מהטיות כלליות בפעולתה של תקשורת. הנה אחדות מהן: בראש וראשונה, הטיה לטובת האינטרסים של ספקי המידע השלטוניים והעסקיים, כשאחריהם באות ההטיות אל עבר מנהליהם של "קמפינים" ציבוריים. הטיה החזקה לטובתם של ספקי המידע העיקריים – השלטוניים והעסקיים – מתחברת ומחזקת הטיה לטובת הקונסנזואלי והסטריאוטיפי. כך, למשל, נעלם כמעט הביטוי "כיבוש" מהשיח התקשורתי כאשר השלטון רצה בהיעלמותו, והיה צורך שראש הממשלה יעשה בו שימוש פומבי כדי להחזירו לפרטואר הדיווח. כך התקבלה, ככלל, כתורה למשה מסיני, הגרסה על חיוניות החזקתם כמעצר של השיח' עובייד ומוצטאפ דיראני כקלפים אפקטיביים לשחרורו של רוז ארד, כאשר זו היתה עמדת הממסד – כשם שאומצה במהירות הטענה על אובדן ערכם כקלפי מיקוח כאשר החליט השלטון לשחרר את השניים תמורת החזרתו של אלחזן טננבאום. כך הביאה התקשורת, באופן בלתי מסויג, את גרסת חברות הנסיעות, שלא חל שינוי במספרי הנוסעים למזרח אסיה בעיצומו של הצונאמי.

אין תרופות פלא לבעיות האתיות הקשות שמנתי לעיל. אסתפק בהי עלאת קווים ראשוניים להתמודדות: על המופקדים על אמצעי התקשורת לטפח אתוס נגדי. אתוס כזה חייב להתבסס על תפקידם הביקורתי של כלי התקשורת – ביקורתיות כלפי ספקי המידע וכלפי הקונסנזוס; על מחויבותם הראשונה במעלה לריווח אמין ומדויק, לשרטוט תמונת מציאות עשירה ומגוונת ולהעלאה על סדר-היום, בצורה מושכלת ומושכת, של הנושאים הציבוריים והחברתיים החשובים; ועל אחריותם הציבורית. איכות החדשות מושפעת באופן מובהק מרמת הציפיות הנורמטיביות מול המציאות של מי שקובעים את תוכני החדשות. קביעת רמה נאותה של ציפיות נורמטיביות מצריכה יכולת לטפל באופן מתוחכם בנושאים מורכבים; היא מצריכה שילוב של חוכמת המציאות עם תודעה מוסרית מפותחת. רק אלה שניחנים בשילוב הזה כשירים לעסוק בכך. אין תחליף אפוא לצורך ברמה אישית גבוהה של שדרים העוסקים בחדשות, וגם זו אינה מספיקה: נדרשים גם לימוד של הנושאים שעוסקים בהם והכנה מתאימה לראיונות. יש להנהיג שיטה של מעקב ודיווח על מידת מימושו של הבטחות שלטוניות ועסקיות, המתפרסמות בתקשורת. צריכה להתקיים בקרה על ידיעות כלכליות שיש בהן כדי להיטיב עם גורמים עסקיים (האם היה עניין ציבורי בידיעה? האם לא היה בפרסומה משום פגיעה בערך השוויון?). יש מקום לחשיבה יסודית יותר על היחס בין מהדורת חדשות לבין היומן הנלווה אליה (למשל העברת הסיקור של הומרים מורכבים, כמו פסקי-דין, ליומנים). ולבסוף, החיזיון הקשה ביותר מבחינה דמוקרטית הוא של ירידה במידת העניין הציבורי בחדשות. לכן יש לשקוד על חשיבה יצירתית המכוונת להכנסת שינויים וחידושים בחדשות, תוך הקפדה על כללי האתיקה.

הטיות אחרות הן: משוא פנים לחברים, למקורות, למוסרי מידע בלעדי או למושאי הערצה (וכך ניתן להסביר, כנראה, את ההבדלים בין כלי תקשורת שונים בתיאור התנהגות חריגה של אנשים מאוהדי בית ד' ירושלים). ישנן הטיות לטובת המעניין, הפרסונלי, המגרה, הפיקנט, הצהוב – על חשבון הכללי, החשוב, המהותי; ישנן הטיות לטובת הפרסום המיידני, על חשבון הכירור והאימות ועל חשבון מתן זכות התגובה; הטיה נוספת היא לטובת הצגה ברורה של סוגיה מורכבת על חשבון האמת (כך, למשל, יוחסה לניצב משה מוזרי התנהגות בניגוד לכללים, כאשר נמסר על החרתו – בניגוד לאמת). ישנן הטיות לרעת האינטרסים של פרטיות ושם טוב; לטובת חריצת דין, כפי שהדבר התבטא במעברים הקיצוניים בכיסוי החדשותי של פרשת המ"פ החשוד בווידוא הריגה; להרגשת השליילי ורע בחינה; לרעת תפיסת אמצעי התקשורת והעיתונאים כמי שמוטלת עליהם אחריות ציבורית, שמכוחה הם מחויבים, למשל, לעמדה התומכת בשלטון החוק ובערכי היסוד של השיטה המשפטית, כגון כבוד האדם ושוויון ערך האדם מול דיבור גזעני.

אחריותה הציבורית של התקשורת מחייבת אותה גם להבחין היטב בין ההיבט הפלילי בהתנהגותו של איש ציבור לבין ההיבט המוסרי-ציבורי, שבו הוא נתבע לעמוד בסטנדרטים שהם גבוהים יותר מן

מרדכי קרמניצר הוא פרופסור בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית ועמית מחקר בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה

ח שהו רע מאור קורה למתנחלים בימים אלה והם לא יודעים למה זה מגיע להם. לא זו בלבד שעומדים לעקור אותם – למען הדין, קבוצה קטנה מאוד מתוכם – מבתיהם, הם גם מוצאים את עצמם בתפקיד הילדים הרעים. עד עכשיו הם היו הבנים יקירים המקדשים שם שמים, מקריבים נוחות וחיים פרטיים, ולעתים גם את החיים עצמם, למען החברה כולה (בתנאי שהיא מקבלת עליה את תפיסת העולם שלהם), ופתאום היא בועטת בהם, לא רוצה לשמוע את הקובלנות והכאבים שלהם, רוצה רק שיניחו לה לנפשה. והעיקר, שלא יחסמו את הכבישים. כל זעקות השבר לא מועילות. אדרבה, הן רק מקוממות ומרחיקות מהם ביתר שאת את הקהל הרחב. אפילו ההפגנות ההמוניות לא מועילות. כפי שיכול להעיר כל ותיק הפגנות משמאל, הן משמשות לכל היותר לחיזוק המוראל הפנימי והגיבוש החברתי, אך תמיד מוצאים בהן את אותם פרצופים, עד שכעבור כמה הפגנות הן מפסיקות אפילו לרגש, והחוויה המסעירה הופכת למטלה דביקה, שרק הלחץ החברתי מונע את ההתחמקות ממנה.

גם התקשורת מצטרפת לשינוי באווירה. המתנחלים, שעד לאחרונה נהגו מסכיבה נוחה מאוד, מפתים אוהדים, מקצתם תושבי התנחלויות – סליחה, מתיישרים – בעצמם, מגלים פתאום שהם מוצגים כלא כליכך נחמדים. עכשיו כבר לא מראים אותם מגישים קפה לחיילים השומרים על היישוב, אלא תוקפים את החיילים בקצף על השפתיים ובצווחות, וברברי הרקע לכתבות כבר לא מתאמצים להסביר שבועם זה לא באשמתם אלא באשמת אנשי הצבא ושולחיהם. מיני עבירות על חוקים, כמו בנייה בלי אישורים או סתם מכות לערבים מוסקי זיתים, כבר לא מתוארות כלהט יתר נסלח ומובן בהגנה על הארץ, או לכל היותר כמעשה של עשב שוטה שלאיש אין שליטה עליו, והכל לשם שמים. הם, שפעם נחשבו לאלופי הגימיקים משובבי הלב והעיין, מגלים שטלאי כתום לא עובר, וגם החיבוקים ודרגות המילואים על הכתפיים לא מוזיזים לאף אחד. חוץ מאשר לחברים ולשכנים, כמוכן.

נכון, זו לא פעם ראשונה. גם בעבר כתבו עליהם דברים לא יפים, אבל אז אפשר היה להתנחם בטענה השחוקה, שזו התקשורת השמאלנית העוינת, אוהבת הערבים ושונאת היהודים, שמאז אוסלו, ואולי עוד קודם, תמיד מתגייסת לכל תוכנית שלום בלי לשאול את השאלות הקשות וכלי להכביד יתר על המידה. הטענה הזאת אולי עושה את החיים קלים – כוחו של הדגל שכזה – אך היא לא בהכרח מריוקת. בימי אוסלו והעליזים והטקסים החגיגיים בבית הלבן ועל גבול ירדן, נהג יצחק רבין המנוח לזעום ולהשתלח במיטב לשונו הג'ינג'ית בתקשורת, ש"אינה מבינה את גודל השעה, אלא היא מרבה מדי בשאלות קטנוניות על מהיד השלום ונותנת יותר מדי בימה למתנגדים". אבל הזיכרון הקצר לא משאיר מקום לזוטות שכאלה. העיקר שבתודעה הקולקטיבית נחקקה התקשורת כתבוסתנית, ורודפת שלום, עכשיו ובכל מחיר.

בדיקה כללית ושטחית ביותר של דקות השידור והשורות בעיתונים תעלה, שמתנגדי ההתנתקות לא סובלים מאפליה לעומת התומכים. אדרבה, הם מדברים כל הזמן, ובדרך-כלל חוזרים על אותן אמירות, שהם בוודאי מאמינים בהן בכל לבם, אבל בכל הנראה לא מצליחות לחרוג אל מעבר למי שמשוכנע ממילא. בדיקה כזו תגלה שהמחנה שממול שותק. גם משום שלא כליכך שואלים לרעתו, כי הוא נחשב לבלתי רלבנטי כאשר את הדרמה מוביל אריאל שרון, וגם משום המבוכה לנוכח נפתולי ההיסטוריה ואי הנוחות מן הצורך לשאת ברמה את שמו של אריאל שרון ולהפגין למענו בכיכרות.

למען האמת, ואת זאת צריכים המתנחלים לרעת טוב יותר מאחרים, התקשורת, גם אם היתה פעם שמאלנית, זה עבר לה כבר מזמן. זו סתם מין קלישאה שאפשר לחזור עליה שוב ושוב, עד שמאמינים בה בלי לחשוב. האם צריך לחזור ולספור את מספר הכיפות הסרוגות בכלי התקשורת למיניהם? ספירה שכזו אינה מכבדת, לא את הסופרים ולא את הנספרים. והאם צריך לשאול כיצד כתבת לענייני התיישבות מונקת בדילוג קליל לעמדת דוברת מועצת יש"ע, וכולם מקבלים את זה בחיוך, בפרגון ובהתפעלות מכושרה הרטורי ומהופעתה המשוכחת מול המצלמה? נכון, אמילי עמרוסי לא המציאה את המעבר החד והלא אלגנטי הזה. כבר היו כתיבים מדיניים שזינקו לעמדת דוברים של ראשי ממשלה ואחר-כך חזרו לעסוק בעיתונות כאילו לא קרה דבר. גם אז זה אולי עלה בקנה אחד עם חוק יסוד תופש העיסוק, אבל עורר תגובות. גם קודמה של עמרוסי בתפקיד עשה פליקפלאק מדהים לא פחות בין שני צדי המתרס הפוליטי. אבל הוא לא הפך בתוך יום אחד לכתב לענייני מתנחלים, שאנחנו אמורים לסמוך על דיווחיו ולקבלם כתמונת מצב אמיתית מהשטח.

כנראה לא מיותר לחזור ולהזכיר – התקשורת לא שמאלנית ולא ימנית. כל מה שהיא רוצה זה להיות אוהבה. זו תכלית קיומה והישרדותה ובכך התמחותה. וכדי להיות אוהבה על רבים ככל האפשר רצוי לברר מה הם רוצים, ולתת להם את זה. גם המנטרה השחוקה על התקשורת כקובעת את סדר-היום הציבורי – אילולא היתה עצובה, אפשר היה לצחוק עליה. היא יכולה לכל היותר לקבוע את מינון העמדות, וזה לא מבוטל, אך היא אינה מכתיבה דבר. לתקשורת אין סדר-יום ואין לה שום עניין להכתיב, ההפך הוא הנכון: היא רוצה לעשות את המינימום הנדרש כדי להמשיך את המיתוס על כוחה האינסופי,

כרמית גיא

הקולות שביתור הבית

ולשם כך היא אפילו עושה ג'סטה ומפרסמת מפעם לפעם איזה סיפור מרעיש עולמות לשעה-שעתיים, ואחר-כך היא שמחה לחזור לשגרה המבורכת והלא מעיקה.

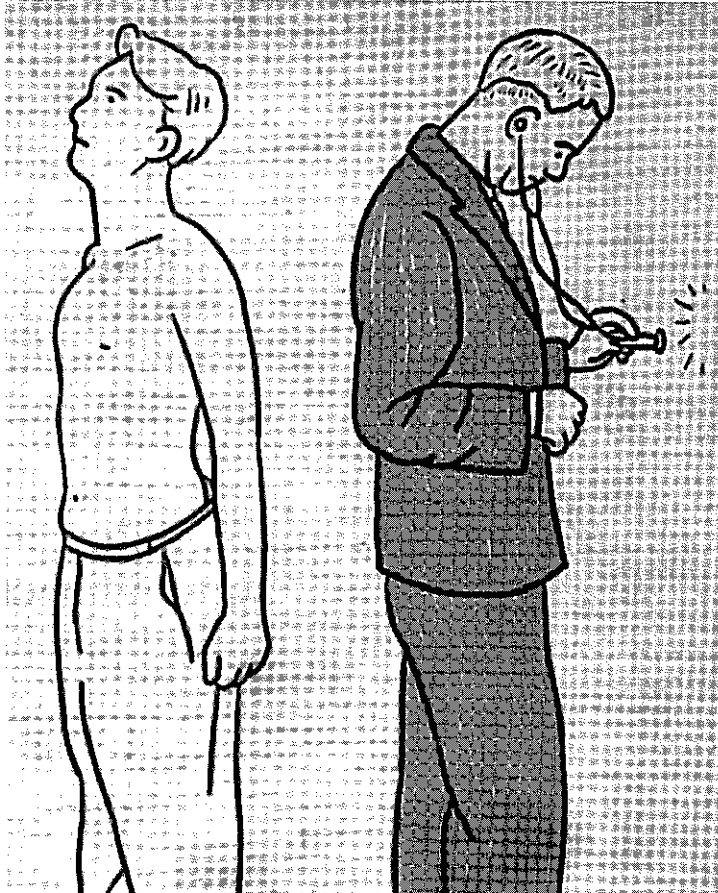
גם המתנחלים יורעים שמשוהו קורה למעמדם הציבורי-תקשורתי. הסימנים הללו אינם מופיעים בחזית החיצונית. שם מתייצבים בשורות אחידות וצפופות עם סיסמאות קבועות, מה שהופך את הריון הכללי על תוכנית ההתנתקות לעניין משמים עד מייגע, למרות חשיבותו ההיסטורית. אך בבית פנימה אפשר לדבר במגוון קולות. גליון "נקודה" האחרון חושף סרקים והתלבטויות כאלה, אך כמובן לא ספקות בצדקת המטרה. לפעמים מתחייבת קריאה דקדקנית מאוד, וצריך כמובן לזכור היטב את ההקשר שבו נאמרים הדברים – המלחמה בשרון ובאותה הזדמנות חגיגית גם בתקשורת – ובכל זאת הם לא נטולי

עניין. עמיחי גורדין, למשל, מגלה את מלחמת לבנון, לא פחות ולא יותר: "במלחמת לבנון הונה שרון את כל המדינה. הוא הוציא את הצבא למלחמה בלי אישור ראשוני מהמנגנון הדמוקרטי. הוא תעתע בממשלה והתעלם מן הכנסת. יציאה למלחמה ללא ידיעת הממשלה היא מעשה חמור ביותר. מדינה לא יכולה להתנהל בצורה כזאת. העובדה שמלחמה מסוימת מוצדקת לא מאפשרת לשר הביטחון לקבוע שבת לעצמו. בנוסף לכך, העובדה שמלחמת לבנון התנהלה בתרמית גרמה לאבידות רבות ומיותרות בנפש". והיכן היה מחנה הימין? "כל אותו זמן שתקנו. חשכנו (בצדק) שמטרת המלחמה נכונה, והדרך של שרון להשיג אותה לא הפריעה לנו. הדמוקרטיה וההגינות השלטונית לא הטרידו אותנו אז. העיקר המטרה". גורדין לא מוותר על ההזדמנות לתקוף את השמאל, אך עושה אגב כך גם את חשבון הימין: "כפי שאנחנו לא הוטרדנו בעבר מכללי הדמוקרטיה והמינהל התקין, כך נוהג כיום השמאל... אסור לנו לחשוב ש'על כל פשעים תכסה השקפה'. אם מישהו מושחת, עלינו להוקיע אותו, גם אם הוא פועל למען מטרת שאנחנו מסכימים איתו". מעניין כמה זמן יחזיק מעמד הגילוי הזה כדבר הצורך במינהל תקין ובכללי דמוקרטיה.

מעניין אפילו יותר יואב שורק, תושב עופרה וחבר מערכת "מקור ראשון". נמאסו עליו ההפגנות ההמוניות והמאמץ להתנחל בלבבות ולבקש מכולם שיאהבו אותנו, כי אנחנו כליכך יפים וצודקים. הוא רוצה לחדול להיות אוונגרד, האמור להוליך את כל העם קרימה, ולחזור להיות מגזר הנאבק על הישרדותו ועל זכויותיו. "אנו מנסים לגייס את העם למאבקנו, כי בטעות אנחנו מניחים שאם העם לא איתנו, הרי שאין לנו קיים. לכן אנחנו משכנעים את עצמנו ש'העם' איתנו, לכן אנחנו מתחננים למשאל עם ומכריזים שעקירת יישובים 'קודעת את העם'. הסקרים חשובים לנו מאוד, התרמית חשובה, ואנחנו מוצאים את עצמנו פעם אחר פעם שואלים את השאלה המרכזית, מה אומרים נהגי המוניות, ואיך אנחנו נראים בעיני הליכודניק הממוצע". כמעט כמו יצחק בן-אהרון, שביקש להחליף את העם כשהוא לא הצביע כמו שנדרמה היה לו שצריך, כך יואב שורק ב"נקודה" פוסק: "אנחנו מסרבים להשלים עם העובדה, שכפועל, גם

אם אנחנו זוכים לאהרה משכבות רבות בציבור, אהרה זו אין פירושה הסכמה לסדר-היום שאנחנו מעוניינים להכתיב. 'העם' מעולם לא נטש את תפיסות היסוד שאנחנו בונים להן... העם מעולם לא העניק מנדט של ממש למישהו שבא עם חזון אמיץ ואמוני. הוא לא איתנו במאבק הגדול. שם אנחנו במיעוט. זו עובדה מוצקה, ולא תוצאה של רוברות לא מוצלחת". הוא מכקש להפנות את כל האנרגיה פנימה, להתחזקות עצמית, ולהתעלם מכל השאר.

הקולות האלה נשמעים, כאמור, רק בבית פנימה. התקשורת הכללית לא מודעת אליהם. הם לא סומכים עליה והיא לא ששה לעשות את המאמץ הנדרש כדי להגיע אליהם. אחרי הכל, לא מרוכר באנשים יורקי אש עם קצף על השפתיים. ואולי גם זה אחר מגילויי ההתנתקות הפנימית המתרחשת לעינינו, כמעין תמונת מראָה לגלות הפנימית המוכרת כליכך לאנשי שמאל כבר שנים. ■

איור: בחיה קולסון

**התקשורת אינה מאזינה די, ואינה נותנת ביטוי
חספיק. לזויכות הפנימי המתנהל היום בתוך ציבור
הזתנחלים, שאת הדיו ניתן למצוא מעל דפי "נקודה"**

גיא רולניק

חמי ליפני

דיוויד לנדאו

יואל אסתרון

חנוך מרמרי

שנה עברה מאז התחלפו העורכים ב"הארץ" - והעיתון, ומצב הרוח בתוכו, השתנו ללא הכר

זרה הכל

י פ ת ח א ל ע ז ר

בראשית נובמבר 1922 נסגר עיתון "הארץ". המייסד והמו"ל הראשון של העיתון, הנדבן היהודי יצחק לייב גולדברג, כתב כיומנו: "הארץ" חרל לצאת לאור. הבל. כליכך הרבה כסף ומרץ הכנסתי בעתון הזה". "העתון היומי הטוב בעברית", שהיה גקי "מכל המידות הרעות של הצהיכות השלטת", כדבריו של הסופר י"ח ברנר ב־1919, התקשה לעמוד בתחרות העזה עם "דואר היום", עיתונם הסנסציוני של אליעזר בן־יהודה ובנו, איתמר בן־אב"י. בן־יהודה האב הודיע עוד בימיו הראשונים של "הארץ" כי הוא מוכן להתערב שהעיתון לא יתקיים עשר שנים, ואם יתקיים, הוא יבקש סליחה מעל עמודי העיתון. מאמר בלתי חתום שפורסם ב"דואר היום" באוגוסט 1921 לעג ל"הארץ" וכינה אותו "זקנה חסרת־שנים, שאינה יודעת בעצמה מה לכתב אלא אם מכתביים לה מגבוה". אבל העיתון שרד את המשבר של נובמבר 1922, והחל להופיע שוב, בהוצאת קואופרטיב של העובדים ובעריכתו של משה גליקסון. הוא שרר גם את המשבר הכלכלי שפקד אותו בשנות השלושים, ועבר לידי משפחת שוקן, שחוללה בו רפורמה מקיפה והפכה אותו מעיתון ממסדי מונך לעיתון עלית מסחרי. פעם אחר פעם הוכיחה הזקנה חסרת השיניים שהיא מסוגלת לקום מקברה ולהתחיל לרוץ.

למול המשברים שעבר "הארץ" ב־86 שנותיו, מהווירים הזעזועים הנוכחיים שפוקדים אותו. ובכל זאת, ימים לא קלים עוברים על העיתון, שסובל, בין היתר, מירידה בתפוצה וברוחיות, מהצטמקות תקציבים וכוח־אדם, מעויבה של כותבים ועורכים מוכשרים, מכשלים בניהול ומאווירת נכאים במערכת. דווקא משום שנותר "העיתון היומי הטוב בעברית" למול "הצהיכות השלטת", דווקא משום שהוא נכס שאין להפריז בערכו לשיח הציבורי בישראל – ראוי לקיים דיון מפוכח במצבו ולתהות על הדרך שבה מנווטים אותו קברניטיו.

"הארץ" הוא כיום עיתון שקורים בו יותר מדי דברים במקביל. כעיתונים רבים בעולם, הוא עובר משבר כלכלי שמלווה בקיצוצים; מזה כמה שנים הוא עובר משבר של ביטחון עצמי בהשקפת העולם האליטיסטית שהנחתה אותו לאורך שנים; לפני כשנה עבר טלטלה עזה, כאשר התפטר העורך הראשי המוערך חנוך מרמרי, התחלפו

דוב בעלי התפקידים הבכירים בעיתון, ונכנס עורך חדש, דיוויד לנדאו; ולבסוף, בינואר השנה הבשיל המהלך שקרע את מערכת העיתון והביא להתפטרותו של מרמרי – הקמת "הארץ The Marker" – עיתון הכלכלה והעסקים של הארץ", שמופיע בתוך העיתון, אבל מתפקד כממלכה נפרדת מעברו השני של רחוב שוקן. לנוכח ריבוי התהליכים הללו ומורכבותם, בצדק שאלה אחת מעיתונאיות "הארץ" שהתראיינה לכתבה זו, אם "העין השביעית" מתכוון להקדיש לנושא גיליון מיוחד. במסגרת הנוכחית ניאליץ להסתפק בהערות לא ממצות על המצב.

מספרים על גרשום שוקן, העורך האגדי של "הארץ" בין השנים 1991–1939, שכאשר היה מקבל מכתב מקורא נרגז, המודיע על ביטול המנוי לעיתון, נהג להגיב: "הוא אינו ראוי להיות מנוי על 'הארץ'". ביטחון עצמי בדרכו של העיתון ותחושת גאווה על איכותו אפיינו גם את 13 שנות הכהונה של יורשו בעריכת "הארץ", חנוך מרמרי. התחושה הזו השתנתה כאופן דרמטי בשנה האחרונה. ב"כינס האסטרטגי" שנערך לעובדי "הארץ" בדצמבר 2004, ובהתייעצויות נוספות שנערכו בפורומים מצומצמים יותר, הסבירו המו"ל עמוס שוקן והעורך דיוויד לנדאו לעובדים, בניבוי מחקרי שוק וסקרים שערך משרד הפרסום מקאן־אריקסון, כי "הארץ" הוא מוצר ארכאי, שנדרש לעבור שינויים דרמטיים כדי להתאים את עצמו למציאות המשתנה.

בארץ העיתונאים, כמו בארץ המראה של לואיס קרול, צריך עכשיו לרוץ בכל המהירות כדי להישאר באותו מקום. זה המסר שמנהלים ויועצי שיווק משננים כעת לעיתונאים בכל רחבי העולם. המשתנים הבסיסיים מוכרים היטב: נתוני המכירות יורדים בהתמדה במדינות רבות (לפי "לה מונר דיפלומטיק", קצב הירידה הכללי־עולמי במכירות הוא שני אחוזים בשנה); מחירי הנייר עולים; צעירים קוראים פחות עיתונים יומיים בהשוואה למבוגרים; מתחזקת אמת העיתונאים המסורתיים מפני האינטרנט, שירותי התוכן הסלולריים והעיתונאים עתירי המודעות ודלי התוכן שמחולקים בחינם (דוגמת "מטרד" ו"עשרים דקות" האירופיים). כל אלה מכשירים את הקרקע לקיצוצים ולפיטורים; למעבר של עיתוני איכות כמו "אינדיפנדנט", "טיימס" ו"די וולט" למהדרות טבלואידיות או "קומפקטיות"; ולהשתלטות של שיקולים שיווקיים ומסחריים על סדר־היום

ב ט ר ת

העיתונאי (כפי שקורה, למשל, באופן בוטה בעיתון הצרפתי "לה פיגארו", שתעשיין הנשק שרכש אותו מבקש למשמע ולהכפיף אותו לצרכיו). את השינויים שמתחוללים ב"הארץ" אפשר לחלק באופן מלאכותי לשני סוגים, שקיים ביניהם, כמובן, קשר הדוק: שינויים חיצוניים, שאפשר לראותם על רפי העיתון, ושינויים פנימיים, שמתחוללים במערכת.

השינוי החיצוני הכולט ביותר הוא הופעת העיתון הכלכלי היומי "הארץ The Marker", שמתאפיין בין היתר במתכונת טבלואידית נגישה וקריאה, בשם אינ־טרנטי שהצליח להרגיז קוראים שהעברית יקרה להם, ובהשקפת עולם כלכלית-חברתית שמסת־כמת כנראה בסיסמת הקמפיין "זה הכל כסף". אם נתעלם לרגע מהסתייגויות אידיאלוגיות ואסת־טיות, אפשר להמר בזהירות שהעיתון־מוסף הזה יזכה לפופולריות בקרב קוראים צעירים מהמעמד הבינוני־גבוה. בשבועות הראשונים לאחר השק־תו דיברו בעיתון על מאות מנויים שהצטרפו ועל גידול בנתח הפרסום. עדיין מוקדם להעריך אם ההצלחה לאורך זמן תהיה כזו שתצדיק את המחיר הארגוני והאישי שהושקע בו: המשאבים העצומים שהורמו ל"הארץ The Marker" על חשבון יתר החלקים בעיתון; יצירת המצב המוזר שבו מערכת המדור הכלכלי מתפקדת כממלכה אוטונומית, שאינה כפופה לעורך הראשי; והפרידה עמוסת הרגשות מעל העורך תנוך מרמרי והמשנה לעורך, יואל אסתרון.

השינויים החיצוניים האחרים מכוונים כולם בכיוון דומה – ניסיון לרענן את פניו של העיתון ולהתאים אותו לטעמים של קוראים צעירים: כך בחלק ב' של יום שישי, שעבר מהפכה המתאפיינת, בין היתר, בהוספת תמונות וכותרות צבעוניות ובקיצור הטקסטים; כך במוסף "גלריה", שנוסף לו לאחרונה המדור "מצד שני", המוקדש לעולם הבידור; וכך במוסף "הארץ", שעבר בשנה האחרונה שורה של שינויים, בחלקם ביזאריים, אשר הצליחו לקוּמם רבים מקוראיו.

העורך דיוויד לנדאו נשמע אומר: "אנחנו לא צריכים להתבייש לעזור לעיתון להביא מפרסמים". לפחות מאחד הכתבים הוא ביקש להביא רשימה של מפרסמים בתחום שהכתב מופקד עליו

הממשלה אישרה פינוי התנחלויות: שרוני: ה

17 ט"ו תמוז בהתנחלות, 5 התנחלות שרון ומפוז ותמנו על חריבם הפינוי יחל כ-20 ביולי; ישראל תשתדל לרום 500 אסירים

אשליה של שקט... הממשלה אישרה... שרון: ה...

עמוס שוקן: אני רוצה לנצח

עמוס שוקן, בשעה שאנחנו מדברים (11 בפברואר אר) מלא חודש להופעת "הארץ The Marker" בתוך עיתון "הארץ". יש לך אינדיקציות ראשיות נות למירת ההצלחה של העיתון הכלכלי?

זה נראה ממש טוב. אנחנו גדלנו בחודש הזה בתפוצה, הייתי אומר אפילו מעבר לציפיות שלנו. זה התקבל טוב מאוד אצל קוראים. מבחינה זאת זה נראה לי מהלך מצוין. [...] זו ממש ההתחלה, וצריך להתייחס לעניין הזה בסוג של עירבון מוגבל. אני שים שלא קראו את העיתון קודם קוראים עכשיו, אולי אחרי איזשהי תקופה הם יגידו שזה לא מתי אים להם. אבל כרגע זה נראה טוב.

לאיזה סוג של קהל פונה העיתון הכלכלי? לאנשים שהם מקצוענים במגזרים השונים של המשק הישראלי: עורכי דין, רואי חשבון, מנהלי שיווק, מנהלים פיננסיים, אנשים בשוק ההון, עצמאים. יהיה נכון לומר שמערכת הכלכלה של "הארץ" פונה לבעלי ההון ומקומות השקפת עולם כלכלית ימנית?

השקפת העולם הכלכלית של "הארץ" תמיד הייתה השקפה של כלכלה חופשית. [...] "הארץ" הוא בהחלט עיתון עם השקפת עולם של משק חופשי; תקרא לזה ימנית, ליברלית, שמרנית – בכל מקום זה נקרא אחרת. בעניין הזה אין חידוש. כשבא נתניהו עם המדיניות הכלכלית שלו תמכנו בו ואנחנו תומי כים בו, מפני שזה תואם את ההשקפה של "הארץ". ההשקפה העצומה ב"הארץ The Marker" מעיי דה שהעיתון בולו רוצה להיות מעין "וול-סטריט ג'ורנל" או "פינינשל טיימס"?

ממש לא. תראה, "הארץ", היסטורית, היה עיתון של אנשי המשק בישראל, וגם היום יש לו מעמד לא רע, אבל אנחנו הרגשנו שכדי לשמור על המעמד הזה בקרב אנשים צעירים יותר במשק אנחנו צריכים לעשות את המהלך הזה.

הלקים נוספים בעיתון צפויים ללכת בעקבות העיתון הכלכלי ולעבור למתכונת טבלואידיית? זאת אפשרות. הרי עשינו כבר חלק ב"דה מרקר", והפתיעה אותי התגובה לזה של קוראים ותקיים. חששנו מתגובה שלילית, וממש לא הייתה תגובה שלילית. להפך. [...] יש בזה איזשהו פיתוי, אנחנו בהחלט מסתכלים על האפשרות שגם חלי קים נוספים בעיתון יעברו למתכונת כואת, אבל עור אין החלטות.

רבים מעובדי "הארץ" סבורים שההשקעה ב"הארץ The Marker" באה על חשבון ההשקיע עת בחלקים אחרים של העיתון, שמיידללים בתי קציבים ובכוחה אדם. אומרים שבעיתון מקצצים, ושם שופכים כסף.

האמת היא שהתשובה של אנשי ה"מרקר" לדבר הזה, ואני חושב שהיא לא תשובה שלגמרי צריך להתעלם ממנה – הם אומרים: אנחנו התלק הכי יעיל בעיתון מבחינת היחס בין אמצעים לתור צר. אז הם בעצם אומרים: שכד השני יעברו יותר קשה. שבעיתון יעברו יותר קשה. אני לא נכנס לזה, כי קשה לאפיין מוצר עיתונאי רק במונחים כמותיים. האמצעים שהוקדשו למהלך הזה, בגלל היעילות הגבוהה של היחידה הכלכלית, הם הרבה יותר צנועים ממנה שנראה לפי המוצר.

בוא נדבר על הצד השני של הכביש – בלומר על מערכת "הארץ". הרבה עובדים עזבו לאחרונה, ביניהם גם כותבים ועורכים מוכשרים, וצעירים שנחשבו לדור העתיד של העיתון. אתה מודאג מבריחת מוחות?

אני חושב שזה נכון שהתחרות של העיתונות היום על אנשים מוכשרים מול אמצעי תקשורת אחרים היא תחרות יותר מורכבת. [...] אני יכול להעלות על הדעת שמישהו אומר: אוקיי, העיתון נות בתקופה יותר קשה, אז יותר קוסם לי ערוץ 2. בסדר, אני יכול להבין את זה.

מוענים גם שההנהלה לא מתאמצת מספיק להשי איר אנשים טובים, משום שהיא רוצה לקצין. זה אולי קצת נכון. זאת אומרת, כשעובד עיתוני נאי שקיבל הצעה במקום אחר ונראה כאילו הוא עוזב, אז נראה כאילו שאומרים: "טוב שהוא הלך, כי חסכנו כסף". מה שלא יודעים זה שבמשך איי זושהי תקופה אני מדבר עם העורך ואני אומר לו: "שמע, העיתונאי הזה בעצם סיים את תפקידו ואין לו תפקיד, ואולי לא נכון שנמשיך להעסיק אותו". אנחנו לא מסתירים את זה. אנחנו עושים איזשהו מהלך של הקטנת תקציב המערכת.

יש גם בוונה להשקיע בספים, ולא רק לקצין? בהחלט. קודם נגיע לתקציב שאנחנו רוצים לעמוד בו, ובמסגרת של התקציב נעשה גם רה"אר גונים כדי לתת דגשים למקומות שאנחנו חושבים שהם חשובים. חשבת לקחת הלוואה – בדומה להלוואה שלקחת בראשית שנות התשעים מארנון מוזס – אז להיי

עור במשקיע היצוני? לא יודע מאיפה זה בא. זה בכלל לא קשור. העיי תון צריך לעמוד כיחידה רוחנית בפני עצמה, כמו שהוא עומד. ואתה יודע, עסקים עושים התאמות. אתה מרוצה מהדרך שבה דייוויד לנדאו מנהל את העיתון בשנה האחרונה?

תשמע, דייוויד נכנס לתפקיד הזה בלי הרבה ניסיון אקונומי, ואני חושב שזה בא לביטוי, וני ראה לי שזה בכל זאת משתפר. אגב, כמה שנוגע למוצר – אני די מרוצה. אני חושב שהוא עושה שינויים טובים בעמודי החדשות. אומרים שאתה מעורב יותר בניהול השוטף של העיתון בשנה האחרונה.

זה נכון, בגלל מה שאמרת לי, שלנדאו לא בא עם ניסיון אקונומי – מה שלחנך וליואל היה – אז אני נדרש קצת יותר להיות מעורב.

לא מעט אנשים ששוחחתי איתם ציינו שיש במערכת דה-מוראליזציה, אווירת נכאים. אתה חושב שיש היסטריה מוגזמת במערכת "הארץ" או שהעובדים חוששים בצדק למקום העבודה שלהם ולעתיד העיתון והעיתונות? אתה יכול להרגיע אותם?

האינטרנט בכל זאת הוא איזשהו שינוי שיכול להיות משמעותי בחייה של העיתונות המודפסת. מתי? כמה? אני לא יודע. [...] שמע, מפטרים ב"לה מונד", מפטרים ב"דיילי טלגרף", אתה רואה עיתונים בעולם נערכים, אני חושב שכל עיתון צריך לעשות את מה שהוא צריך לעשות כדי להתקיים בצורה רוחנית. ל"הארץ" יש קהל קוראים בסופו של דבר די חזק, ואני מאוד מקווה שאנחנו נצליח לשמור עליו ולהגדיל אותו. אבל מנגד, כשאתה פתאום צריך לשלם 25% יותר על הגייר, ואמצעי תקשורת אחרים מכרסמים כך בכל מיני צורות, אתה צריך להתאים את עצמך. בסך הכל אני חושב שהצעדים שעשינו הם צעדים די מינוריים. לא עשינו צעדים כמו שאנחנו רואים עכשיו ב"מעריב". המטרה שלנו היא כמובן לשמור על האופי של העיתון, על הלוח של העיתון.

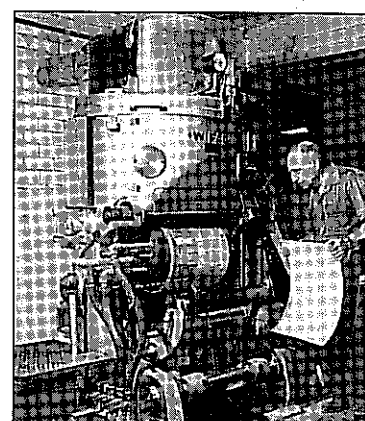
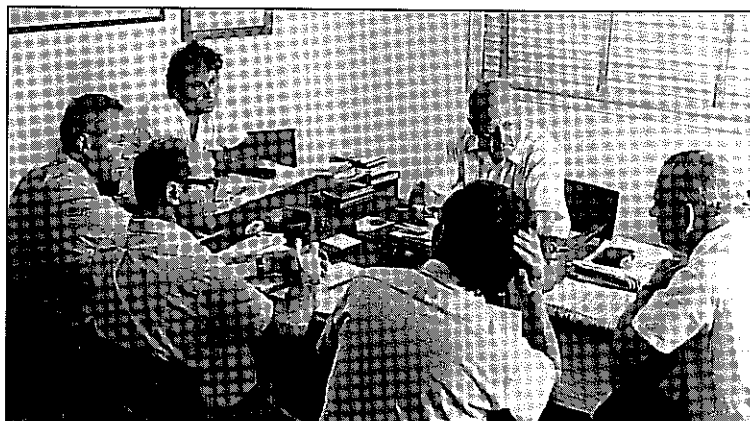
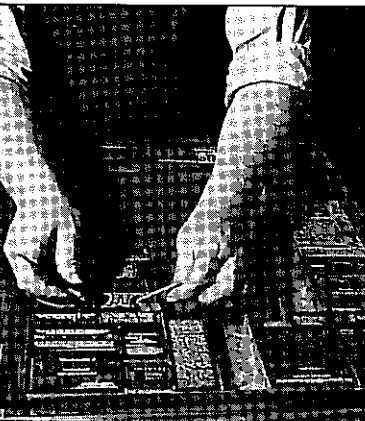
בסך הכל מכל היללות והנכאים עשינו את הפיתוח הכי מרשים בעיתונות הישראלית השנה, לא? אילו הייתי במקום כל הנכאים האלה הייתי אומר: "דגע, 'הארץ' פה עשה שריר, ומראה שהוא יודע להילחם, ויודע להגיד: 'אני רוצה לנצח'".

אולי השינויים המעניינים ביותר הם בעמודי החרשות, שעוברים כמה תהליכים במקביל. כבר לפני שנים החל תהליך חיובי של גיוון העמוד הראשון וניסיון ליצור סדריום אורחי, לצד עידוד של כתיבה מגוונת בעמודי החרשות (ה"פצ'רים"). ניכר גם ניסיון, שמתחזק בשבועות האחרונים, להפוך את עמודי החרשות ל"ירידותיים" יותר. סגן ראש מערכת החרשות, גריג דוידוביץ', מסביר כי באמצעות השימוש באמצעי עזר כמו תקצירי מידע שמוזכרים לצד חלק מהיריעות, מאפשר "הארץ" לקוראים שזמנם מוגבל "מדרגות של העמקה", אשר "משרות את הקושי המסורתי שיש ל"הארץ" בתיווך" מבלי לוותר על רמת המורכבות של הטקסטים עצמם, המביא אה לכך "שהמדרגות יירדו עמוק יותר מאשר אצל העיתונים המתחרים".

אין כל פסול בניסיון להפוך את החשוב למעניין, אבל עמודי החרשות חוטאים לעתים גם בהפיכת המעניין לחשוב, כלומר בהצבעה. התהליך הוחלל הוה, שהחל עוד בימיו של מרמרי כעורך, הגיע לשיאו במתן מקום בולט בעמוד הראשון להתפתחות חיות בתוכנית הטלוויזיה "כוכב נולד" (5.8.2004, 29.8.2003); בהקדשת הכותרת הראשית של העיתון למסמך פנימי של "טלעד", שמעניין בעיקר את הברנז'ה העיתונאית (12.1.2005); ובהעלאת ידיעה רכילותית על נישואי הנסר צ'ארלס לראש העמוד הראשון (11.2.2005). ההצבעה ניכרת לאחרונה גם בהוספת "גגות" ליריעות, שלעתים קרובות מדי אינם מוסיפים מידע, אלא מכילים סיסמאות או התחכמויות דרורות – אחד מסימני ההיכר המובהקים של "יריעות אחרונות" ו"מעריב".

הכתבים; אמיר כנדוד, אביב לביא ונירה רוסו מהמוסף; יחד איתם עזבו גם אנשי דסק מוערכים שנחשבו ל"דור העתיד" של המערכת. השיטה הו – שמאחוריה עומרת אולי כוונה טובה להימנע מפיתורים ישירים של עובדים – גובה מחיר ארגוני ואנושי כבד. היא מעוררת תחושה במסדרונות שטובי האנשים נוטשים את הספינה הטובעת. שחר אילן, סגן ראש מערכת הכתבות, מצוטט כמי שאמר באחד מהדיונים האסטרטגיים של העורכים בבית פיל"ת: "אנחנו עומדים בפני מצב שעוזבים כל הזמן אנשים טובים, ונוצרת אווירת 'האחרון יכבה את האור'. גידלנו אנשים והשקענו בהם – והם קמים והולכים. אין מצב בעייתי יותר למצב הרוח של ארגון מאשר מצב שבו עוזב אותך הדרור הכא".

בנוסף, מעוררת השיטה הזו רושם בקרב עובדי "הארץ" שאין עוד ערך מקצועי ואנושי לעיתונאים. "הבנתי שכולם בסופו של דבר זה כסף", אומר אחד מהעיתונאים שעזבו. "על אף אחד מאיתנו לא מתכוונים לבכות, כי לא בוכים על כסף". הרברים האלה משקפים תחושה של ניכור והערך יחס אנושי מהסוג שקרל מארקס ראה במפעלים קפיטליסטיים. קשה לצפות מעיתון איכות שיצטרף אל המחיר באווירה של מפעל לייצור ברגים. כפי שאומרת העיתונאית ארנה קוין מ"הארץ": "אם מפטרים אנשי עריכה טובים או מוזתרים עליהם או לא מטפחים אותם או לא מתגמלים אותם ומשלמים להם משכורות מינימום, ורוצים להוציא טבלואיד שאפילו ערוך לא טוב, אני חושבת שזו טעות ממש קריטית, שתביא

"הארץ" של פנט. במרכז, עם הגב לחלוץ. גרשום שוקן

סגן ראש מערכת החדשות, גריג דוידוביץ': השינויים הצורניים מאפשרים לקוראים שזמנם מוגבל מדרגות של העמקה, אשר משרות את הקושי המסורתי שיש ל"הארץ" בתיווך

לפחות מבחינת השינויים הצורניים, המגמה הזו צפויה להימשך. היוזמה לבטל את חלק ב' במהלך השבוע ולאחר את מאמרי הרעות עם עמודי החרשות נגנזה לעת עתה, אבל בטווח הלא רחוק צפויים חלקים נוספים בעיתון ללכת בעקבות הכלכלה ולעבור למתכונת טבלואידית. המועמדים הראשונים לשינוי הם "גלריה", מוסף הספורט וחלק ב' של יום שישי. עדיין לא ברור מה יהיה גורל עמודי החדשות. הכתב המריני אלוף בן, שמשותף בפורום החשיבה הבכיר על עתיד העיתון, העריך בכינוס האסטרטגי שהמעבר של "הארץ" כולו לפורמט טבלואיד הוא בלתי נמנע.

לאברזן ממש. זה לא שיחס לעובדים זה סיפור של כלכלה, והאיכות של העיתון זה משהו אחר. הדברים כרוכים זה בזה".

למצב הרוח השפוף ב"הארץ" תורמים, כמוכון, גם הספקות שמשמיעים בכירי העיתון בקול רם על עתיד העיתון והעיתונות. "הרגשתי בכינוס האסטרטגי כמו בכנס עגלונים חמש שנים אחרי המצאת המכונית", אומר אחד מכתבי "הארץ". "פה ושם עוד יש כרכרות, בעיקר הכרכרות הכי מפוארות עוד שררו, אבל אתה כבר מריח את הסוף. גוצרה תחושה שאנחנו עושים עבודה שאף אחד כבר לא צריך, במדיום שהוא כבר לא רלבנטי. היום אני חושב שאם לפני חמש שנים הייתי הולך לטלוויזיה – אולי הייתי במקום יותר טוב".

בגסיבות האלה "הארץ" משווע למנהיגות. למרבה הצער, העורך לנדרו וסגניתו תמי ליטני התקשו עד כה למלא את החלל שנוצר עם עזיבתם של מרמרי ואסתרן, שנתפסו כבעלי סמכות והשרו יציבות על המערכת.

כאשר נכנס דיוויד לנדרו לתפקידו, ב־15 באפריל 2004, הוא בא עם תחושה של שליחות וכוונה כנה לחולל שינויים מרחיקי לכת, שיהלצו את העיתון מהמשבר הכלכלי שהוא מצוי בו ויצעירו אותו קדימה. הוא הביא עמו מוטיבן

בעוד שהשינויים החיצוניים הללו מתרחשים, והעיתון משיל באטיות את עורו הישן, מתחוללים בו גם שינויים פנימיים שמהפכים את קרבו. תמונת המצב הכללית היא של צמיחה ושגשוג בממלכת הכלכלה, לעומת משבר כלכלי ופסיכולוגי בחלקים האחרים של העיתון.

המשבר הפסיכולוגי נובע בחלקו מהדרך שבה מנוהל המשבר הכלכלי. שיטת שוקן לקיצוץ בתקציב דומה לשיטת ה"טרנספר מרצון" של זאבי: במקום להעלות עיתונאים על אוטובוסים, ממררים את תיחם וגורמים להם לקנות כרטיס בעצמם. משכורות דלות, קיצוצים בהוצאות, יוזמות להגדיל את גטל העבודה ללא העלאה מקבילה במשכורת, תחושה של העדר אופק לקידום והתפתחות – כל אלה מעוררים אנשים מוכשרים, שיש להם ברירה, לעזוב את העיתון. למעט חריגים בודדים, המערכת אינה נלחמת כדי להשאיר את העוזבים: מי שעזב מיוזמתו – יבורן; אפשר לקצץ את התקן שלו. כמה מהשמות שמוזכרים ככשרונות בולטים, שעזבו מבלי שנעשה מאמץ מספיק להשאיר אותם, הם ברוך קרא, הכתב המשפטי; יובל דרור, כתב המדע; איתי כ"ץ, סגן ראש מערכת הכתבות; אייל אברהמי, רכז

“יותר מכל דבר אחר, 'הארץ' הוא עיתון בחוסר יציבות”, אומר בכיר בעיתון. “זה עיתון שבעשור האחרון היה הדבר הכי יציב בשטח. אבל כרגע העובדים כל הזמן חיים משמועות, וקצב קבלת ההחלטות והשינויים הוא אמי והססני נורא”

פיים של העיתון ותורם לטשטוש גובר של ההפרדה המסורתית בין המערכת להנהלה, שנשמרה בהקפדה בימי מרמרי ואסתר. הוא נשמע אומר בהורמנויות שונות: “אנחנו לא צריכים להתבייש לעזור לעיתון להביא מפרסמים”. לפחות מאחר מהכתיבים הוא ביקש להביא רשימה של מפרסמים בתחום שכתב מופקד עליו. כדוגמה נוספת לטשטוש התחומים בין ההנהלה למערכת מזכירים בעיתון גם את ביקורו החריג של עמוס שוקן בדרס החדשות כי 18 בינואר 2005, ערב לפני פרסום דו"ח אביטל על כספי הגנבים בשואה שהופקדו בנקים בישראל, שוקן אמנם הקפיד, כדרכו הראויה לשבח, שלא להתערב בתכנים - אבל עצם העובדה שהסתובב בדרס, הציג שאלות ועמד בקשר מקביל עם סמגל“ל בנק לאומי יונה פוגל, הלחיצה מקצת מאנשי החיסק ויצרה מראית עין של טשטוש גבולות (שוקן: “אני חושב ש'הארץ' לא הרגיש את הוירטואליות של החשבונות שמדובר עליהם [...] יונה יזכר איתי, וביקש ש'הארץ' לא יעשה את מה שהוא עשה, ואני באתי בערב והסתכלתי, ובעצם הסתכלתי רק על טבלה אחת [...] וטלפנתי אליו ושאלתי אותו על המספרים האלה, ושאלתי את העורך על זה, וכלום, הם כתבו את מה שהם כתבו, ולפי רעתי הם בכל זאת כתבו דבר שזיה צער אחר יותר מדי”).

למרות התקרית הזאת, הבעיה המרכזית של “הארץ” אינה העדר יושרה עיתונאית: העיתון סובל ממשבר זהות, מבעיות של ניהול ומהעדר חזון. משבר העיתונות המודפסת יכול לשמש לו זרז להמציא את עצמו מחדש ולצאת מחוק. איכות ואמינות הן מוצרים שיש להם ביקוש כעידן האינטרנט, שמתאפיין בהצפה של מידע שאמינותו ומידת חשיבותו מוטלות בספק. למרות השיפורים שהוכנסו באתר האינטרנט של “הארץ”, העיתון המקוון עדיין בחיתוליו במיצוי האפשרויות והאתגרים שניצבים בפניו בתחום הזה. שוקן ולנרא מתכננים צעדים נוספים בתחום האינטרנט, אבל כדי לכבוש יעדים חדשים העיתון זקוק לתשתית בריאה ולשאיר רוח - ואלה אינם מצויים בו בשפע כרגע.

אין ספק ששוקן עושה את מיטבו כדי לייצב ולשפר את העיתון ולשמר את הנכס המשפחתי והציבורי שמורפקד בידיו. נרמה שהאסטרטגיה שלו ברורה: הוא שם את הביצים בסל של “הארץ The Marker”, בתקווה שיעשירו את קופת העיתון, ומנסה “להכריא” את יתר החלקים באמצעות ריאטה תקציבית. במקביל נעשה ניסיון לארוז את “הארץ” כלכוש מושך ולהתאים אותו, בעזרת מחקרי שוק וסקרים, לטעמים של הדרות הכי אים. וזהו אסטרטגיה כלכלית מובהקת, שוראי תוכה לתשכחות מצד פרשני “הארץ The Marker”, אבל ספק אם היא מספקת להובלת עיתון איכות. לטווח רחוק, כותרות צבעוניות לא יפצו על מחסור בכישרון, ומחקרי שוק יכולים לסייע במימוש החזון העיתונאי, אבל לא לכוון במקומו. בלי להעמיד מערכת עיתונאית חזקה ועצמאית; בלי להשקיע - במקביל להתיעלות - בקנייה ובטיפוח של עורכים וכתבים מוכשרים; בלי להזרים תקציבים ניכרים לכתבות תחקיר ומגזין זין במוסף; בלי לייצר אווירה של תנופה ולשפר את תחושת הערך העצמי של העיתונאים; בלי להעמיד חזון עיתונאי ברור שהמערכת יכולה להתאחד סביבו - “הארץ” עלול להידרדר ולהיחלש, והתוצאה תוריגש, בסופו של דבר, גם מעל דפי העיתון. אמנם בימי השבוע אין עיתון אחר לאנשים חושבים - אבל נתוני התפוצה מעידים על האלטרנטיבה המראיגה: אנשים חושבים עלולים לוותר על קריאת עיתון. ■

עיתונאים, שידר מעורבות ואכפתיות, והפיח אופטימיות במערכת. מאז התפוגג חלק מהאשראי שניתן לו. רוב עובדי “הארץ” שהתראינו לכתבה זו תיארו אותו כעיתונאי הגון שכוונותיו טובות, אבל הטילו ספק - כלשון המעטה - אם הוא מסוגל להתמודד עם האתגר הלא פשוט שהונח לפתחו.

חלק מהבעיה הוא שסגנון הניהול של לנרא מעורר תחושה של כאוס בעיתון. הטענה היא שהוא משהה קבלת החלטות - אולי מפאת קשיים תקציביים - ויוצר אווירה של אי ודאות. הוא יוזם שינויים מערכתיים (למשל, העברת ה“פיצ'רים” ממערכת החדשות למערכת הכתבות), ואלה אינם עובדים כראוי (ה“פיצ'רים” הוחזרו, בסופו של דבר, לחדשות). הוא ממנה מינויים שאינם עולים יפה (למשל, ראש מערכת החדשות, העיתונאי המנוסה מירון רפפורט, שלנרא מינה אותו והדיחו כעבור חודשים ספורים); למשל, עורך מוסף “הארץ”, רוגל אלפר, שלנרא מינה, ולאחרונה הוא מבקר אותו בחריפות בפורומים שונים בעיתון). לנרא מעורב מאוד בעבודה השוטפת של החדשות, ויש בכירים ב“הארץ” הסבורים שהוא מתפקד למעשה כראש מערכת חדשות ומוניח את ניהול העיתון. סגניתו של לנרא, תמי ליטני, היא עורכת מוערכת, אבל כמנהלת היא אינה נהנית מאותו מעמד של עוצמה שאפיין את קודמה, יואל אסתרן.

כאשר נכנס לנרא לתפקיד, הוא הצהיר בשיחות פתיחה עם בכירים בעיתון שכוונתו לזעזע את המערכת מיסודה. כך הוא הצליח. הבעיה היא שאינו מצליח לטעת בעובדים ביטחון ביכולתו לייצב את הספינה ולהשיטה לחוף מבטחים. בינתיים היא מיטלטלת ומיטלטלת, וחרתרי המשוטים מתקשים לעבוד במצב זה. “יותר מכל דבר אחר 'הארץ' הוא עיתון בחוסר יציבות”, אומר בכיר במערכת. “זה עיתון שבמשך העשור האחרון היה הדבר הכי יציב בשטח. אבל כרגע העובדים כל הזמן חיים משמועות, וקצב קבלת ההחלטות והשינויים הוא אמי והססני נורא”. ייתכן שהבעיה העמוקה יותר היא שלנרא נתפס כעורך חלש, המשרת את צורכי ההנהלה ואינו מסוגל לעמוד על עצמאות המערכת ולהגן על האינטרסים שלה. המורציאים והמביאים האמיתיים בעיתון הם המנכ“ל החדש, יוסי ורשבסקי, והמו“ל עמוס שוקן, שלקח לידיו חלק מסמכויות הניהול. כדוגמה לחולשת העורך יכול לשמש סיפורה של העורכת מרב סריג, שלנרא הבטיח לה כי “עוד בתשס”ר” היא תמונה לכתבת הכריאות של העיתון. בראש השנה כבר הרימו כוסית לכבוד מינויה, אבל עד מהרה התברר שאין לה תקן, והיא עזבה לבסוף והפכה לכתבת בערוץ 10. לטעמם של עיתונאים במערכת, לנרא גם מעורב יותר מדי בצדדים הכסי

לנרא ו"הקשר הסינביוטי"

מי שהיה עד לא מזמן הבטאון של כת ארבי-מזרחי, זה היה לא פחות מאשר מהפכה.

עמוס שוקן, שלא נכח בגירוש מאמר המערכת, הופתע לקרוא אותו בעיתון, ולדבריו “כמעט הקיא” כשקרא את שבחי דנקנר. בישיבת מערכת אחרת ביקש “למחוק את חרפת המאמר ההוא”. שוקן אומר כי “הארץ” לא שינה את עמדותיו העקרוניות בנושאי שלטון החוק (אם כי הוא אומר גם, בהקשר זה, שצריך לתמוך בשרון ככל האפשר כל עוד הוא מקדם את ההתנתקות). ואכן, במאמר ראשי מ-20 בפברואר חזר “הארץ” לעמדתו המוכרת ותקף את החלטת מזוו של להעמיד לדין את שרון בפרשת “חברות הקש”.

ברוך קרא מסר בתגובה לרברי לנרא: “בכל שנות עבודתי ב'הארץ' אף פעם לא הופנתה אלי ביקורת מצד עורכי העיתון הבכירים על האופן שבו סיקרתי פרשות שונות, ובהן פרשת מזרחי. ההפך הוא הנכון. קיבלתי גיבוי מלא ותמיכה מהעורכים. גם רייווד לנרא, עורך שתמיד הערתי את דעתי, אף פעם לא שיתף אותי במחשבותי הביקורתיות בנושאים אלה. מהיכרותי המסוימת עם לנרא קשה לי להאמין שהלך רכיל והתבטא כפי שמיזחם לו, שכן אני בטוח שאם היתה לו ביקורת כלפי, היה משתף אותי בה בזמן אמת”.

בשנת 2003 ובראשית 2004 נקט “הארץ” קו לחמני נגד שחיתות שלטונית, וספג ביקורת חריפה על “דיווח מוטה” מהיועץ רובינשטיין ומעורך “מעריב” אמנון דנקנר. רבים אינם יודעים שעמדותיו של העורך החדש לנרא בנושאים אלה קרובות לאלה של ידיו דנקנר.

לנרא סבור שהמשטרה, הפרקליטות והתקשורת ורדפות לעתים אישי ציבור שלא בצדק. כך היה, לדעת לנרא, בפרשת “האי היווני”. בשיתוף פרטית הוא התלונן על “קשר סימביוטי” בין המשטרה, הפרקליטות וקבוצה של עיתונאים. כשישבת עורכים ביקר בחריפות את הדרך שבה סיקר הכתב ברוך קרא את פרשת מזרחי והאשים אותו בריווח מוטה. בשיחות פרטיות הוסיף שקרא הוא “שפוט של הפרקליטות” וכי “השתן עלה לו לראש”. כאשר עבר קרא לערוץ 10, לנרא לא הוילרמענה.

ביטוי לעמדת לנרא ניתן למצוא במאמר ראשי שפרסם “הארץ” ב-23 בנובמבר 2004, ובו נאמר כי החלטת השר גרעון עזרא להדיח את ניצב מזרחי היא “החלטה סבירה”, אף שהעיתוי שלה - ביום של ועידת הליכוד - בלתי סביר. בעקבות זאת כתב דנקנר מאמר ב“מעריב”, ובו שיבח את “הארץ” על כי “שינה, תחת עורך חדש, את טעמו לטובה”, וטען כי “כמונחים של

נפצע במילוי תפקידו

התקשורת הישראלית חשליחה עם תפיסת צה"ל שעיתונאי בשדה הקרב הוא בגדר אויב

אורחים פלסטינים, חלקם ילדים – הרוגים שאיש בצד הישראלי לא שמע את שמם ולא הפנה אליהם זרקור. קל לשער שאם לא הייתי במחיצתו של ערבית היה רובר צה"ל מפרסם הודעה לקונת ומוכרת על נסיבות האירוע: החיילים הבחינו בחמוש המכוון לעברם כלי ירייה וביצעו ירי

מבוקר לעברו. כך היה מסתיים האירוע בלי שאיש יחשוב שיש לחקור את הירי.

חקירת צה"ל נפתחה רק לאחר פנייתו של ארגון "עיתונאים ללא גבולות", אשר שיגר מכתב תלונה לשר הביטחון ולרמטכ"ל. יותר מחודש תלף מאז – ומסקנות אין (בשעת כתיבת הדברים האלה). איש מעמיתי בתקשורת לא טרח לעשות "פוליאפ" על הסיפור, איש לא טרח לשאול מה עלה בסופו של התחקיר. והרי כבר הסכמנו שמי שנכנס לקו הירי – נפגע.

חייו של מג'די ערבית ניצלו בזכות צירוף מקרים נדיר. כתב רדיו פלסטיני, מחמור אבו שבאב מרשת "אלחיריה" ("החרות"), ששהה בסמוך אלינו, שירר בשירור חי את האירוע ונהג אמבולנס שהיה בסביבה שמע את השידור ומיהר למקום. תוך חמש דקות קיבל ערבית עירווי דם בבית-החולים כמאל עדוואן. מצבו היה אנוש. אף שהצוותים בבתי-החולים בעזה צברו ניסיון עצום בכיורוגיה במהלך האינתיפאדה, אין בכמאל עדוואן אמצעים וטכנולוגיה לעצור רימומים קשים. צלם סוכנות הידיעות "רויטרס", אחמד ג'דאללה, שאף הוא נפצע באורח אנוש באינתיפאדה וניצל, לחש לי: "אם לא תוציא אותו לישראל, זה יהיה הסוף".

הסוף ידוע, מג'די ניצל בזכות הטיפול בסור-רוקה, בזכות נהג האמבולנס ובזכותו של אחמד ג'דאללה שמכיר טוב ממני את קשיי מערכת הבריאות בעזה. אבל מג'די ניצל בעיקר בזכות המזל. לכמה פצועים בעזה, שסכנת מוות ריח-פה מעל ראשם, שיחק המזל והם יצאו לטיפול שהציל את חייהם בישראל? לכמה מהם היה כוח להפעיל לחץ על צה"ל כפי שעשתה סור-כנות "רויטרס" כדי להציל את ג'דאללה וכפי שעשה ערוץ 10 כדי להציל את ערבית ולאפי-

יתכן שהחייל שירה בצלם ערוץ 10, מג'די ערבית, לא ידע שאנחנו עיתונאים. ייתכן. עמדתי במרחק של שני צעדים ממג'די. הסתכלתי מבעד לערשת המצלמה שאחותי בידי וראיתי את החיילים שעל הגג אוזנים משקפות ביריהם. הם היו תשופים לגמרי. לו

המצלמה כמרגמה היתה, כפי שטענו בצה"ל, והעדשה היתה ככונת, אזי החיילים נכשלו במשימה החשובה ביותר: להגן על עצמם. אני בטוח שגם בשנייה שכה לתצה אצבעו של החייל-צלף על ההרק ושחררה את הקליע לעברו של מג'די, הוא לא היה בטוח שמרובר בחמושים. אם היה בטוח, מרוע נתן לנו לכוון את "המרגמה" לעברו במשך יותר מרבע שעה? אבל הוא ירה.

אם שתי המצלמות הזהות שאחנו שנינו נראו כמרגמות, מרוע לא ניסה הצלף "לרתק" גם אותי ומרוע ירה רק כדור בודד אחר שפצע את מג'די? שהרי לו במרגמה עסקינו, הכורד הכורד שנורה לעבר מפשעתו של מג'די לא היה עוצר את "הפגז" שהיה לבטה נורה מלוע "המרגמה" הישר לעבר "המטרה" שעל הגג. התקשורת הישראלית כולה, למעט "הארץ", לא הבליטה את האירוע הזה שבו נפצע צלם עיתונות במילוי תפקידו. לרגע היה נדמה שהעמיתים מהעיתונות הישראלית מיישרים קו עם דבריו של סגן הרמטכ"ל, דן חלוץ, שאמר: "מי שנכנס לקו האש, קו הכדורים, נפגע". דעתו של חלוץ מאפיינת את תפיסתם של אנשי צבא – שעיתונאי בשדה הקרב הוא אויב. אולי זה טבעי שהם חשים כך, אבל כאשר תפיסה זו הופכת לנחלת רוב הציבור הישראלי, שלדירו "העיתונאים מפריעים לצבא לעשות שם את העבודה", זה צריך להראיג. מדאיגה עוד יותר העובדה שגם התקשורת הישראלית קיבלה את מדיניות הרחקת התקשורת משדה הקרב כהבנה. כך, למשל, בשצה"ל אסר כניסת עיתונאים לרצועה בכל מהלך מבצע "ימי תשובה", שבו נהרגו יותר מ-120 פלסטינים, לא נכתבה אף לא מלת ביקורת אחת בעיתונות על כך ולא על העובדה שהסיקור בכל הערוצים היה מבוסס על הורעות וצילומים של רובר צה"ל שהודיע בסיופוק שרוב ההרוגים הם חמושים. אף אחד לא פקפק במידע הזה; אף אחד לא תהה אם צה"ל עושה הכל כדי להימנע מפגיעה באזרחים במלחמה בג'באליה הצפונית; אף אחד לא התייחס כרצינות לטענת הפלסטינים שרבים מההרוגים היו אזרחים וילדים; אף אחד לא שאל יותר מדי שאלות.

במהלך כל תקופת האינתיפאדה התייחסה התקשורת הישראלית כולה בשוויון נפש לתופעת "האצבע הקלה על ההרק", שהייתה סימפטום מוכר בפעילויות צה"ל כשטוחים. במהלך האינתיפאדה נהרגו אלפי

מג'די ערבית, ניצל בעיקר בזכות המזל

שר להם להגיע לטיפול בישראל?

כשמג'די יצא מהמחלקה לטיפול נמרץ בסורוקה ומצבו התייצב, הגיע לחדרו מתנחל מהיישוב ג'אור בגוש קטיף. "קוראים לי רובר גואטה", הוא הודעה, "שמעתי ברדיו שנפצעת ובאתי לומר שאני מצטער וכואב את כאבך". מג'די מוחה דמעה. גואטה לא ידע שההתנצלות שלו היתה שווה בעיניו של מג'די הרבה יותר מהתנצלות של צה"ל, שאותה לא שמע עד עצם היום הזה.

שלומי אלדר הוא כתב ערוץ 10

המראה בתחנות המטרו, הרכבת התחתית של וושינגטון, בראשית פברואר נראה לקוח מסרט משנות הארבעים או החמישים: האנשים שנחפזו אל הרכבות נתקלו במשווקים נמרצים של שני עיתונים מתחרים, ה"אקזמינר" וה"אקספרס", שכל אחד מהם ניסה לדחוף לידו הנוסעים גיליון טרי של עיתון הבוקר המקומי. אחרי שנים של תרדמה יחסית בשוק העיתונות בבירה האמריקאית, עם שלטון כמעט יחיד של ה"וושינגטון פוסט" (708 אלף עותקים ביום), התעוררו תושבי הבירה לבוקר של תחרות חדשה.

בניגוד לעבר, התחרות עכשיו איננה על מכירת העיתונים. שם המשחק הוא חלוקה חינם. קח עיתון בלי לשלם ובצל את הרקות בתוככי הרכבת התחתית כדי לקרוא נוסח מקוצר של חדשות היום, קצת ספורט, מעט כלכלה, מדור רכילות – עד שתגיע לתחנת היעד. ואסור לשכוח: גם פרסומות. הזמן הממוצע הנדרש לקריאת העיתון: עשרים דקות.

"העיתון מייצג תפיסה חדשה", הסביר מו"ל ה"אקזמינר" ג'יימס מקדולנד, "והוא מתאים לשוק האזורי העסוק של וושינגטון, שבו רגע אחד מנתחים הקוראים את הסכנות במזרח התיכון, ואחרי רקה מריעים לילד שלהם, בן התשע, במשחק כדורגל".

...

ברוכים הבאים לעידן החינמונים, המזון המהיר של העיתונות. בעידן שבו נדרשים העיתונים להמציא את עצמם מחדש בגלל אובדן מתמשך של קוראים לגלישה באינטרנט או לזפזפ בטלוויזיה מרובת ערוצים, החינמון הוא אחת המתכונות הפופולריות ברחבי העולם.

האיש שהוביל את הגל החדש הוא עורך ומעצב עיתונים שבדי, פלה אנדרסון, שהחל את הקריירה שלו רווקא בעיתון מאוואיטי, ואחר-כך רקם עם כמה מחבריו בראשית שנות התשעים את התוכנית העסקית העומדת לשנות את פני העיתונות. כיוון שממילא שבעים עד שמונים אחוז מהכנסות העיתונים מגיעות מפרסומות, אמר אנדרסון, ורק עשרים עד שלושים ממכירת העיתונים – מדוע שלא נחלק את המוצר חינם, נקטין את הוצאות ההפצה והגבייה, ונגדיל את מספר הקוראים? אנדרסון וכמה חברים הביאו לעו-

לם את ה"מטרו", עיתון הרכבת התחתית שיצא לראשונה בשנת 1995 בשטוקהולם. טבלואיד הרכבות התמציתי של שטוקהולם, שהחל להגיב רווחים מקץ שנה, שוכפל עד מהרה על-ידי החברה לעשרות ערים בעולם. בראשית 2005 הופץ "מטרו" ב-16 שפות, 63 ערים, ב-17 מדינות – והגיע לעיניהם של 14.5 מיליון קוראים ביום. במאי שעבר כבש "מטרו" יעד מרכזי – מנהטן, עם 350 אלף עותקים ביום. כבר לא מדובר ב"עיתוני רכבת" אלא גם בחלוקה במרכזי קניות, בקמפוסים של אוניברסיטאות, בבתי-קפה, במסעדות ובבתי-חולים. בכמה ערים הצית החינמון קרב של ממש: בפריס העלו באש מוכרי עיתונים ערימות של חינמונים. הקרב נכשל, ואחרי "מטרו" באו לעולם עוד עיתוני חינם של חברות אחרות, ובראשם רשת נורבגית המפיקה חינמונים ששמו "20 דקות".

למי שמיהר להספיד את העיתונות הכתובה התברר כי השוק חי ונושם: מסקרים שנערכו מתברר כי כחמישים אחוז מקוראי עיתוני החינם, ובעיקר הצעירים שבהם, כלל לא רכשו קודם עיתונים. קהל היעד של עיתוני החינם הם סטודנטים, שכירים ובעלי מקצועות חופשיים, עירוניים, עד גיל ארבעים. העובדה שדווקא הם קוראים את עיתוני החינם מעניקה לעסק החדש יתרון עצום בעיני המפרסמים. "מטרו" ודומיו טלטלו את השוק. למרות השמרנות המאפיינת את העיתונות המודפסת, היו כמה מו"לים גדולים שקראו את המפה והסיקו מסקנות. מול מציאות מרה המשתקפת בירידה עקבית בתפוצה (בחמש השנים האחרונות ירד הביקוש לנייר עיתון בארצות-הברית ב-16%), החלו גם הם להוציא חינמונים, כדי להבטיח את ההכנסה ממפרסמים. ה"ניו-יורק טיימס", שהוא בעליו של ה"בוסטון גלוב", שילם לאחרונה 16.5 מיליון דולר תמורת 49 אחוז מהבעלות על "מטרו בוסטון", החינמון המתחרה הצובר פופולריות בעיר. בקנדה תחל בימים אלה רשת העיתונים הגדולה "קנווסט" בהפצת חינמונים בחמש ערים גדולות. ה"וושינגטון פוסט" החל להוציא לאור בשנת 2003 את ה"אקספרס" – טבלואיד המחולק בפתח תחנות המטרו בעיר, עם 175 אלף עותקים ביום.

אבל אפילו ה"אקספרס" איננו מאפשר ל"פוסט" להתייחס בשוויון נפש לחינמון החדש שהסתער על הבירה ופרבריה בפברואר. ה"וושינגטון אקזמינר", עם 260 אלף גיליונות ביום, יותר משליש מתפוצת ה"פוסט", מרחיב את חזית התחרות לזירה חדשה: כמו חינמונים בשווייצריה ובאוסטריה, הוא מניח את העיתונים גם בפתחי בתים ודירות בחלקים מהעיר עצמה ופרבריה, במרינלנד ובוורגיניה.

האיש מאחורי העיתון הוא פיליפ אנשון, בן 65, הממוקם במקום ה-33 ברשימת עשירי אמריקה לשנת 2004 שמפרסם המגזין "פורבס". את הונו, המוערך בכ-5.2 מיליארד דולר, עשה בעסקי נפט,

רפי מן

עידן החינמון

הדגם העסקי של עיתון
 המחולק ללא תשלום מתפשט
 בכל העולם, וגם מו"לים
 ותיקים, כמו ה"ניו-יורק
 טיימס", נכנסים למשחק. האם
 זה גלגל ההצלה האחרון של
 העיתונות המודרפסת?

פלה אנדרסון, האיש שהוביל
 את הגלי החדש של העיתונות

רכבות וסיבים אופטיים. הוא אחד הבעלים של קבוצת הכדורסל "לייקרס", ובשנים האחרונות גם רכש כמה מן הגדולות ברשתות בתי-הקולנוע ברחבי ארצות-הברית.

לפני שנה קנה אנשור את ה"סן-פרנסיסקו אקזמינר", עיתון שהיה בעבר ספינת הרוגל של ויליאם רנדולף הרסט, איל העיתונות הזכור בעיקר בזכות דיוקנו הקולנועי כאורח קיין בסרטו הקלאסי של אורסון ולס. עיתונו של הרסט ירד מגדולתו כבר לפני שנים, החליף בעלות, והזרחל בקושי אחרי יריבו העיקרי, "סן-פרנסיסקו כרוניקל". בעליו הקודמים ניסו להצילו עליידי הפיכתו לחינמון, אך כאשר ההפסדים גדלו מכרו אותו לאנשור.

אנשור רשם על שמו את הזכויות לשם "אקזמינר" ביותר משישים ערים בארצות-הברית ואחרי-כך קנה את רשת המקומונים הווינגטונית "ג'ורנל", והקים במקומה את ה"ווינגטון אקזמינר".

מקורביו אינם מסתירים את שאיפתו להפוך לשחקן מרכזי בתחום התקשורת. הוא רוצה להצליח בעסקי העיתונות, אבל במקביל אינו מסתיר את דעותיו הפוליטיות: כרפובליקני שמרן, מתומכי בוש, הוא תורם מהוגו לפרויקטים לקידום "ערכי המשפחה".

בימין האמריקאי מברכים על ה"אקזמינר" כמשקל נגד לעמדות הליברליות של ה"פוסט", אבל בעולם העיתונות מתעניינים פחות בפוליטיקה והרבה יותר בדרך שבה ישפיעו העיתון החדש ובעליו על פניה של העיתונות. גם אם יצליח ה"אקזמינר" להמריא, ויעניק יחד עם חינמונים אחרים חיים חדשים לעיתונות המודרפסת, זה עדיין לא כל הסיפור. מי שמחפש עדיין איכות ועומק בטקסט המודרפס, לא ימצא אותם בחינמונים: למרבית העיתונים הללו יש צוות עיתונאים שלדי בלבד, עורכים המעבדים חומרים מסוכנויות הידיעות ומקומץ כתבים. הניסיון לספק לקוראים את העולם כולו בעשרים דקות מחייב גישה הרבה יותר שטחית וסגנון הרבה יותר קליל מאשר בעיתונים הוותיקים. מצד שני, אולי זה גלגל ההצלה האחרון של העיתון היומי המודרפסת?

בחדרש יוני האתרון, רק שישה חודשים לפני שנודע על מינויו לתפקיד עורך המשנה ב"ידיעות אחרונות", פרסם יואל אסתרן בעמודי הרעות של "הארץ" מאמר על האופן שבו מסקרים כלי התקשורת את איש הימין משה פייגלין. את חצי הביקורת העיקריים שלו הפנה אסתרן רווקא כלפי "ידיעות אחרונות", שפרסם באותו סוף-שבוע ראיון נרחב עם פייגלין. "כך, באותיות ענק, לצד תמונת ענק, פיתה 'ידיעות אחרונות' את קוראיו למשנתו של משה פייגלין", כתב אסתרן.

חצי שנה מאוחר יותר עמדו אותן כותרות ותמונות ענק במרכזו של השינוי הראשון שהנהיג אסתרן ב"ידיעות אחרונות". כחודש לאחר כניסתו לתפקידו החדש, בראשית פברואר, הוא הודיע לעורכים ולכתבים על כוונתו לצמצם בעשרים אחוזים את גודל הכותרות והתמונות בעמודי החדשות, ובעיקר בעמוד הראשי, וכך להותיר מקום רב יותר לטקסט ולכתבות נוספות. בנוסף החליט אסתרן להגמיך את מינון הכותרות הצנועות באדום וזעק. בשיבות וכמפגשים שערך אסתרן עם עורכיו הוא אף רמז שבכוונתו לבצע שינויים נוספים בעתיד, בעיקר בעמודי החדשות. ככל הנוגע לשאר חלקי העיתון זכה המוסף "7 ימים"

והדייקנית המאפיינת את אסתרן. היו בעבר השגות על הנורמות האתיות שמיישם גינת בעבודתו המקצועית, בעוד שאסתרן נוהג לשים דגש רב על חשיבותם של ערכים אתיים ברורים בעשייה העיתונאית. קשה לראות את השניים האלה עובדים באותה מידה של שיתוף פעולה והתאמה שאיפיינה את יחסיו של אסתרן עם הנוך מרמרי, עורכו הראשי ב"הארץ". בנוסף, "ידיעות אחרונות", כמו שאר העיתונים היומיים המודפסים, חש בתחרות המחריפה מצד אמצעי התקשורת החלופיים. אסתרן ייאלץ, אם כן, להתמודד עם ההכרח לבצע צעדי התייעלות במנגנון הגדול והמסורכל של העיתון. כאן, מנבאים מקורביו, יעמדו לצדו הניסיון והכישרון הניהולי הרב שלו. יחד עם זאת, מהלכים של קיצוץ בהוצאות, פיטורי עובדים והורדת משכורות יפגמו ביחסיו של אסתרן עם עמיתיו וישפיעו על מעמדו בעיתון. ליכולתו, או לאי יכולתו, לבנות מערך של יחסי אנוש תקינים תהיה השפעה מכרעת על הצלחת המאמצים לשרג את העיתון ולמצב אותו כמוצר נפרד ובעל ערך ייחודי לעומת מתחריו בעיתונות המודפסת, באינטרנט ובטלוויזיה.

ככל הנוגע ליחסי אנוש, אסתרן הוא אדם שיש עליו דעות לכאן ולכאן. חלק מהאנשים שעבדו איתו בעבר, כמו למשל איש החדשות ערוץ 10 ניצן הורוביץ, משי בחים אותו בהתלהבות. "היו לי איתו עשר שנים של יחסי עבודה מעולים", אומר הו" רוביץ. "תמיד אפשר היה להתייעץ איתו והוא הפגין הכנה ותמיכה לאורך כל הדרך". אחרים, שמעדיפים להישאר בעילום שם. מתארים אדם קר. מתנשא. כוחני וקשה.

ניגודו של רפי גינת

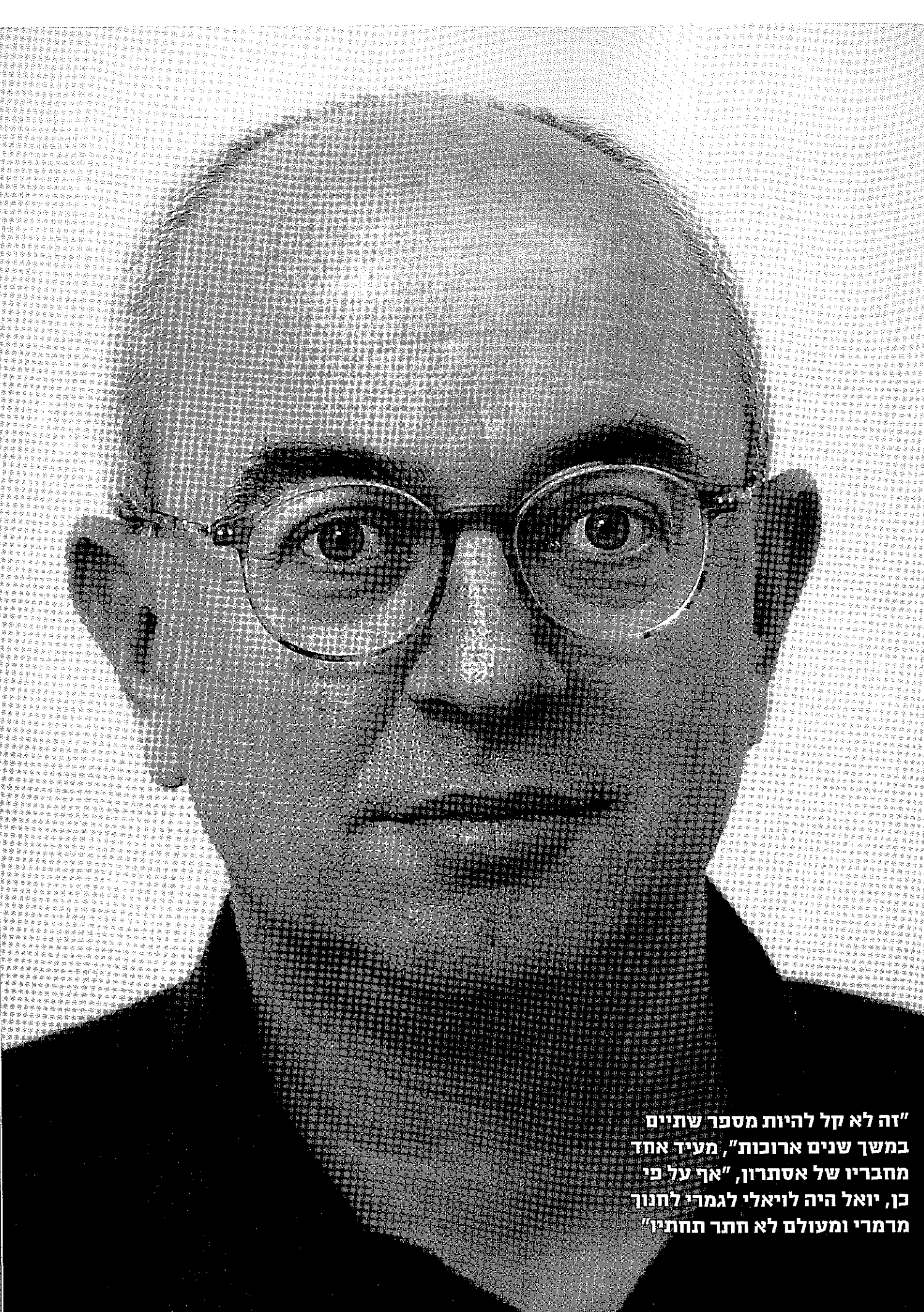
יואל אסתרן, עורך המשנה החדש של "ידיעות אחרונות", נחבא עד כה אל הכלים. הנה ניסיון להציגו

"הוא איש יחיר ולא נחמד מצעם טיבו, שנוטה לקדם את אנשי שלומו ולהתנכר למי שאינו שייך למחנה שלו", מספר עיתונאי בכיר. כך או כך, כולם מסכימים שמדובר באיש מקצוע מהשורה הראשונה, עורך מיומן, מנוסה, בקיא, רציני ומסור לעבודתו. לאור כל זאת מקבלים כתבי העיתון את רוחות השינוי וההתחדשות המנשבות במערכת "ידיעות אחרונות" ברגשות מעורבים. חלק מהם התרשמו לטובה מהיחס המקצועי והענייני שגילה אסתרן עד כה. אלה מביניהם שהתנגדו למינויו של רפי גינת לעורך הראשי של העיתון, בירכו על הבחירה באסתרן. בצפוי, אנשי "7 ימים" מרוצים מאוד מתפקודו של אסתרן, בניגוד לאנשי מערכת החדשות, שם סוערות הרוחות. כך למשל, רון ירון, ראש מערכת החדשות המזוהה עם הסגנון הבוטה והצעקני שאפיין את "ידיעות אחרונות" בימיו של ורדי, מתנגד לקו המערכתי החדש. ירון ואסתרן כבר הספיקו להתעמת בשל חילוקי דעות בשיקולי העריכה. בין השניים התנהל ויכוח סוער על סיקור מותו של אפרים קישון. ירון טען שיש להבליט את הידיעה בעמוד הראשון ולהעניק לה מקום נרחב בעמודי החדשות, ואילו אסתרן קבע שיש להסתפק בכותרת לא גדולה בפניה הימנית של השער. מקורביהם של שני הצדדים מנסים להמעיט בחשיבותו של האירוע, בטענה שהתנגשויות כגון זו הן עניין שבשגרה במערכות עיתונים. אף על פי כן, המתרחשות השוררת בין השניים מרמזת על המכשולים שיהיה על ותיקי העיתון ועל אסתרן לצלוח עד שיסתגלו זה לזה.

לכל אורך הקריירה בת שלושים השנים שלו בענף התקשורת הצליח אסתרן באורח פלא להימנע מחשיפה עצמית. חיטוט בארכיון מעלה רק איזכורים מעטים של שמו. מקורביו מעידים עליו שהוא נרתע מלהיכלל במעגלי הידוענים ומעדיף

לשכחים מפי אסתרן, שאף כינה אותו "סיפור הצלחה". מטרת השינויים האלה ברורה לכל. אסתרן רוצה להפוך את "ידיעות אחרונות" לעיתון בעל טון מאופק ומכובד יותר, פחות צהוב ושערורייתי ממה שהיה בימיו של העורך הראשי הפורש, משה ורדי. כמי שהיה יותר מעשר שנים עורך המשנה של "הארץ", מביא איתו אסתרן מסורת של רצינות וכובד ראש – ויש אומרים אף מרובעות ושמרנות – לעיתון אשר עד כה ייצג בדיוק מוג הפך.

האתגר העומד בפני אסתרן אינו פשוט. מקורביו אומרים שהוא האדם המתאים ביותר להפוך את "ידיעות אחרונות" לעיתון שיצליח ליצור את התמהיל הנכון בין תוכן מעמיק ואיכותי לבין פנייה לציבור הרחב. יחד עם זאת, לשם כך יודק אסתרן לגיבוי רחב של המ"ל, ארנון (נוני) מוסס. עד כה נמנע מוסס מלהתערב בהחלטותיו של אסתרן, אך הוא עשוי לנקוט עמדה שונה אם הן יפגעו בהכנסות העיתון. כמו כן, חופש הפעולה של אסתרן תלוי בשאלת איושה של משרת העורך הראשי. נכון לשעת כתיבת שורות אלה עדיין לא ידוע בבירור אם רפי גינת, המועמד המוביל והמוערץ על מוסס, אכן יתמנה לתפקיד. הדבר תלוי בתוצאות המכרז על ערוץ 2, שיפורסמו בסוף חודש מרץ. עד אז, גינת אינו מעוניין להכריע בין תוכנית הטלוויזיה שבהנחייתו, "כלבוטק", לבין המשרה הבכירה ב"ידיעות אחרונות". כך או כך, בסביבתו של אסתרן מקוים שהמינוי לא ייצא לפועל. גינת ואסתרן הם כמעט הפכים מוחלטים בכל הנוגע לפתיסת העיתונאית. בניגוד לאסתרן, גינת חסר ניסיון רב בתחום העיתונות המודפסת בכלל ובעריכה בפרט. סגנון ההגשה שלו והאופי של תוכניות הטלוויזיה שלו נוטה להיות בומבסטי, פופוליסטי וסנסציוני – רחוק מרחק רב מהגישה העניינית

**"זה לא קל להיות מספר שתיים
במשך שנים ארוכות", מעיד אחד
מחבריו של אסטרון, "אף על פי
כן, יואל היה לויאלי לגמרי לחנוך
מרמרי ומעולם לא חתר תחתיו"**

אלא אם כן השימוש בהם חיוני לסיפור". הגישה התקנית והמרוקרת עוררה לעג אצל חלק מאנשי העיתון, שפירשו אותה כמאמץ מיותר להשליט משמעת, לרסן אותם ולהפשיט את העיתון מרוחו הפרוע והנועזות.

הקרנציה הקצרה והסוערת של אסתרין ב"חדשות" הולידה גם את אחד ההישגים הגדולים של העיתון. בחורף '92, בעת מערכת הבחירות לראשות הממשלה, פרסמו רון מיברג ואמנון דנקנר סדרת כתבות מרתקת, שבמהלכה שוטטו ברחבי הארץ וסיקרו את הלך הרוח הציבורי ואת ההכנות לקראת הבחירות. השניים הצליחו לחזות את התוצאות באופן כמעט מדויק. מיד לאחר מכן פרץ בין אסתרין לדנקנר ומיברג מאבק שנסוב על השאלה למי מגיע הקרדיט על ההצלחה המרשימה, ומה יהיה גובה הכוונס שיקבלו צמד הכותבים. הדיו של הסכסוך הזה לא גוועו גם היום, כשבאורח אירוני מוצאים את עצמם דנקנר ואסתרין זה מול זה בעמדות מפתח כשני היומונים הגדולים, "ידיעות אחרונות" ו"מעריב".

ב-'93, לאחר סגירת "חדשות", הגיע אסתרין ל"הארץ", שם כיהן במשך 11 שנה כמשנה לעורך הראשי, חנוך מרמרי. את עבודת הצוות של השניים מתארים עמיתיהם כ"זוגיות מופלאה" ו"הרמוניה מוחלטת". בחלוקת התפקידים שהשתרשה בין השניים היה מרמרי אחראי על החזון והקשרים הבינלאומיים של העיתון, ואילו אסתרין עסק בניהול בפועל. "זה לא קל להיות מספר שתיים במשך שנים ארוכות", מעיד אחד מחבריו של אסתרין. "אף על פי כן, יואל היה לויאלי לגמרי לחנוך ומעולם לא חתר תחתיו". תחת הנהגתם התחזק מעמדו של "הארץ" כעיתון חשוב ורב השפעה. מספר העמודים גדל, ההגשה הפכה צבעונית ודינמית יותר, ונוספו לו מרכיבים שהפכו אותו ידירתי יותר לקוראים, כמו למשל מוסף "גלריה", אתר האינטרנט והמהדורה האנגלית. אסתרין אף דאג לטפח דור המשך של מקורבים צעירים, ביניהם איריס מור, עורכת מוסף "גלריה", ושמואל רוזנר, ראש מחלקת החדשות לשעבר והיום עורך חלק ב' של העיתון.

כל זאת לא מנע ממו"ל "הארץ", עמוס שוקן, להניח למרמרי לפרוש מהעיתון (על רקע חילוקי דעות על כפיפות מערכת המדור הכלכלי למערכת

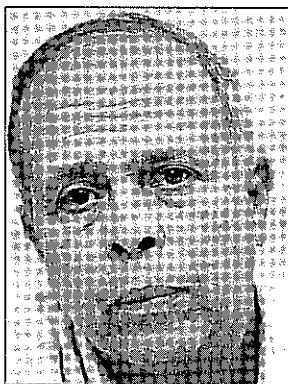
הראשית), להתעלם מציפייתו הטבעית של אסתרין להתמנות לעורך הראשי, ולבתור לתפקיד את דייוויד לנדאו. בתגובה הודיע גם אסתרין הפגוע והמאוכזב על פרישתו מ"הארץ". חודשים אחדים מאוחר יותר, בצעד מפתיע לא פחות, הודיע מווס על מינויו של אסתרין לתפקיד עורך המשנה של "ידיעות אחרונות".

בחודשים האחרונים לעבודתו ב"הארץ" הקדיש אסתרין חלק ניכר מזמנו לכתובה בעמודי הדעות של העיתון. השקפת עולמו באה לידי ביטוי במאמרים שפרסם. מי שמחזיק כעת באחת מעמדות הכוח החשובות והמרכזיות בתקשורת הישראלית מצטייר כבעל מערכת ערכים ליברלית, חילונית, שמאלנית מתונה וסוציאליסטית במהותה. הוא מאמין בפתרון מדיני לסכסוך, מאשים את הפלסטינים במצב האלימות, מתעגע למנהיגותו של רבין, וכועס על שחיתות הפוליטיקאים. ללא ספק, הלך רוח אופייני ברחוב הישראלי. אולי, אם כן, יכול גם אסתרין לפרוט היטב על רגשות קוראי "ידיעות אחרונות" לא פחות מקורמו, משה ורדי.

נוני מושון

עמדותיו של אסתרין, כפי שהוצגו בחודשי עבודתו האחרונים ב"הארץ", עשויות לדבר גם אל לב קוראי "ידיעות אחרונות"

משה ורדי

להישאר מאחורי הקלעים, לסקר את החדשות אך לא לעמוד במרכזן. "הוא לא סתמך ויש לו דימוי של אדם אליטיסטי", אומר עליו מכר שביקש להישאר בעילום שם, "אבל לאחר היכרות אמיתית הוא מתגלה כאדם חם, לבבי, אוהב חברה ונאמן. יש לו קבוצה מצומצמת של חברים קרובים שהולכים איתו דרך ארוכה, מאז ימי השירות בגליציה"ל, כמו למשל אילון שלו, שמואל נחושטן ודודו גלבוע".

אסתרין, בן 52, גדל בחולון. עד היום הוא נוהג להתגאות, בכדיחות הדעת, בשרשרתו כעיר בעלת הדימוי העממי והפשוט, השונה כל-כך מגבוהות המצב והאינטלקטואליות המוזהה עם אנשי עיתון "הארץ". הוריו היו ניצולי שואה שעלו לארץ אחרי המלחמה. אמו עבדה כמורה למתמטיקה בעיר, ואביו ניהל את סניפי קופת-חולים כללית. הרקע הצנוע שבו גדל מאפיין אותו גם בחייו הבוגרים. הוא מתגורר בתלי אביב כדירה בת שלושה חדרים בקומה רביעית ללא מעלית, עם אשתו ושתי בנותיו. אשתו, מעצבת פנים במקצועה, כתבה בעבר במדורי העיצוב של מגזין הנשים "את". את זמנו הפנוי הוא מבלה בריצה יומית ובביקורים בתנות הספרים "תולעת ספרים".

אסתרין למד בתיכון קוגל בחולון וכבר בגיל צעיר גילה משיכה לתחום התקשורת. הוא ערך את עלון בית-הספר, הקים תחנת רדיו בשם "ג'ראף" ועבד ככתב נוער ב"מעריב לנוער". בשנת '71 התגייס לגליציה"ל ושירת ככתב צבאי ומדיני. לאחר השחרור הצטרף לרשות-השדור, סיקר את תחומי המשפטים והרווחה במערכת החדשות הטרייה והחלוצית של הטלוויזיה, וערך את מהדורות "יומן השבוע". מאותה תקופה נוקטת לזכותו כתובה ששירר על זמר אנונימי בשם וזהו ארגוב, שזכה לפופולריות עצומה בקרב באי המועדונים ברמלה. זו הייתה החשיפה הראשונה של ארגוב בתקשורת, ובעקבותיה קוננה הרה בושם, מבקרת הטלוויזיה של "הארץ", על כך שהטלוויזיה הממלכתית מוצאת לנכון להקדיש רבע שעה לתופעה נלווה שכזו. במקביל השלים אסתרין לימודי תואר ראשון בכלכלה ותואר שני בתקשורת באוניברסיטה העברית.

בשנת '82, עם מינויו לעורך המקומון הירושלמי "כל העיר", החל אסתרין את התקופה ה"שוקניסטית" בחייו, שתימשך מעל לעשרים שנה. ב-'84 הוא עבר לתל-אביב והחליף את ידידו הטוב, חנוך מרמרי,

בתפקיד עורך "העיר". ב-'88 נסע ככתב העיתון "חדשות" לווינגטון, וב-'91 חזר היישר לכיסא העורך הראשי ב"חדשות", במקומו של יוסי קליין. הוא הספיק לכהן בתפקידו שנתיים, עד סגירת העיתון. בצדק או שלא בצדק נקשר שמו עם הטראומה של הסגירה הפתאומית וחלק מעיתונאי "חדשות" לשעבר נוטרים לו עד היום טינה על חלקו בהטרסקות הכאובה.

ב"חדשות" עבדו עיתונאים מוכשרים ובעלי אגו, שהעניקו לו את אופיו התוסס, השוכב ורווי היצרים. חלקם התקשו לקבל את העורך המסורר והמאורגן, שהביא עמו נורמות עיתונאיות נוקשות משהותו בארה"ב. אסתרין הושפע מאוד מהמסורת האתית של עיתונים אמריקאיים כמו ה"ווינגטון פוסט", והוא ניסה, ללא הצלחה מרובה, להנהיג ערכים דומים ב"חדשות". במסגרת זאת הוא פרסם במרץ '92 חוברת הנחיות שמטרתה להדריך את כתבי "חדשות" בסוגיות של סגנון, אתיקה, ניגור אינטרסים ושימוש בשפה. בין השאר, למשל, נכתב בחוברת כי "חדשות" ישתדל להימנע מניבול פה לשמו, מפרסום קלילות וכיטויים גסים,

תפקיד המכרז לערוץ 2

קשה לדבר על דמוקרטיה בחובן העמוק כאשר השידורים יוצרים מציאות של היסח הדעת

אם חופש הביטוי הוא הכלי ההכרחי, והיחיד כמעט, המאפשר לפרט ולקבוצות להשפיע על השיח הישראלי ועל ההכרעות הנגזרות מכך, איך, אם כן, יבוא האורח לידי ביטוי כאשר אין לו אפשרות להשתתף בשיח התקשורתי הנשלט על-ידי דמויות קיצוניות?

סכנה זו מתעצמת כאשר מתברר, באמצעות מחקר שנערך ברשות השנייה לקראת המכרז לערוץ 2 "הנעדרים והנוכחים בזמני צפיית שיא", שישינה העדפה ברורה של קבוצה מסוימת בחברה על פני קבוצות המיעוט - שהן למעשה רובה של החברה.

מהמחקר עולה שבמהדרות החדשות, בתחקירים, בתוכניות אקטואליה ואירוח, קרוב ל-70% מהמשתתפים בתוכניות שייכים לקבוצה דומיננטית שמורכבת מגברים יהודים, חילונים ואשכנזים ותיקים; ואילו קבוצות המיעוט, שעמן נמנים ערבים, עולים חדשים, דתיים וחרדים - שיעור הופעתן בשידורים זניח, וכשהן מופיעות הן מוצגות בדרך-כלל בהקשרים שליליים ובאירועים של הפרות סדר. אין ספק שממצאים אלה מתחזקים את הסטריאוטיפיזציה. הדרה מהמסך של קבוצות רבות הנמצאות במוקרי הקונפליקטים של החברה מהווה, בסופו של דבר, סכנה לדמוקרטיה הישראלית.

כותבי המכרז החדש לערוץ 2 היו ערים לכך ומשום כך נדרשו המתמודדים להציע תמהיל של תוכניות תוך מתן העדפה לתוכניות דרמה, תעודה, תרבות, ולעיסוק בפריפריה, במיעוטים, וכן לתוכניות עומק הנוגעות לשיח הציבורי ולשיח ישראלי יהודי. כמו כן הויבו המתמודדים להציג על המסך תמונה רב-תרבותית הנתנת מקום לקבוצות השונות המרכיבות את החברה. חשוב לציין שאין מדובר בספידת ראשים ובמכסות, הנהוגות במספר מדינות בעולם, אלא בראייה כוללת הצריכה לכוא לידי ביטוי בלוח השידורים, בהרכב המשתתפים ובהרכב העוסקים בתכנים.

לסיכום, עמידה ציבורית איתנה, השומרת על האיזון הנכון בין האינטרס המסחרי לאינטרס הציבורי, עשויה לשקם במידת מה את המרקם העדין של החברה הישראלית. ■

מרדכי (מוטי) שקלאר הוא מנכ"ל מועצת הרשות השנייה

תההתייחסות התקשורתית למכרז לערוץ 2, על שלל המאמרים והגליונות המוקדשים לנושא זה, עולה לעתים התקווה שאין לחברה הישראלית סוגיות חשובות יותר מאשר המכרז. העובדה ששישים אחוזים מהחברה אינם מתעניינים במכרז אינה מעלה או מורידה לעורכי העיתונים.

הוויכוח סביב המכרז מתמקד בשאלה, אם אנו עוסקים במיזם מסחרי גרידא או בתחום המשפיע, אולי, יותר מכל גורם אחר על עיצוב החברה. רוב השאלות נוגעות לדרישות התוכן, כמו מסך רב-תרבותי וגידול משמעותי בתוכניות דרמה ותעודה. משום מה אין כמעט התייחסות לשאלה אם המכרז תורם לביצור הדמוקרטיה השבירה שלנו. כאשר לית מאן דפליג שלתקשורת, ובוודאי לערוץ המשמעותי ביותר, שמהווה לדעת רבים את "מדורת השבט" של החברה הישראלית, יש תפקיד חשוב "ככלב השמירה של הדמוקרטיה" ובבניית שיח ישראלי דמוקרטי. במאמר הקצר אנסה להאיר כמה נקודות למחשבה בתחום זה ולהסביר את ההשלכות הנובעות מכך למכרז ערוץ 2.

ערוצי הטלוויזיה המסחריים, ובכלל זה ערוץ 2, אימצו בשנים האחרונות את המודל הבידורי כפונקציה העיקרית של המרקע. משמעות הדבר היא הבניית מציאות שטחית, פלקאטית, היוצרת חברה אסקפיסטית. במציאות שכזו, כאשר ממוצע הצפייה היומי של מבוגרים ובני-נוער הוא קרוב לארבע שעות, הכמות יוצרת איכות: מתגבשת חברה אדישה שמושגים של סולידריות ומעורבות חברתית זרים לה. קשה אם כן לדבר על דמוקרטיה במוכן העמוק כאשר השידורים יוצרים מציאות של היסח הדעת.

המודל הבידורי משליך על התוכניות, ה'אנדרים, וכמוכן - על הפורמטים השונים. תוכניות חדשות, אקטואליה ואירוח פועלות על מוטיב הריגוש כגורם ההנעה העיקרי למשוך את הצופים, ובשל כך הן מעצימות קונפליקטים בצבעים של שחור לבן: דמויות קיצוניות, ולעתים הזויות, כובשות את המסך ומייצגות צדדים שונים של הוויכוח. לא נראה על המסך דיון העוסק במורכבות של הסוגיה. הצופה אינו זוכה, בדרך-כלל, לראות דמויות אנושיות מורכבות. המחיר של גישה זו מתבטא באובדן הניואנסים ובחזיון המבט הסטריאוטיפי.

ערוצי הטלוויזיה המסחריים, ובכלל זה ערוץ 2, אימצו בשנים האחרונות את המודל הבידורי כפונקציה העיקרית של המרקע. משמעות הדבר היא הבניית מציאות שטחית, פלקאטית, היוצרת חברה אסקפיסטית

מן קצר אחרי נצחוננו המוחץ של אייזנהאור על סטיבנסון בבחירות לנשיאות ארצות הברית ב-1952, כתב אייזק אסימוב את *Franchise* (תורגם ב-1976 לעברית כ"זכות הצבעה"). זהו סיפור קצר על אחד נורמן מנלך, אשר נבחר בשנת 2008 הרחוקה עליידי מחשבה העל מולטימדיא כאיש שתכונותיו ומאוייו משקללים במדויק את סך-כל רצונותיהם של אזרחי אמריקה. מולד, עובד בחנות כלבו באינדיאנה, ואבחן כבוחר המושלם והוא האדם שציפיותיו – המודעות והסמויות – הן שיוגשמו בקביעה מי יהיה הנשיא הבא. הוא יחובר לחיילים רפואיים, ישיב על כמה שאלות והמחשב יבחר בשמו באחד המועמדים לנשיאות. איש אחד – קול אחד, במהדרה עתידנית.

ברשת אן.בי.סי מתלבטים בימים אלה בשאלה מי יירש את הנשיא ג'ואיט בארטלט החולה לאחר פרישתו מן "הבית הלבן", הסדרה. האם יהיה זה סנטור ויניק הרפובליקאי או מתיו סנטוס הדמוקרטי. ובמילים אחרות, מי יחליף את השחקן מרטין שין הפורש בסוף העונה – אלן אלדה או ג'ימי סמיתס. ה"ניו יורק טיימס" מדווח כי ברגע מסוים הועלתה בין ראשי הרשת האפשרות לפנות לעם, כלומר לקיים מעין משאל או סקר דעת קהל מקיף, אבל כותבי הסדרה התנגדו וזכות ההכרעה חזרה למקומה הטבעי, למפיק הראשי ג'ון ולס. לעת עתה קולו יהיה זה שיבחר את הנשיא הבא, גם אם הוא אדם בלתי ממוצע בעליל.

חוננו של אסימוב היה צנוע בהשוואה למציאות שהתפתחה. מי יכול היה אז לנחש שעוד לפני שנת 2008 עשויים האמריקאים לבחור בשני נשיאים: באחד שיישב בבית הלבן שבאולפני האחים וורנר בלוס-אנג'לס, ובאחר שיישב בבית הלבן הווינגטוני. אסימוב לא חזה מצב שבו משתקפות בטלוויזיה שתי הוויות ובהן שני נשיאים. מצב שבו הנשיא ממחלקת הרמנה עשוי להיות רהוט ומשכיל, אחראי והגון יותר מן הנשיא המשתקף ממחלקת התדירות. ואם כך, אז למה שהאחר ייבחר עליידי העם והשני ייקבע בשרירות במעבדי התמלילים של התסריטאים? אם אמנם יצטלמו יום אחד מס' לולי הדרמה הטלוויזיונית והריאליטי טי.וי, אפשר יהיה לקיים בועה פיקטיבית מושלמת: בועה שבה הצופים יבחרו את דמות גיבורם-נשיאם אחת לארבע עונות, נניח, מתוך כמה מועמדים שייצרו בשבילם כותבי התסריטים, ולנהל קמפיין בחירות מושלם בדרך לכך, כשכל בעל שלט הוא גם בעל זכות הצבעה.

התכנים הפיקטיביים שעוברים בטלוויזיה הם ממשיים ומשפיעים לא פחות מאשר המציאות שהם אמורים לשקף. עוזי כהן עם האף מגומי, השוטה החביב מ"ארץ נהדרת" ובן דמותו הממשי, המבהיל, מוועידת הליכוד היו לישות אחת, לגיבור תרבות, לסלֵב, לדוגמן פרסומת. עוזי כהן הפיקטיבי בונה את השחקן אלי פיניש ופיניש המהופש בונה את העסקן כהן. השאלה המופרכת מה היה קורה אילו מרטין שין היה מתמודד על הנשיאות אינה מרימה עוד גבות אצל הנשאלים. ארנולד שוורצנגר הוכיח שזה לא בלתי אפשרי, כשחצה את הקווים ועבר להתגורר בבית המושל בקליפורניה. גם יעקב פרי הוכיח זאת כשחצה בכיוון ההפוך, לסוויטת המלון של "השגריר".

מהפכת התקשורת, מן הפקס שמציף את הלשכות דרך הטוקבקים וספיי רת הכניסות באתרי אינטרנט, ועד האַקְסְס שבסלולר, מביאה את דמוקרטיית המונים לקצוות שלא שוערו. היום יש מיליארד בעלי דעה, אינסוף נודניקים, התפוצצות אוכלוסין של אנשי הבעד והנגד שלא היתה אפשרית כלל לפני עשרים שנה, מטעמי זמינות ונגישות. ככל שזו מתעצמת, נעקפת הדמוקרטיה הייצוגית שבה הבוחרים מפקידים את אמונם בידי נציגים נבחרים לתקופה מוגבלת ומעניקים להם סמכות לפעול בשמם, לטובתם, גם אם לעתים בניגוד למאויי חלק מהם. כלי השליטה הישירים, החדשים, מערערים את יכולתה של הנהגה להנהיג ושל הנהלה של גוף תקשורתית-תרבותי יוצר לייצר איכות ומשמעות. נחשול הדמוקרטיה הטוטאלית מתברר כתופעה שיש לה מחיר פוליטי. הולך ונהיה קשה לקבל החלטה מבלי לרוץ לשאול את העם.

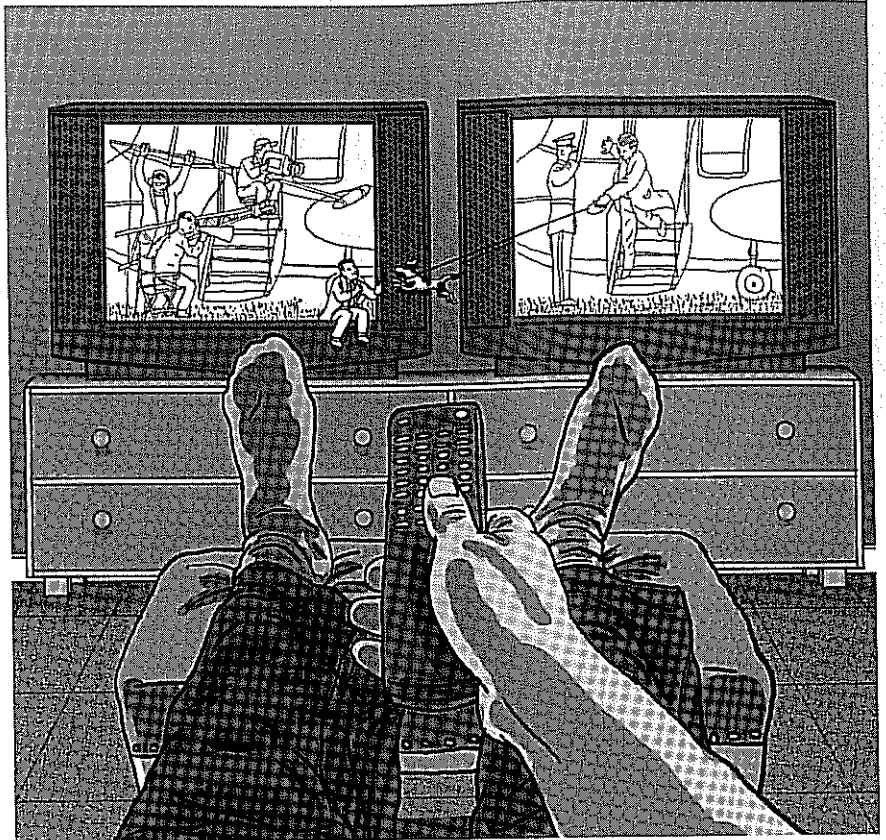
העם משיב, גם אם לא נשאל, בשלט, בפקס, בנקישות עכבר, בסלולר. יוצרי התוכן עוסקים בספירה, כותבים מלה ובודקים מיד את המשוב. אפילו מאמריו המלומדים של "הארץ" גוררים אחריהם שובל טוקבקים המקשקשים כפחיות ריקות: "צודק מאה אחוז", כותב אחד; "פראבדה לאהבלים", עונה לו אחר. דעה בקליק, עמדה ב"32 אגורות. פעם העיתון היה המלך והקורא היה חוסה בצל חוכמתו. היום הקורא הוא המלך והעיתון הוא המשרת החרישי המתאים עצמו למידות אדוניו, המפרסמים ונותני החסות: מה שלא מחולל די הקלקות, לא קיים. ל"הארץ" יש אליבי לכניעתו: כל האתרים הפופולריים סביבו משרשים טוקבקים וגם ה"ניו יורק טיימס" נאלץ לאפשר משהו בסגנון "יש עם מי לדבר" בשולי מאמריו.

לא שצריך להתאבל על היעלמן של הווערות המסדרות, של המנהיגים היודעים כל, של המומחים הסמ' כותיים. תודה לאל חלפיהימים שבהם האמינו ששר החוץ עושה תמיד מה שנחוץ (כדברי נסים אלוני). חלפו הימים שבהם זמר צעיר היה צריך לעבור דרך ועדה של שלושה אזרחים עובדי צה"ל כדי להתקבל למועדון הלהקות הצבאיות ורק דרכן להיכנס לעולם הבירור. הכוכב שנוגד היום חייב לפנות ישירות לקהל הרחב ולבקש את חיבתו. המללים "ותורה לקהל שלנו" מקבלות משמעות חדשה. הקהל הופך להיות למוזמן עבודה, למפקח ולמאשר. אבל גם לרודן חסר פנים ונטול כל אחריות למעשיו, המצמצם כל מי שאינו מיישר קו.

הדמוקרטיה הפופולרית בתקשורת עלולה להכריח כוחות חריגים מקוריים, קשים לעיכול, מורכבים מדי. כוחות ששגשוגו תחת כנפי הדמוקרטיה הישנה דווקא משום חריגתם מהכללים, בגלל ההתרסה שבהם ומאבקם בנוסחאות המנוונות – כוחות אלה עלולים להיכחד. יוצרי מיטב היצירה האנושית לא

חנוך מרמרי

יום הבוחר

איור: יזהר כהן

חמש כמו בדמוקרטיה
 השלטונית, יש לנו עכשיו
 ימי בחירות בדמוקרטיה
 הטלוויזיונית. מתקרב יום
 המכרז לערוץ 2 והקמפיין
 בעיצומו. נורמן מולר, הבוחר
 בספרו העתידי של אסימוב
 אסימוב, יושב היום בחוצות
 הרשות השנייה

התחשבו בקהליהם ולעיתים חבטו בהם, התנשאו עליהם ובמקום להתכופף משכו אותם אליהם. אילו היה סלולר בימיו של גלילאו גלילאי, חלק מן האַסְמָסִים היו כותבים לו: "כל הכבודו", ותלק היו כותבים: "צריך לשרוף אנשים כמוך".

במקום הוועדות המסדרות ההן באו הוועדות המסדרות החדשות והן סמויות מן העין ומתוחכמות בהרבה. לומרות לתעל את כוח ההמון לצרכיהן, מפרכסות אותו ומפעילות אותו. בדמוקרטיה השמרנית העלית פעלה בסמכותיות, היום היא מתרפסת. דווקא לסמכותיים היתה לפעמים כוונה טובה. המתרפסים הם תמיד צינים ומניפולטיביים.

אלכס גלעדי קרא פעם לגרסה המקומית של נורמן מולר מסעודה. לשיטתו, טלוויזיה אפקטיבית צריכה לבטא ולעניין את הסבתא המיתולוגית משררות, גם אם זו אינה מתעניינת במשהו בעל ערך. היום מלת הקסם המחניפה כנראה לבוחרי הווכיינים במכרו היא "פריפריה". הצורך הגליליית תהפוך לבלומינגטון, אינדיאנה, עירו של מולר. מסעודה של גלעדי עדיין מבטאת את רוחו המשוקללת של הצופה הישראלי ואת אהווי הצפייה שהוא מייצר, שאליהם צריך לכוון את המאמץ. על-פי סיפורו של אסימוב, בחירת המהשב בבחור היחיד חשובה בהרבה מבחירתו של הבוחר. בעצם הגדרת נקודת האמצע המוחלט כבר נעשתה הבהירה, שהיא ניטרלית לחלוטין ולכן כביכול גם צורקת לגמרי.

ממש כמו בדמוקרטיה השלטונית, יש לנו עכשיו ימי בחירות בדמוקרטיה הטלוויזיונית. מתקרב יום המכרז לערוץ 2 והקמפיין בעיצומו. נורמן מולר, הבוחר של אסימוב, יושב היום בחוצות הרשות השנייה. הוא לא נבחר אמנם על-ידי מחשב אלא בעסקות מסדרון של המערכת הפוליטית, אבל הוא בהחלט נבחר כדי ללחוץ על שניים מארבעת הכפתורים ולהחליט מי הם הווכים. הוא זה שיצטרך לעיין במכילות המירע שהגישו הווכיינים: 63 ארגונים וקופסאות מהודרים, שמשקלם הכולל 1.47 טון ובהם 620 קלסרים, ספרים וחוברות, 91 דיסקים, 48,250 עמודים מקוריים. כל אלה נכתבו וצולמו בשבילו. לעיניו הממוצעות, לטעמו המשוקלל, לאמונתו המאוונת.

"...הוויסטוריונים ידברו ברצינות על 'בחירות מולר' מ-2008", מהרהר גיבורו של אסימוב לאתר שתהליך הצבעתו נשלם. "זה יהיה שמו, בחירות מולר... פטרויטיות רדומה החלה לרחוש בקרבו. אחרי הכל הוא הנציג של כל ציבור הבוחרים. הוא באישיותו היום הזה אמריקה כולה..."

– זה יהיה הכל מיסטר מולר...

– תורה תורה, נורמן הסמיק ואמר, תמנהי – מי נבחר?

– זה יצטרך להמתין עד ההודעה הרשמית. הכללים חמורים מאוד. איננו יכולים לספר אפילו לך.

אתה מבין..."

חנוך מרמרי הוא העורך לשעבר של "הארץ"

שומרת על זכות הדיבור

מינויה של דליה איציק לשרת התקשורת משול למתן נתחי פסטרמה בפיו של חתול רעב

ארן ליבין

דליה איציק לא רוצה לדבר. לעיתונאים המכירים את שרת התקשורת החדשה מתפקידיה הקודמים זו הרשה מרעישתה. אדם נשך כלב. כל הבקשות לשמוע את דעתה של איציק על העניינים הנמצאים בתחום סמכותה, להציג את תוכניותיה בנוגע למשרד או להגיב על שלל השמועות המגיעות מסביבתה הקרובה בדבר כוונותיה לעתיד, נענות בנוסח הלקוני הקבוע: השרה לומדת את החומר. היא צריכה זמן. כשיהיה לה מה לומר, בעוד חורשיחורשיים, תדבר.

יש משהו מפתיע, מעורר הערכה מסוימת, בגישה הזו. במציאות הישראלית, פוליטיקאי המורה שטרם גיבש עמדה בנושא כלשהו הוא חיוני נדיר. איציק עצמה לא ירועה כמי שמרבה לשותק, במיוחד לא כשהתקשורת בסביבה. (היא) ירועה כמי שלא בוחלת בהרמת טלפון לעיתונאי ולא מחמיצה הזדמנות לצילום בעיתון, כתב אביב לכיא ב"הארץ" באוגוסט 2000, עם מינויה לשרה האחראית על ביצוע חוק רשות השידור (בעת כהונתה כשרה לאיכות הסביבה; כיום רשות השידור נמצאת מחוץ לתחום סמכויותיה כשרת התקשורת). עיתונאים שוכו לחוות מקרוב את קולה של איציק על קו הטלפון מגדירים את הניסוח הזה כאנדרסטייטמנט. "אגרסיבית", "כוחנית", "מטרידה", "מאיימת" ו"צועקת" הן רק חלק מהמלים החוזרות על עצמן כשעיתונאים אלה נדרשים לתאר את התנהלותה של השרה. איציק גישה מאוד למעמדה ומגינה בחירוף נפש על זכותה להשמיע את דבריה. כשהיא מרגישה שנעשה לה עוול – בין אם בתוכנית טלוויזיה פופולרית ובין אם בטור רכילות במקומון ירושלמי נידח – היא לא מהססת להרים טלפון לכתב או לעורך שסרתו, לשיטתה, ולהגיד להם בדיוק מה היא חושבת. לעתים היא גם צורקת. טענותיה של איציק לגיטימיות, ומרבית הכתבים והעורכים מרגישים כי למרות הסיגנון הבוטח, הן נחשבות לחלק ממשחקי הכוח המקובלים ביחסים בין פוליטיקאים לתקשורת. המקומות שבהם גולש סגנונה למהוות המוגדרים על ידי עיתונאים

כ"בעייתיים" הם אלה שבהם רומזת איציק לקשריה עם גורמים בעלי סמכות בגופי התקשורת ומציינת כי תדרוש את הפעלת האמצעים הרדיוסי כדי לתקן את המעוות. בעיני חלק מהכתבים, ההתנהגות הזו מתפרשת כסוג של איום. איציק, מצדה, רואה בה הפעלת לחץ לגיטימית.

סוג ההתנהלות הזה מעורר כמובן דאגה כאשר מדובר בשרה האחראית לתחום התקשורת, ומעלה חשש לשימוש אפשרי בכוח שאותו מקנה התפקיד להשגת מטרות פוליטיות. חששות כאלה אינם ייחודיים כמובן למקרה של איציק; בהשוואה לחלק משרי התקשורת הקודמים היא אפילו נחשבת למתונה יחסית. "תמיד היתה התערבות פוליטית, ותמיד תהיה", הורתה בגילוי לב זמן קצר לאחר מינויה לשרה הממונה על רשות השידור. ובכל זאת, יש אנשים הסבורים שהשילוב בין תכונות האופי של איציק

לבין המשרד שהיא מופקדת עליו מסוכן במיוחד. "יש משהו באישיות שלה שיגרום לכך שהיא לא תפסיק להתערב על כל צעד ושעל", אומר עיתונאי בכיר. כשניתן לה תיק רשות השידור, כתב אביב לכיא ב"הארץ" כי הדבר דומה להפקדת משימת השמירה על השמנת בידי החתול. משרד התקשורת, על פי אותו היגיון, הוא כבר נתח פסטרמה עסיסי. איציק רצתה מאוד את התפקיד, ואולי ידעה למה.

חלק מדרכי הפעולה של איציק בעניינים תקשורתיים נחשפו במכתב שהעביר מנכ"ל רשות השידור, יוסף בראל, לשר הממונה אהוד אולמרט בנובמבר 2003, ובו הסביר את החלטתו להדיח מתפקידו את עורך התוכנית "פוליטיקה", אהרון גולדפינגר, זמן קצר לאחר שהופעתה של איציק בתוכנית קוצרה ברגע האחרון. במכתבו ציין בראל כי איציק התקשרה אליו "דוחתת מועם" על כך שלא ניתן לה זמן להתבטא. "המנכ"ל התנצל בפניה על מה שקרה והבטיח לה שהמערכת תקיים כידור". בסופו של הבידור, כאמור, מצא את עצמו גולדפינגר מודח. זה היה רק האחרון בשורה של מקרים שבהם נחשפו הלחצים שהפעילה איציק על רשות השידור.

איציק ידעה במשך השנים לטפח קשרים קרובים עם גורמים בכירים מאוד ברשות השידור, ובהם שני מנכ"לים: אורי פורת ויוסף בראל, המנכ"ל הנוכחי, המי גדיד אותה כ"דידה אמיתית". בדרך כלל היא מסרבת להתייחס לנושא או מציינת כי ליחסי החברות אין כל קשר להתנהלותה התקשורתית או למירת ההצלחה של הלחצים שהיא מפעילה. "הקרבה שלי לאורי פורת לעולם לא תפריע לי להגיד מה שאני חושבת", סיפרה בראיון בשנת 1999, אבל הודתה: "אני לא קבלן של הצלחות". כשנשאלה אם עובדי רשות השידור צריכים לחשוש ממנה, השיבה: "יש שאלה מעדי לייבא. האם שר יכול להשפיע על לוח שידורים ועל תוכניות ברור שלפוליטיקאים אסור להתערב. רק אנשי המקצוע שנבחרו לכך רשאים להחליט".

למרות הצהרות אלו נפגשה איציק, מיד לאחר כניסתה לתפקיד הממונה על רשות השידור, עם אנשי הדרג המקצועי באופן ישיר, כולל עם חברי מליאת רשות השידור, המנכ"ל והנהלה המקצועית, בצעד שנחשב מנוגד לנוהל המקובל. גורמים במועצת הרשות השנייה מביעים כיום חשש כי אותם דפוסים של התערבות יאפיינו את פעילותה של השרה גם בתפקידה החדש, שבו היא ממונה על המועצה. השמועות שכבר הופצו על נסיגתה לבחון את החלפת יו"ר המועצה, מנשה סמירה, כמו גם חלק מחברי המועצה, עור לפני המכרו שבו ייבחרו הוסיינים שיפעילו את ערוץ 2 החל מנובמבר 2005, מסמנים לדעת גורמים אלה את תחילתה של מגמה מדיאגה. גם אם בסופו של דבר לא יוחלפו החברים – על פי ההערכות יביא הדבר לעיכוב המכרו בכחצי שנה, דבר שנראה כרגע לא ריאלי – עצם הפצתן יצרה אווירה עכורה. "אני לא מבין מאיפה יש לה ההוצפה לחשוד על זה אפילו", אומר גורם במועצה, "הרי הקדנציה של חברי המועצה עומדת להסתיים גם כך, והיא מוארכת רק לצורך המכרז". פרופ' גבי וימן מאוניברסיטת

**פרופ' גבי וימן:
אפשר לצפות
מהשרה לפחות
לנימוס בסיסי -
להכיר את האנשים
במועצת הרשות
השנייה לפני שהיא
מתחילה לדבר על
ההדחה שלהם**

**"אגרסיבית",
"כוחנית",
"מטרדית",
"מאיימת"**

**ו"צועקת" הן רק
חלק מהמלים
החוזרות על עצמן
כשעיתונאים
מתארים את
התנהלותה של
השרה מול
התקשורת**

התקשורת", אומר איש תקשורת בכיר. "זה תפקיד שצריך בו ידע משפטי וכלכלי נרחב וניסיון מקצועי רלבנטי, ולא נראה שכלשניקוב ניתן בכל אלה". גם אחר השמות שהוזכרו בין המועמדים להיכנס למועצת הרשות השנייה במקום ד"ר מחמוד עכאסי ונינה ארמוני, שהתפטרו לאחרונה, הספיק לעורר התנגדות. מדובר בד"ר ברוך לשם, מרצה לתקשורת במכללת ספיר, שהיה יועץ התקשורת של איציק בראשית העשור.

אחד הנושאים החשובים ביותר שאליהם תיזכר שרת התקשורת בתפקידה החדש הוא סוגיית הקמת הרשות הלי-אומית לתקשורת – גוף ציבורי עצמאי שירכז, אם יוקם, את כל סמכויות הרגולציה בתחום התקשורת, יקטין את מעורבות הפוליטיקאים ויזקק למעשה את משרד התקשורת מתוכו. מדובר ביוזמה שקודמה בידי רובי ריבלין ככהונתו כשר התקשורת, אך טורפדה על-ידי אהוד אולמרט בעת שהחזיק בתפקיד. גורמים המצויים בתחום טוענים כי הסיי-כויים שאיציק תממש רעיון זה שואפים לאפס. "זה דומה למה שהיה עם איציק ועם כל השרים האחרים ברשות-השיי-

רור", אומר אחר הגורמים. "הרפורמה שם דרשה לא רק התערבות כספית וארגונית, אלא הכרה בכך שצריך לקעקע מן היסוד את הויקה בין הדרג הפוליטי לרשות. גם שם וגם בנושא של הרשות לתקשורת צריך בעצם שר עם מנגנון השמדה עצמית". איציק, ועל כך קיימת הסכמה רחבה, לא תהיה זו שתלחץ על הכפתור האדום. כבר בישיבה הראשונה שניהלה במשרדה החדש הורתה לעצור את כל הטיפול בסוגיה זו ואסרה על בכירי המשרד לדון בו מול משרדים אחרים.

תיק התקשורת, בניגוד לרימוזי הציבורי, הוא תיק טכנולוגי אפור למדי, הכולל סמכויות מעטות יחסית בתחומים המשיקים לתוכן התקשורת, וסמכויות רחבות יותר בשאלות של רגולציה טכנולוגית, כמו גם בכל הנוגע למוסדות לא זוהרים אך עתירי פוטנציאל לחלוקת משרות כמו רשות-הרואר. גורמים בסביבתה של השרה מציינים כי התרשמו שאפילו היא הופתעה בכמה מקרים כשגילתה מה הם בדיוק תחומי אחריותה. איציק תיזכר, בין השאר, לטפל בנושאים כגון הפיקוח הציבורי על החברות הסלולריות, אישור המועמדים למכרז להפרטת בוק וקביעת התנאים שבהם תיזכר החברה לעמוד אחרי ההפרטה.

בכל הנושאים הללו (ברומה למכרז ערוץ 2) היא תעמוד בפני לחצים קשים מצד משקיעים פרטיים, ותיזכר להגן על האינטרס הציבורי מפניהם. בניגוד לדבריו של גורם בכיר בתחום התקשורת, הטוען ש"איציק לא מכירה כלל את המושג 'אינטרס ציבורי'", לפחות מהתבטאות אחת בעברה ניתן ללמוד כי זו אינה הבעיה. בספטמבר 2001, בעת כהונתה כשרת התעשייה והמסחר, הודיעה איציק כי תתנגד להצעה להפריט את גלי-צה"ל, בשל העובדה ש"המסחר ההולך וגובר של רשתות השידור בישראל משרת בעלי הון ואינטרסים כלכליים בלבד". איציק הוסיפה כי "הפיקוח (של גל"צ) לתחנה מסחרית מן המניין תגרום להשתלטות תרבות הרייטינג גם עליה". היכרות עם האינטרס הציבורי ומורעות לחשיבותו יש אפוא לאיציק. בעת ניתנת לה הורמנות נוספת להוכיח כי היא גם מסוגלת להגן עליו.

חיפה, חבר מועצת הרשות השנייה לשעבר שמונה לאחרונה לתפקיד יועץ תוכן לבריקת ההצעות שיוגשו למכרז, מוסיף: "בתור חבר מועצה הייתי נפגע מאוד אם שר היה אומר עלי דבר כזה. אפשר לצפות מהשרה לפחות לגימוס בסיסי, להכיר את האנשים לפני שהיא מתחילה לדבר על ההדחה שלהם. מעבר לכך, עצם העובדה שזה מה שהיא בוחרת להתעסק בו מעוררת דאגה. הייתי מצפה ממי שנכנסת לתפקיד כזה להציג אג'נדה מסודרת, במיוחד כשמדובר במישהי ותיקה שמכירה את התחום. חשבתי שהיא תצהיר באילו נושאים היא מתכוונת לטפל, ובמקום זה מקבלים התייחסות לזוטות".

דווקא יו"ר המועצה סמירה, שנפגש עם איציק זמן קצר לאחר כניסתה לתפקיד, סבור כי אין כל פסול בהתנהלותה של השרה. "אני חושב שזה מאוד לגיטימי ששרה חדשה תיקח לה זמן ותבחן את הדברים העומדים על הפרק ואת האנשים המכונים", הוא מסביר. "לגבי חרושת השמועות, אני יכול לומר שאני מציע לאותם כתבים שפרסמו אותן לברוק טוב טוב את המקורות שלהם. בניגוד לכל השמועות, השרה סומכת את ידה על כל ההחלטות שלנו ועומדת מאחורי הכיוונים שהמועצה בחרה, ובהחלט יש לנו גיבוי ואמון. מה שנכון זה שאין לנו הרבה זמן. מצב העניינים מחייב הכרעות מהירות, ולכן אין לה הזמן הרגיל ללמוד ולהעמיק בנושא". סמירה מוסיף כי על-פי התרשמותו הראשונית, מבחינה אידיאולוגית יש קרבה רבה בין עמדותיה של איציק לבין האינטרסים הציבוריים שעליהם מחויבת המועצה לשמור. "אני התרשמתי שהשרה אכן סבורה שיש מקום להפעיל רגולציה על התקשורת המסחרית, ולהמשיך לשמור על האיזון בין המרכיב הציבורי למרכיב המסחרי", הוא אומר. "היא שלמה עם האיזון שבא לידי ביטוי אצלנו, כמו גם ברות החוק, ומקבלת את זה שהוא צריך להישמר".

איזון הוא לא הדבר היחיד שעליו מקפידה איציק לשמור. במשך השנים היא נודעה כמי שירדעת לרדוף למקורביה ולמעמרים. במסגרת תגובותיה בהייררכיה המיניסטרילית היא מרבה לקדם לתפקידים ביצועיים אנשים שעמם עבדה בעבר, באופן שיש החולקים על מידת התבונה המקצועית שמאחוריה. המינוי הראשון שלה בתפקידה החדש כבר עורר עליו ביקורת: כמנכ"ל המשרד, במקום המשנה למנכ"ל משה גלילי (שכיהן כמנכ"ל מאז פרישתו של אורי אולניק בדצמבר), החליטה איציק למנות את מקורבה אבי בלשניקוב, לא לפני שמועמדיה הראשונים לתפקיד – הממונה על ההגבלים העסקיים ררו שטרומ (שעבד עם איציק בזמן כהונתה כשרת התעשייה והמסחר), וסגן הממונה על התקציבים באוצר אמיר לוי – סירבו לקבל את התפקיד (שטרומ יועסק כיועץ מיוחד לענייני התחרות בתחום התקשורת). בלשניקוב, כיום סמנכ"ל המכון הישראלי לייצוא, היה בעבר ראש לשכתה של איציק בעת כהונתה כשרת התעשייה והמסחר, ושימש לה יועץ מיוחד כשהייתה השרה לאיכות הסביבה. נוסף על כך עבד בעבר עם נייגה שוחט ואביגדור קהלני, ואף רץ לכנסת כמס' 2 ברשימתה של פנינה רוזנבלום. "זה מינוי מוזר במקום כמו משרד

**מנשה סמירה,
יו"ר המועצה:
בניגוד לכל
השמועות, השרה
סומכת את ידה על
כל ההחלטות שלנו
ועומדת מאחורי
הכיוונים שהמועצה
בחרה, ובהחלט יש
לנו גיבוי ואמון**

איפה טעתה "העין השביעית"?

חבט שני על הקושי שבשיפוט העיתונות

אמפתיה כלפי נכה או אם חד-הורית, או נפגעת פעולת טרור שלא נעשה עמה צדק, ולעתים במהדרורה הבאה הטלוויזיה מבשרת לנו בגאווה שהישיפה הטלוויזיונית אכן גרמה לשר האחראי, או לתורם בעל לב רחב, לתקן את העוול במקרה שהוצג. פחות ברור אם הישיפה תורמת לנשים רבות הנמצאות במצב דומה. מה שברור הוא שכוחו של המדיום הטלוויזיוני כמתן במה לעוול שנעשה ליחידים. ועוד ברור שכוחו של סיפור מעין זה הוא דווקא בחוסר של ריחוק, ניטרליות או איוון.

סוגה מעין עיתונאית מסוג הפופוליטיקות למיניהן, המשמשת זירת התגוששות בין עמדות הנצות ביניהן, עומדת אמנם בקריטריון של "איוון" בין רעות, אך הבעייתיות בה טמונה בנטיית העורכים לבחור את מייצגי הקצוות הקיצוניים והפופוליסטיים של כל אחת מהתפיסות הפוליטיות המתחרות במקום את אלה המייצגים אותה נכוחה. הסיבה – הסלקציה של המשתתפים נועדה כמובן להחריף את ההתגוששות ולשרת את הצופים כמתבוננים בקרקס – ולא כאזרחים נאורים האמורים להיחשף למגוון של עמדות. במקום מעורבות אזרחית, התוכניות האלו נוטות לגרום לציניות וסלידה מהתחום הפוליטי כולו.

תוכניות נוספות, המתיימרות לייצר סוגים שונים של עיתונאות בשעות צפיית השיא, בעייתיות עוד יותר מבחינת היכולת לבחון אותן ככלים של אתיקה עיתונאית. הללו, בשם יומרה עיתונאית, התרחקו למד חזונית צהובים, ונכנעות לחלוטין לתרבות הרייטינג. אם בתוכניות האירוח באולפן עוסק המנחה בהתססת הרחוקות (ובפסבדו נסינות להרגעתן), הרי בסוגה כמו "שומר מסך" הוא משגר מתחזים בתפקיד פרובוקטורים (עם מצלמה נסתרת) המשחקים תפקידים של קורבנות כדי לצוד פושעים. מה שמוצג כתחקירנות פעלתנית (שתילת סוכנת המתחזה לילדה כדי לצוד פרופיל באינטרנט היא דוגמה מתונה יחסית), מספק הנאות מציצניות על גבול הפורנוגרפיה. דווקא בעיתונאות האקטיביסטית של "בולדוג" (מיקי רונטל), המעמדת את הרשויות עם העוללות שהן גורמות, יש שימוש ביי תרונות הטלוויזיה כמדיום שמסוגל להגיע לשטח, לתעד ולהפתיע את השלטון בשגרת יומן.

ניתן להגן על מפיקי הסוגות העיתונאיות השונות בתקשורת האלקטרונית בטענה הבאה: דווקא משום שמפיקי כל אחת מהתוכניות מודעים לכך שהם פועלים בסביבת תקשורת תחרותית, רבי-ערוצית, שהעודפות בה רבה, הם אינם הייבים לקחת על עצמם את מלוא האחריות על הסיפור החדשותי, ולכן הם מסתפקים בהארת פן כלשהו של הפרשה. הראיון, או התחקיר, או תוכנית האירוח שהם מפיקים, נתפסים כנדבך בגורש של תוכניות בסוגות שונות, המוקדשות לאותו עניין. אף אחת מהתוכניות הבודדות איננה מתיימרת למצות את המכלול. לפיכך ראיון "ללא אי-זון" עם אתי אלון, או אפילו עם יגאל עמיר, נתפס כליטימי. בסופו של יום, שפע הערוצים והסוגות הוא זה שאמור לייצר איוון, חוסר פניות, ואם תרצו, להתקרב לאמת. שפע הערוצים והסוגות החדשותיות/בידוריות הם האמורים להבטיח שהמכלול יתחבר למשהו שמתקרב לתמונה השלמה. מכאן שכללים כמו איוון, דיוק, חוסר פניות וכד' ניתן להפעיל רק על מכו לול השידורים. נראה שכדי לשמור על רלבנטיות, על מבקרי העיתונות להרחיב את יחידת הניתוח כדי להכיל עיתונאות אלקטרונית משפיעה בסגנון "בולדוג", "משעל" ו"שומר מסך", ולעשות הערכה מחדש של הקריטריונים לשיפוטה.

סקירה השיטתית שערך ארן ליבוביץ על ביקורת העיתונות ב"העין השביעית" במשך שנות קיומו של הרדיווחון ("העין השביעית" 54), מרגימה את הקושי הגובר לשפוט את הפרופסיה עליפי הקריטריונים המקובלים. השינוי המהיר שחל בעיתונות (האלקטרונית, והכתובה בעקבותיה) יוצר צורך להתאים את הפרמטרים של הניתוח למציאות המשתנה. הגיע הזמן להכיר בכך שהניסיון לבחון את העיתונות עליפי הקריטריונים של מקצועיות שאנחנו (הקוראים והוקרי התקשורת) מצפים שתנהג לפיהם, הופך במהירות ללא רלבנטי ו/או לא ריאלי. ראשית, העובדה שרובן המכריע של הכתובות ב"העין השביעית" (74%) עוסקות בעיתונות המודפסת בעייתית במיוחד בגלל הקצב המואץ שבו היא מאבדת את מעמדה כמקור העיתונאי המרכזי. הסיבות הטכניות להתייחסות המועטת למדיה המשודרים שמזכיר ליבוביץ (נגישותם הקלה יותר של ארכיוני העיתונות ו"משמעת הקלטה יקנה", שמצריכה חיזוי מראש של מה ש"יתפוס" את הציבור ברגע נתון) רחוקות מלמצות את הקשיים של הניסיון לעקוב אחרי העיתונות האלקטרונית. גם אילו היה ליבוביץ מצליח להתארגן ולהקליט את הכיסי הטלוויזיוני של אירועים לאורך זמן, אין כל ביטחון שיכול היה לערוך ניתוח מדויק של השידורים עליפי קריטריונים מסודרתיים כמו איוון, אובייקטיביות או ניטרליות.

מדוע יש קושי ליישם לטלוויזיה קריטריונים המופעלים על הרדיווח בעיתונות? ראשית, מה שנובע מההבדל בין המדיום המודפס והמשודר הוא שבעוד שכתבה בעיתון, המבוססת על מלים בלבד, פונה אל יכולת השיפוט הקוגניטיבי של הקוראים, ועוסקת בשאלות של צדק ואחריות, כוחה של הטלוויזיה בכך שהיא ממצבת את הצופים כעדים לטרגדיה אנושית, המעלה רגשות של רחמים ו/או סלידה. בעוד שבעיתונות הכתב אחראי לסיפור מובנה ו"מאוזן", המתבונן בהיבטים השונים של הסוגיה הנידונה, בטלוויזיה, שהיא בעיקרה מרום ויזואלי, משקלו של ה"איוון", או ה"דיוק" במלים (או voice over בכתוביות) נחלק הצדה לעומת משקלן של התמונות, הנתפסות כאונטיות, כפיסות של מציאות בלתי מתוחכמת. נראה שגם כשהטקסט "מאוזן", כוחה של תמונה שיש בה כדי לרגש את הצופים (שככל שהיא נוגעת ללב יותר היא אף ממוחזרת יותר) עולה על זה של המלים. קחו, למשל, את התמונות המתעדות את מותו של הילד מוחמד אידורה בורעות אביו, לעומת הטקסט שלפיו זהותם של ההורגים (חיילי צה"ל או הפלסטינים) איננה ברורה. או כתבתה של אילנה דיין על "ידידא הריגה" של חיילי צה"ל, שצורפו לה תמונות של חיילים צוהלים שצולמו בהקשר אחר. עד כמה ריאלי להניח שהצופים אכן קלטו את הטקסט שעליפיו החגיגה לא היתה חלק מהאירוע שהכתבה התמקדה בו? ומדוע צורפו התמונות אם לא כדי להעצים את המסר של הכתבה? דווקא מהדרות החרשות ה"מרכזית", הסוגה שזיהתה המתאימה ביותר להיבחן בכלים שבהם מתבוננים בעיתונות הכתובה, נדחקה לשולי שעות צפיית השיא, מתוך הנחה שהיא מושכת אחוץ צפייה נמוכים, ונצפית פחות מסוגות חדשות העוסקות באקטואליה ונבניות על מרכיבים שונים של דרמה, אקטיביזם ואקשן.

במלים אחרות, בטלוויזיה הכל אישי. כמדיום של תמונות וקולות, הטלוויזיה מסיבה את תשומת לבנו למגישים ולרמויות שהיא מציגה בפי נינו. לא במקרה חוקרי התקשורת מצביעים על כך שרוב הידיעות בחדשות עוסקות ב"סיפורים", לא ב"סוגיות". כלומר מפגישים אותנו עם אדם שאמור לייצג מקרה פרטי של בעיה חברתית, אך מתייחסים הרבה פחות לגורמים המבניים או המוסדיים האחראים לה. סיפור טיפוס יוצר

פרופ' תמר ליבוביץ היא ראש המחלקה לתקשורת ולעיתונאות באוניברסיטה העברית

כאשר השיג "מעריב" את טיוטת דו"ח דוברת, התכוננו בעיתון לרווח עליה בהרחבה, על גבי חמישה עמודים. הבקשה לתגובה הוגשה למשרד החינוך בשעת לילה מאוחרת, כנראה מתוך חשש שהסקופ יודלף למתחרים. ואכן המסמך הגיע בדרך מסתורית גם ל"ידיעות אחרונות". מקורות יודעי דבר מספרים על עקבות כרוזים המצביעים שהידיעה הועברה ל"ידיעות אחרונות" על ידי גורמים רשמיים במשרד, לאחר שנתקבלה אצלו הפנייה מ"מעריב" לבקשת תגובה. כתוצאה מכך התערער האמון של "מעריב" בדוברות, ובצדק, והוחלט שם להימנע מלהעביר בקשות לתגובה במקרים של סיפורים בלעדיים.

ראיות נסיבתיות מאששות את החשד: ב"מעריב" הסיקור נרחב יותר וכולל הסברים ופרשנויות מאת אור קשותי ואסף זלינגר, הכתבים לענייני חינוך של העיתון. ב"ידיעות אחרונות" נראית הכתבה כתקציר מועתק מתוך הרו"ח. בעוד ש"מעריב" נותן כמה גם לתגובת ארגון המורים, ב"ידיעות אחרונות" התגובה היחידה היא של ועדת דוברת.

זה אינו מקרה יחיד; לפי כתבים לא מעטים בעבר ובהווה, המסקרים את מערכת החינוך, מדובר במריניות לא רשמית של המשרד: העדפה שיטתית של כלי תקשורת בעלי חשיפה רחבה, ובעיקר של "ידיעות אחרונות".

"לגטימי שפעם ייתנו פה ופעם שם. הקו נשבר כאשר יש העדפה ממוסדת רבת שנים", אומרת כתבת לענייני חינוך.

התחושה שמשרד החינוך משחק משחק לא הוגן ובלתי מאוזן אף הולירה שיתוף פעולה נדיר בין כתבים. ב־24.04.04 יזמו ותיקי הכתבים בתחום מכתב לשרת החינוך. על המכתב חתומים כל הכתבים לענייני חינוך, למעט אחת, תמר טרבליס־יהודי מ"ידיעות אחרונות", כתבת החינוך הוותיקה בארץ ולדעת רבים המצליחה ביותר. "עלפי תחושה, ואולי אף יותר מכך, קיימת בקרב כולנו, ישנה העדפה מתמשכת של כתבת אחת. כל כתב מטפח את המקורות המועדפים שלו... פקיד, מנכ"ל ושר יכולים להעדיף להדליף לנציג של כלי תקשורת מסוים, אבל לדובר אסור לנהוג איפה ואיפה בין הכתבים השונים המסקרים את המשרד שלו. מה שנראה כהרלה מקרמת ושיטתית לכתבת "ידיעות אחרונות" של החלטות ודו"חות, הפכה את כל ההתנהלות התקשורתית של המשרד לפאריסה מתמשכת".

היוזמה למכתב גולדה לאחר התפטרותה של חגה מרון, אשר היתה דוברת במשרד לתקופה קצרה והיא מצוינת במכתב לטובה כמי שעשתה נסיונות לשנות את דרכי הפעולה התקשורתית שלו. מקורות יודעי דבר מסבירים כי התנגדותה למדיניות הקבועה היא

שהובילה בסופו של דבר גם להתפטרותה, כאשר נוכחה שמאבקה חסר סיכוי. את תגובתה של מרון לכתבה לא ניתן היה להשיג.

למשרד החינוך מערך דוברות מרשים, הכולל, מלבד צוות של שמונה אנשים – מתוכם שבעה בתפקידי דוברות ומוכיה אחת – גם חמישה דוברי מחוזות. בנוסף פועלת במשרד יועצת התקשורת של השרה, איילה בר. מערך הדוברות של המשרד מכחישי, כמובן, את הטענות כלפיו, אולם באופן לא רשמי סיפקו גורמים בדוברות אישור לדברים. לכתב לענייני חינוך, ששאל את אחד הדוברים במשרד מדוע תמר טרבליס־יהודי היא שמקבלת את כל הידיעות, הוסבר כי "ידיעות אחרונות" הוא העיתון הנפוץ במדינה, ועל כן זוהי מדיניות המשרד.

שיעור באזרחות

כאשר נכתבה כתבה זו היה אדר אבישר דובר משרד החינוך; כאשר היא נערכה נחסר שהוא פורש מתפקידו. השורות הבאות מסבירות מדוע

על הקשר ההרוק מזי ל"ידיעות אחרונות" מעיד גם הסיפור הבא, שמספרת אחת הכתבות לענייני חינוך: "פעם אחת התקשרו אלי כרי לתת לי סיפור בלעדי. 'אנחנו צריכים רק לברוק אם זה בסדר מבחינתה של תמר', נוספה ההסתייגות". את תגובתה של טרבליס־יהודי לא ניתן היה להשיג.

העדפת כלי תקשורת אחר על ידי משרד החינוך בעייתית במיוחד לנוכח הפיקוח ההרוק שמפעיל המשרד על מקורות המידע שתחת סמכותו. "השיטה במשרד מאוד ריכוזית", מספר כתב לענייני חינוך. "הם לא רואים את עצמם כספקי מידע. להפך, הם מרגישים שתפקידם לפקח על כתבים, לוודא שלא יגיעו לכל מיני מקומות. הם מנסים להחזיק את כל המערכת מאחורי פרגוד. קיימת חובה לקבל אישור לביקור בכיתת ספר. אנשים במערכת, גם בכירים, משקשים, חוששים לדבר ללא אישור. כשמבקשים אישור, אתה עובר תהליך. למה אתה רוצה, עם מי אתה רוצה לדבר וכו'. מעכבים אותך ימים. הם לא יסרבו, אבל יפגינו כוח. אם כבר מאפשרים פגישה, תמיד יהיה נציג של הדוברות נוכח בה". אנשיל פפר, שהיה במשך חצי שנה כתב לענייני חינוך של "הארץ" וכיום עורך ב"מקור ראשון", מוסיף: "כתבי חינוך זקוקים במידה רבה למידע שמקורו במשרד החינוך. ציונים של בגריות, מבחני מיצ"ב, נתונים

על אלימות בכתיספר, על הכשרת מורים וכו'. בנוסף הם זקוקים לגישה, למשל למוסדות חינוך. המגמה היא שהדוברות תשלוט על המידע ועל הגישה לבעלי תפקידים במשרד ולאנשי חינוך".

הכתבת לענייני חינוך של "הארץ", יולי חרומצ'נקו, אומרת כי יחס משרד הדובר לעיתונאים גובל באבסורד. "יש בדוברות אנשים מקצועיים יותר ופחות", היא מפרטת, "אבל כגוף הם הרוברות הכי כוחנית שהכרתי, אולי רק אחרי דובר צה"ל. ואם בצה"ל ההיגיון שמאחורי המדיניות התקשורתית הוא אמור להיות שמירה על הביטחון, הרי שבמערכת החינוך, שהיא מערכת אורחית וציבורית, לא ברור לי על מה מנסים לשמור כזו קנאות".

הפיקוח ההרוק אכן מעורר תמיהה. רו"ח דוברת, ספינת הדגל של המשרד, מבקש לבזר סמכויות, להעצים את סמכותם של מנהלים ורשויות מקומיות. מדוע לא להפקיד בידיהם גם את שיקול הרעת בענייני תקשורת? מדוע אפשר לסמוך על מנהל שיטפל בהצלחה בבעיות המורכבות של היומיום, אך איי אפשר לסמוך על שיקול הרעת שלו בעניין מצלמות בחצר בית הספר?

בעוד שדו"ח דוברת נושא עמו בשורה של ביזור סמכויות במערכת החינוך, שיווקו לציבור הוא רוגמה לאסטרטגית הניהול הריכוזית של משרד החינוך. מבלי להמעיט בחשיבותה של ועדת דוברת והפרורמה במערכת החינוך שהמליצה עליה, מבחינה תקשורתית היתה פעולתה מגה־ספין. "דוברת" נארו כחבילה תקשורתית עסיסית, ושוק באינטנסיביות. גם מבחינה כספית, עיקר ההוצאות של ועדת דוברת היו על יחסי־ציבור, כפי שחשפה כתבת החינוך של ערוץ 1, נועה ברק. ההוצאות נשאו פרי: כמו מלת הקור "התנתקות", הפכה גם המלה "דוברת" למלת קסם המבטיחה להתייר באבחת חרב חדה את הפקעת הסוכה הקרויה מציאיות. זה מצב שפוליטיקאים שואפים אליו: כל בעיות השעה נרחקות לקרן זוית והתנופה עוברת לצד שלהם. כך קונה לעצמו המשרד שליטה על כפתור הווליום התקשורתית ומייצר, כרצונו, רעש תקשורתית או שקט תעשייתי.

מבחינתם של העיתונאים, כללי המשחק ברורים: השג ככל יכולתך. מבחינת הדוברות המצב מורכב יותר. לצד הרצון לזכות במרב החשיפה, יש לזכור שהמידע המוחזק בידי משרד ממשלתי אינו בעלותו ואין לו הרשות לעשות בו כרצונו. הנתונים שמשרד החינוך מרכז הם קניינו של הציבור, שהמשרד מופקר עליהם כנאמנו של הציבור וככזה חייב לנהוג בהם בשוויון ובהגינות. בנוסף קיים חשש, המתמשך במקרה זה, כי שימוש אינטרסנטי בשליטה של המשרד על מידע יהפוך למכשיר ל"חינוכם" של כתבים. ראייה לכך יכולה לשמש התגובה השגורה בפי עובדי הדוברות

עם הדובר לשיחת הבהרה. אחריה, אגב, היחסים הפכו תקינים לגמרי. אחרי ששמעתי גם מכתבים חרשים שמדובר בטקטיקה להפחית כתבים חדשים".

כתבים וכתבות אחרים, בעבר וכחווה, מספרים על חוויות דומות. כך, לרוגמה, כתב שהשמיט את שם השרה מיריעה בעלת נופך חיובי קיבל מכתב, ומנהליו קיבלו שיחת טלפון, שבהם הואשם ב"התנהגות בלתי מקצועית, שקרית, ונובעת ככל הנראה ממניעים לא טהורים".

מכתבים לממונים על הכתבים, צעקות, שפה גסה ואיומים בפיטורים

**אור קשתי, "מעריב":
דוברות המשרד בשנים
האחרונות מתנהלת
לעתים באופן כוחני
ומעליב, והתוצאה היא
יחסי אמון לקויים בינה
ובין העיתונאים**

הם רק חלק מן הארסנל. כתבת מספ"רת שבפגישה עם אדר אבישר, דובר המשרד, "הוא נופף מזלי את הנייד שלו, שעליו התנוסס מספרו הפרטי של אחד ממנהלי, ואמר: את רואה עם מי דיברתי כרגע?".

לא קשה לנחש מה עובר בראי שו של כתב הידוע שלמשרד שהוא מסקר יש צינור תקשורת ישיר למי מונים עליו. אם לא די ביריעה על קיומם של קשרים כאלה, בדוברות נוהגים להתרברב, בשיחות פרטיות עם כתבים, גם בכך שהצליחו בעבר "להיפטר" מכתבים לא נוחים. המסר המועבר ברור: יש לנו קשרים, ואנחנו יודעים להשתמש בהם.

כתבים מספרים על חרמות שגורות עליהם הדוברות בתגובה לסיקור ביקורת. איילת פישביין, כתבת החינוך של "מקור ראשון", מוזכרת כעת עליידי המשרד: "אחרי מסיבת עיתונאים ניגשה אלי אחת הדוברות במשרד ואמרה: שלא תעזי לכתוב עלינו משהו רע. אמרו לי, את מגמתית נגדנו, ואם תמשיכי ככה אנחנו נפסיק לדבר איתך". תעשו מה שאתם רוצים, השבתי, אני עושה את עבודתי נאמנה. מאז פרסום הרו"ח [דוברת] אני בחרם. אני לא מקבלת תשובות לתגובות, אני לא מקבלת הזמנות לאירועים ותדריכים. אם אני מבקשת הרחבות לא מתברים אותי לאנשים שידברו איתי. כן שולחים לי הודעות רוכב בעד רו"ח דוברת".

איור: גיא חורד

רצופות איומים כסגנון 'אני אדאג שיפטרו אותך' ו'אני אדאג לפרסם את המעללים שלך ברכים'. גם העורכים שלי – ראש מערכת החדשות והעורך הראשי – זכו לקבל מהדובר מכתבי תלונה על 'התנהגות' שלי. העילות היו טיפשויות ולא מקצועיות. למשל, כתובה לפקס ששלחתי לדוברות, שכלל שאלות הבהרה לגבי מספר הכיתות שנבנו במהלך השנים האחרונות במגור הערבי, ובו הערתי שנתוני משרד החינוך אינם תואמים את נתוני משרד האוצר, וכיתי לשיחת צעקות מהדובר שטען ש'העלבתי את השרה' ו'איך העזתי לטעון שהיא משקרת'. העסק נרגע רק אחרי שראש מערכת החדשות נאלץ להיפגש

לכתבות נשכונות או ביקורתיות: "תראו איך יפה כתוב ב'יריעות'. למה את/ה לא יכול/ה גם?". כמו כל מערכת חינוך, גם זו המופעלת על-ידי משרד החינוך נשענת על שני עמודי תווך: המקל והגור. אם הונה במידע נחוץ היא הגור, הרי שבצדו של המקל נמצאים, נוסף לניתוח מן המידע ופיקוח הדוק על ניתובו, גם צעקות, מכתבים נועזים לעורכים, חרמות ואיומים. יולי חרומצ'נקו: "כשנכנסתי לתפקיד זכיתי לקבלת פנים צוננת במיוחד מדוברות המשרד. במשך השבועות הראשונים לעבודתי הוחרמתי פעמיים, כלומר הפסקתי לקבל פקסים והודעות לכיפר, וכיתי לשיחות מהדובר בטונים גבוהים שהיו

אורחות חיים

זה כחצי שנה מופיע בכל שבוע במוסף סוף-השבוע של 'הארץ' טור אישי מאת העיתונאית הוותיקה נרי ליבנה – "אורחות חיים". ומדי שבוע, כך לפחות על-פי השמועות, מתווספים קוראים וקוראות נוספים למועדון המעריצים הגדל והולך של כתיבתה. ליבנה, שנבנתה במשך השנים על כתיבה מגויגת של כתבות דיוקן רכילאיות למחצה ומה שניתן אולי לכנות "כתבות אוירה" (מעין לייף-סטייל לקהל הקוראים הזעיר-בורגני), אבל בוודאי לא נודעה עד כה כפובליציסטית מושחתת עט או לחלופין כעיתונאית שטח עשויה ללא חת, מתחרה כעת בהצלחה בשני שכניה לטור האישי הנכסף, דרון רוזנבלום מצד אחד וגרעון לוי מצד שני. לפחות על-פי נפח הטור ומיקומו במוסף, נדמה שליבנה עשויה לערער על ההגמוניה רבת-השנים של השניים, כמו גם על ההפרדה המקובלת בין שתי הסוגות שהם אמונים עליהן. לוי נדרש היה לאפיין את קסמו של "אורחות חיים" בצורה תמציתית, גיתן היה לומר סודר הצלחתו טמון רווקא בכך שבסגנונו ובנושאו הוא משלב אלמנטים משתי הסוגות, זו של הפובליציסטיקה שנוגת-הלשון וזו של עיתונאות השטח האינפורמטיבית אך החווייתית, ובכך מקים לתחייה ז'אנר נשכח ופופולרי של כתיבה, זה של אנתרופולוג הכורסה.

כמו האנתרופולוגים הגדולים של המאה ה-19 יוצאת ליבנה מדי שבוע למסע ברחבי הארץ בעקבות "תתי-תרבויות" אקזוטיות למיניהן, שאורחות חייהן שונים מאלו "שלנו", ולכן יהיה "לנו" מעניין לשמוע עליהם – וכל זאת מבלי לעזוב את כורסתה (ליתר דיוק, את שולחן האוכל מעץ דובדבן שהיא כותבת עליו, כפי שהיא טורחת להדגיש), או לכל היותר, מבלי להתרחק מעבר לבתי-ההקפה השכונתי. לרוב מתחיל המסע בהגיג רפלקטיבי על תופעה אופיינית, חוויה ו/או התנסות אישית מתוך חייה שלה, כמו מועקת החגים: "בצהרי היום שלפני ערב ראש השנה יצאתי מקפה 'ביאליק'. כרגיל פגשתי בבית-ההקפה אנשים נחמדים וביילית בו בוקר תל-אביבי נחמד... ואף על פי כן, בעודני הולכת ברחוב ביאליק היפהפה הרגשתי ש'מורדר הגרון מתחלקת מועקה'... זה קורה לי כל שנה בעונה הזאת, עונת החגים..." (24.9); או מעבר דירה תכוף: "פעם, כשעוד הייתי סטודנטית, בכל פעם שהיה צריך לנקות את הדירה השכורה ניקוי יסודי הייתי מעדיפה לחפש דירה אחרת. מעבר דירה נתפס אצלי כמו הגשמת החופש... כל דירה חדשה נראתה לי כמו עוד הזרמנות להתאמן בצורת חיים אחרת, לפנטז לעצמי זהות קצת שונה מהקודמת" (15.9); ואפילו אהבות שהסתיימו: "הילדים שלי, המחשב הנייד שלי, הכיסא שעליו אני יושבת כשאני כותבת, הפאלם-פיילוט וגם כמה תכשיטים שאני עונדת הם דברים שלקחתי איתי ממערכות יחסים שהסתיימו" (28.1).

לפני שקוראיה יחוו שהם יודעים עליה *more than they care to know*, ליבנה ממחרת להכליל, ועוברת לדבר בגוף ראשון רבים, תוך שהיא – כמתרשמת מומחית – מנסחת את תובנותיה כסממנים של אורח החיים "שלנו", רהיניו, אורח החיים שלו שותפים ליבנה וקוראיה/ות העיתון: "מועקת החגים היא עניין מוכר וידוע... בכל שנה מקננת בלבנו

על מקורות המידע שלהם. "מקור שהמשרד הפנה אותי לשוחח עמו בעניין אחד סיפר לי גם על עניין אחר, פרויקט שהיה מעורב בו. כשנודע לדוברות שיש בכוונתי לדווח על כך, התקשרו אלי בהיסטריה ואיימו לפטר אותו אם תתפרסם הידיעה", מספרת אחת הכתבות לענייני חינוך. מחשש לפגוע במקור ויתרה, והידיעה לא פורסמה.

ברוברות המשרד מרברים על יחסי אמון לקריים. מושמעות תלונות על אי דיוקים בעבודה העיתונאית, ועל פגעי עה באמון. אור קשתי: "אף שר חינוך לא נהנה מהביקורת של העיתונות, ואו-לם דוברות המשרד בשנים האחרונות מתנהלת לעתים באופן כוחני ומעליב, והתוצאה היא יחסי אמון לקריים בינה ובין העיתונאים".

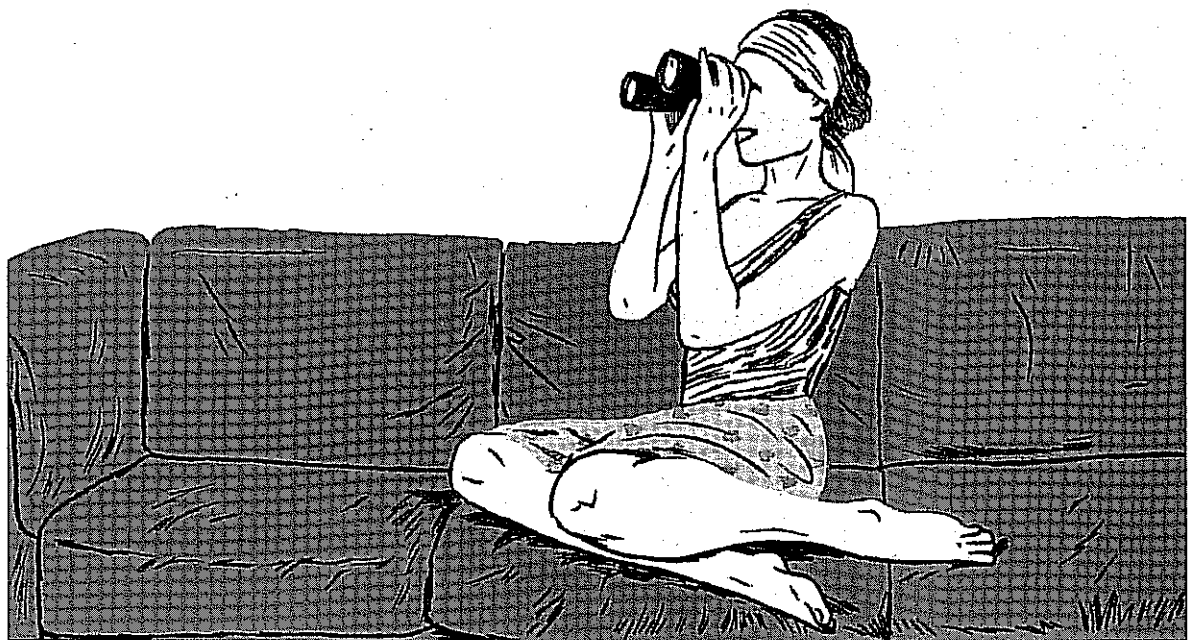
לאחר פניית "העין השביעית" לדוברות משרד החינוך בעניין הטענות המוצגות בכתבה זו, החלו במשרד במהלך של פיוס עם הכתבים. שרת החינוך פינתה מזמנה ונפגשה אישית עם כל כתבי החינוך – הזרמנות נדירה לכתבים. ימים ספורים אחרי סבב השיחות נודע כי אדר אבישר,

משרד החינוך: קיים מידור מוחלט בין הכתבים

לפני שנודע על פרישתו, הספיק דובר משרד החינוך, אדר אבישר, למסור בתגובה שלמשרד אין מדיניות של העדפת כלי תקשורת זה או אחר; נהפוך הוא, הדוברות רואה חשיבות רבה במתן שירות לכל כלי התקשורת. הדובר הצהיר כי דוברות המשרד אינה מעסיקה את הכתבים, ולפיכך גם אינה מפטרת אותם. היו מקרים נקודתיים, ובהם הוחלט שכתב מסוים ייענה רק באמצעות תשובות בפקס, וזאת לאחר "שעיוות תגובה או שפרסם עובדות לא מדויקות או נתונים שקריים". כמו כן, היה מקרה של כתב שהפר אמון ונהג באופן לא אתי. במקרה זה, באופן אישי, הודיע הדובר לכתב שאינו מוכן לרבר איתו, אך בכל מקרה הוא זכאי להמשיך לקבל שירות מהדוברות.

הדובר הכחיש בתוקף כי לשכתו העבירה מידע מכתב אחר לכתב אחר; "נהפוך הוא", הצהיר הדובר, "קיים מידור מוחלט בין הכתבים, והדוברות מקפידה על הבלעדיות של כל כתב וכתב במידה והוא שואל שאלה בלעדית". כתגובה לטענות הכתבים על גישה כותנית מצד דוברות המשרד, הסביר הדובר כי לשכתו נוהגת לפנות לרכזי המערכת או לראשי מערכות החדשות, באותם מקרים שבהם הכתבים אינם מוכנים להכניס תגובה (והיו מספר מקרים כאלה), אינם מוכנים לתקן כתבות שגויות, או במקרים שבהם כל הנסיונות לרבר עם הכתב עלו בתוהו. הדובר הוסיף כי מדובר במקרים יחידים בלבד. עוד קבע הדובר כי משרד החינוך אינו מגביל גישה למקורות מידע וכי למרבית הכתבים יש קשרים הדוקים עם גורמים שונים במשרד. הדוברות אינה מאשרת, לעתים, לעיתונאים להיכנס לבתי-ספר משיקולים פדגוגיים ומטעמים של הבטחת שגרת סדר-יומם של התלמידים.

באשר לנסיבות פרסומו של דו"ח דוברת, אישר הדובר כי המשרד אכן הטיל אמברגו על הפרסום, כמקובל מדי פעם בכל משרדי הממשלה, אך הוא הופר בתוכנית "פגוש את העיתונות" ללא ידיעתו. הדובר קבע כי דוברות המשרד שומרת באופן מובהק על כללי האתיקה המקצועית.

איור: מילי

כפי שמקובל אצל אנתרופולוגים של כורסה, התרשמויותיה של נרי ליבנה אינן פרי של עבודת תחקיר עיתונאית או מגע עם האנשים בשטח, אלא אוסף אקלקטי של שמועות, סיפורים אישיים וידע כללי

חבר טוב של בני וגם בנים של כמה מחברי; על חווית הפליטות של קרוב לשני מיליון פלסטינים – משיחה עם הסופרת צרויה להב על ספרה החדש; ועל הפערים בחינוך בין עשירים לעניים – מקריאת הדו"חות והסקרים שהתפרסמו בעיתונות ומחברותיה "יעל פישבין, עיתונאית חינוך ותיקה" ו"נירית, מורה לכתיבה יוצרת".

אבל, כמו מונטסקיה של המכתבים הפרסיים, רק שלא מתוך התכוונות ביקורתית כמותו, אורחות החיים של הור והאחר לא באמת מעניינים אותה. בחשבון אחרון, התיאורים ברשימותיה, שרבים מהם משעשעים וכתובים בחן ובכשרון, משמשים משל, מקור להזדהות או אמצעי להתבלות ביחס לאורח החיים שלה, שהוא למעשה היחיד הנידון באמת ולעומק בטור. אורח החיים של ליבנה: מחשבותיה, תחושותיה, מנהגיה, התכרים שאיתם היא נוהגת להתרועע והמקומות שהיא נוהגת לפקוד, ובכלל זה אף מזג האוויר החביב עליה, יחסיה עם ילדיה, גידושיה, מועקותיה ושמחותיה – כל אלה ועוד משמשים מדר אבסולוטי שלמולו נמדד ואל שפתו מיתרגם כל אורח חיים אחר, בין אם נתקלה בו חזיתית ובין אם התודעה לו מכלי שני. גם כאשר היא ערה לכך שעליה לבטא עניין חברתי ומורעות פוליטית במסגרת ה"פלוג" העיתונאי שלה – חובת התעניינות מרומה שחלה על קוראי "עיתון אחד טוב מול כל הצהוב" בכללותם – נראה שהחוויה הפרטית והדאגה לאינטרס האישי דוחים ומסייגים כל אמירה ביקורתית.

הביקורת והתרעומת מקבלות מעמד של אנקדוטה, או מדויק יותר, של סמל השתייכות רטורי המתפקד באופן דומה לסמלי סטטוס אחרים של הבורגנות, וכך, בעקיפין, בעצם הצבתן במקום שולי בטקסט, כמו היו מין אגרטל יפה, מקבעת ליבנה ומצדיקה את הקיים, על כל עוונותיו, בשם זכות קיומו של "אורח החיים" שהיא מקדמת.

התקווה שהפעם יהא זה אחרת... "כשאנחנו צעירים, מעבר דירה נראה כמו התגשמות נוספת של חופש הבחירה... התחלה חדשה... רק אחרי אינספור התחלות כאלה אנחנו מבינים בכאב... להתחיל מחדש תמיד אפשר אבל זה נהיה קשה יותר מפעם לפעם"; "לא תמיד אנחנו מודעים לכך שגם מערכות יחסים רומנטיות ואפילו כאלה הנגמרות בשברון לב ופרידה כואבת מציידות אותנו במתנות לעתיד" (28.1, 15.9, 24.9). לצורך היכחת תקפותו של מהלך ההכללה הזה מביאה ליבנה דוגמאות רבות מחייהם של חבריה ומכרייה, המאזכרים תחת הכינוי הגנרי "יש לי חברה..." או "חברתי הטובה X טוענת..." ותדיר גם בשם הפרטי. הנחת הפמיליאריות המצויה בבסיס איזכור השמות בטור מהווה בעצמה הוכחה לקיומו של מרחב מגנטי ותרבותי שמאחד את ליבנה, חבריה וקוראיה באורח חיים אחד אופייני ומשותף, ועצם סימונו ככזה מספק ככל הנראה מין עונג שבהשתייכות לכל הנוגעים בדבר.

אולם ברבות מן הרשימות, ליבנה אינה מסתפקת בתיאורם של אורחות החיים "שלנו" ומעוניינת לספק הצצה גם לאורחות חייהם של "אחרים": איך הם החגים עבור אנשים דתיים, או כיצד מתנהלים חייהם של חוזרים בתשובה וחוזרים בשאלה (4.2); כיצד מתמודדים אלה שאין הממון מצוי בכיסם (ואינם יכולים להעביר את ילדם ל"בית ספר אחר, פרטי ומשובח", כפי שעשתה ליבנה) עם הידרדרותה של מערכת החינוך (27.8); והשוש הגדול – מהי חוויה של פליטות עבור אלה שבשבינם אין מרובד במטאפורה (1.10). כפי שמקובל אצל אנתרופולוגים של כורסה, התרשמויותיה של ליבנה בהקשרים אלו אינן פרי של עבודת תחקיר עיתונאית או מגע עם האנשים בשטח, אלא אוסף אקלקטי של שמועות, סיפורים אישיים וידע כללי. היא ניזונה מדברים שמספרים לה חבריה, מכריה או קרובי משפחה, ממה שכתוב ברומנים שהיא קוראת (ושעם מחבריהם היא לפעמים מושחתת) ומצוטט בשירים שמדברים אל לבה, ומנתונים המתפרסמים בעיתון. כך למשל, למדה על חזרה בתשובה בעירון הניו־יאייג' מ"פקידת הבנק שלי,

טל ארבל היא סטודנטית לתואר שני במכון להיסטוריה ופילוסופיה של המדעים והרעיונות באוניברסיטת תל־אביב

ליא מכונפתיים*

גילי דרוב היי שטיין

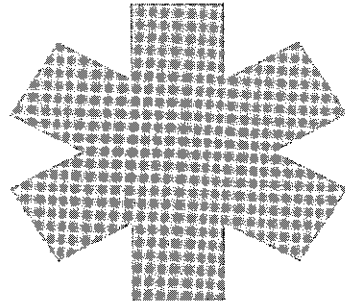
שרוצים לספר על הסקס הכי טוב שהיה להם, איך לשקר (יוני, 2004); "מה עדיף, ויאגרה או סיאליס – הכתב נטל את שתיהן ומביא את מסקנותיו"; או "קארין ארד שתפסה איזה בחור, דחפה לו תרופה לאין אונות בשם לויטרה – ונשכבה לכתוב" (יוני, 2004). "אין לנו יכולת להיות עיתון תחקירים. אבל אנחנו יכולים להיות מצחיקים, שנונים, מקוריים וסקסיים. אנחנו נותנים לכתב שלנו להתנסות בחוויות עצמן", מס' ביר העורך נעמן את השקפת העולם המקצועית. "לא נכתוב על תופעת הזנות אלא

"בלייזר" התגלגל לידי במקרה לפני כשנה. הוא נחת אצלנו לראשונה בסלון כמ' תנת יום-הולדת של חבר טוב לבעלי. הכוכבנית בבייקיני שעיטרה את השער והרות הסקסיסטית שנשבה מהמגזין לא הרשימו אותנו. גם תהינו על טעמו של החבר שה' חשבנו עד אז כבעל טעם איכותי. "אני מת על המגזין הזה", התלהב החבר. חוויית המפגש המפוקפק עם "בלייזר" סקרנה אותי, ושמחתי למושימה לברוק את כתבי-העת ולתבוע את עלבונן של הנשים. אלא שכמו שקורה לפעמים, ביקשתי לקלל ונמצאתי מברכת, או לפחות זונחת את הרעות המוקדמות על העיתון. מסתבר שבשוק המגזינים בישראל, "בלייזר" הוא מוצר בעל קול מוזהה ואישיות משלו. הוא ממלא פונקציה של שיחת גברים במילואים, והם משיבים לו בנאמנות גדולה. אפילו בקרב חוג מכרי גיליתי שיש לעיתון רוב גברי שקורא אותו ורחמנא לצלן, נהנה ממנו.

"בלייזר" הוא ירחון המיועד לגברים ומגזין נישא. הוא נולד באוגוסט 2001. את הגב הכלכלי קיבל מ"יריעות אחרונות" ואת ההשראה שאב ממגזיני גברים אמריקאים מצליחים. "היחזמה לעיתון המיועד לגב' רים היתה של דן תרמור (מנכ"ל "בלייזר" והעורך הראשי; גר"ה)", משחזר ליאור נעמן, העורך מאז הקמתו. "שנינו חשבנו שתרבות המגזינים בארץ לא מספיק מפותחת, ודן סיפר לי על החלום שלו. הטענה שלנו היתה איך יכול להיות שבארץ יש ארבעה עיתוני נשים ואף לא עיתון גברים אחר. הכנו פיילוט שהיה שונה מאוד מהמגזין שיוצא היום. אבל מבחינה עיתון נאית הוא היה נחמד. מימי נופך-מוזס (עורכת "לאשה" שהסכימה למימון הפרייקט ומשמשת עורכת אחראית; גר"ה) נתנה אוקיי".

בתחילת דרכו ניבאו ל"בלייזר" כישלון מוחלט. קשה היה להאמין שהוא ישנה את תרבות צריכת המגזינים לגברים. נסיונות קודמים ליצור מגזין גברים פופולרי נכשלו. "מוניטין-פנטהאון" קרס, כך גם "בייקיני" של עדי ברקן. ב"בלייזר" נזהרו ושמררו על חוות מהוגנת כרי שלא יוהה בט' עות כעור מגזין פורנוגרפי. רק לאחר שזכה בלגיטימציה מהקוראים החל "בלייזר" להתפרע, הגדיל את מינון הסקס וויתר על ביל קלינטון וג'יימס בונד בשער לטובת בחורות בלבוש מינימלי. בבתים רבים הוא מוצא את מקומו בשירותים, והיילים הרמנים כותבים למערכת בנוסח: "דבר ראשון, יש לכם אחלה מגזין. רבר שני, אין מספיק ציצים. אחרי שהבהרתי את זה, רציתי להודיע לכם ש'בלייזר' נחשב אצלנו במחלקה לתשמיש קרושה" ("בלייזר", יוני 2004). תומר קמרלינג, סגן עורך, מבהיר: "כל הדיבט השוכניסטי בעיתון נעשה בקריצת עין שאתה צריך להיות עיוור או טיפש לא לראות אותה. הקוראים שלנו אוהבים את זה שאנחנו משחקים אותה גברים ניאנדרטלים, אבל הם מבינים שאנחנו לא באמת כאלה. מסתבר שזה כיף להם וכיף לנו, כי זה משחק. ומי שלא מבין את זה, שיקרא משהו אחר".

יחסי מין ונשים תופסים, כמוכן, מקום מרכזי, דוגמת המרור "נשים שאנחנו אוהבים", והמרור "שיתות מלוכלכות" (ייעוץ בנושאי מין), "ברבים שלא ידעת על נשים", ו"מה גברים רוצים" של קארין ארד. במרור "רו"ח בלייזר" יש סקירת ספר רט, המלצות לסרטי קולנוע ודי.וי.די ומוצרים הנחשבים לנחשבים. למשל, כתב העיתון נסע לשווייץ לסקר אירוע השקה של שעון "ברייטלינג". נושא פופולרי הוא הווי שתיית האלכוהול כחלק מטקסי הגבריות. יש שם מבטן טעימה לוויסקי ותחרות שתייה בין דגה ספקטור לרם גלבוץ – "בסוף נגלה מי כותב טוב יותר כשהוא שיכור מת" (יוני 2004). יש גם כתבות דוגמת "המרדר לזיין השכל", למגמגמים

"בלייזר" הוא מגזין שנעשה בקריצת עין שרק עיוור אינו מסוגל להבחין בה

נלך לזונה. גברים זקוקים שיצחקו אותם. הם זקוקים לקיצוניות. זו עוד דרך ליצור קיצוניות. אני מסתכל על העיתון הזה כעל עיתון קריאטיבי ולא עיתון של פקידים". מכונניות, או כפי שהן נקראות, "רכבים", ואופנועים הם, כצפוי, חלק אינטגרלי מהעיתון: "המרדר" לרכיבה נכונה על אופנוע" וכתב שיצא למסלול הניסויים של ב.מ.וו במכוניות מרוץ. יש גם מרור נשק הכולל המלצות על כלי נשק, והמלצות על מסעדות, על אתרי טיול בחו"ל ועל משחקי מחשב. איראל מירקין, מגוי: "הם מתרכזים בטפל, בתרבות הפנאי ואיכות החיים. מה שמיוחד בעיתון זו הכתיבה האחרת והבימה להתפרע. כמו מגרש המשחקים של גברים. זה משב רוח מרענן וחרג בנוף העיתונות".

מה אומרת הצלחתו של "בלייזר" על הגבריות הישראלית ועל האופן שבו הגבר הישראלי תופס את עצמו? ליאור דיסטלמאן, חובב מושבע, מפענח את סוד המר שיכה: "בלייזר" פונה לגבריות שלנו. יש בו משהו שמאפשר לנו להיות גברים בלי להתבייש בזה... הקסם של העיתון הוא ביכולתו לשמור על רוח קלילה. הכתבות קצרות ומתאמות לגבר שאוהב תמיד להגיע לעניין מהר. העיתון הוא תחליף לשיחת

עיריית לינור היא קוראת נלהבת של העיתון, ורואה בו פרודיה על מגזיני גברים: "זה לא גס יותר ממה שאת רואה בדרך-כלל בעיתונות. בטח לא בעיתונות נשים. הפעם קוראים לילד בשמו. זה היה יכול להיות 'פלייבוי' ישראלי ואו הייתי שונאת אותו... זה עיתון של מילואימניקים. הוא לא שובניסטי יותר מעיתון אחר. אותו הוא מאוד מצחיק".

אבל לא כולם מאושרים. אבירם גנות הוא מגוי מאוכזב: "בלייזר" הפך לריקי לייק לגברים. ברמת הצחוקים יש לו יציאות טובות, אבל אין בו הרבה חידוש, אין הרבה עומק וערך מוסף. הוא התחיל במקום יותר גבוה והוא הולך ויורד". ואשר לתפיסת הגבריות והנשיות של העיתון, אומרת פרופ' דפנה למיש, ראש החוג לתקשורת באוניברסיטת תל-אביב המתמחה בסוגיות של מגדר, כי השפה במגזין מצ'ואיסטית לעילא. היא מתרשמת כי "זה מגזין שמנסה להיראות חדשני, נועז, אמיץ וגזעי, אבל בסך-הכל מהווה מסווה למגזין שמרני מבחינת תפיסת הגבריות. סוג כזה של מגזינים", לטעמה של פרופ' למיש, "במקום לעזור להשתחרר וליצור חברה שוויונית יותר, שבה גם לגבר יהיה יותר קל, עושה רגרסיה".

ד"ר חן נרדי, יו"ר משותף של "התנועה לגבריות חדשה", התבקש לקרוא ולהגיב, ומאוד לא התפעל: "בלייזר", כמו רוב עיתוני הנשים או הגברים, מהווה חלק ממנגנוני השיסוי בין המינים של החברה הפטריארכלית. בעולם הגשלת בידי גברים יסבירו עיתוני הנשים לקוראות 'איך לצוד את הגבר שיכול לספק להן ביטחון כלכלי ומעמד חברתי גבוה', ועיתוני הגברים ידריכו את הגברים איפה ניתן להשיג את הפנטזיה המצ'ואיסטית: סקס ללא הפסקה, ללא מחויבות, עם נשים שעל-פי תפיסתם אינן אלא אברי מיין מהלכים, ובלשונו של 'בלייזר' - כוסיות, מלה

★★★

**תומר קמרלינג, סגן העורך:
הקוראים הכי נלהבים הם
אלה שמחזיקים אותך
בשירותים. מגזין אומר
להיות משהו לפנאי**

החזורת שוב ושוב... 'בלייזר' אוהב גברים רק לכאור רה. למעשה הוא שותף ביצירת הטרגדיה הגדולה של הגברים: נכות רגשית שאינה מאפשרת לנו להכיר את הנשים שלנו ולאהוב אותן באמת".

לפי סקר TGI, מחקרי סינגל סורס מקבוצת טלס"ק, אחוז החשיפה לגיליון ממוצע של "בלייזר" בשנת 2004 עומד על 3.9% בקרב יהודים בוגרים בני 18 ומי

עלה. זו עלייה קלה לעומת שנת 2003, בתקופה שבה כתבי-עת סובלים מירידה בעניין. כ-70.7% מהקוראים הם גברים, 55% מהם הם בני 18-40. מדור המכתבים למערכת משעשע ועשוי לשמש מודר לאינטראקציה החיובית עם הקוראים. בממור צע מתקבלים כ-400 מכתבים לתורש, פידבק לא רע יחסית לירחון. "הגבר שאליו אנו מכוונים", מסביר סגן העורך קמרלינג, "הוא באזור שנות השלושים לחיי, בעל אמצעים, בעל השכלה תיכונית, שנמצא בשלב בחיים שבו מצד אחד יכול להרשות לעצמו מותרות ומצד שני אחד כוח שיש לו בעיות בנישואין".

ל"בלייזר" מלכתחילה לא היו יומרות אחרות וזלת המטרה המקודשת לעשות לקוראים שלו כיף כך שירצו להיכנס איתו לשירותים. קמרלינג: "הקוראים הכי נלהבים הם אלה שמחזיקים אותך בשירותים. מגזין אמור להיות משהו לפנאי. מבחינתנו זו מחמאה ענקית להיות פק"ל שירותים. אנחנו רוצים להיות דבר שכיף לקרוא. יש בריחה שרצה אצלנו במערכת: מה יקרה אם ייפול לנו יום אחד סקופ לירדים. זה ההבדל בין עיתונות חוקרת לבין מגזינאות מהסוג הזה".

גברים... עובדים שם חזק על הגשמת הפנטזיות לגברים: גם בתחום הנשי. הפנטזיה היא הלחם והחמאה של 'בלייזר': דברים שהם על גבול הלא מושג".

אבנר ברנהיימר, עיתונאי ותסריטאי, שכתב את "יוסי וג'אגר" ואת "מה אתה סח", שעוסקים בייחסים בין גברים לבין עצמם ובין גברים לנשים: "הם אוהבים נשים, הם חרמנים וזה בסדר. לטעמי, הם לא מרבים לעבור את הגבול. מותר להם לפרסם נשים בחולצות רטובות פה ושם. אבל אני לא אשה וקשה לי לשפוט. בעיני יותר מעניין לברוק את המשיכה שלהם לגבר המטוסק שדופק וזורק, שמתעסק בספורט אקסטרים, שחרמן על מנועים ומפנטז על נערות ליווי. משום מה הם גמשים אליו הרבה יותר ממני. יש פה טרגדיה מסוימת שכובשת אותי. הם נורא רוצים לחזור להיות כאלה, אבל העולם נמצא כבר במקום אחר".

עמית קמה, מראשי הקהילה ההומרילסבית, מרצה לתקשורת במכללת עמק-יזרעאל, לא אישר לטסטרנטיות שלו לכתוב על "בלייזר" מהזווית הפמיניסטית בני-מוק שזו תהיה טעות. קמה: "נראה לי ש'בלייזר' עושים עבודה מודעת לעצמה. לוקחים את המיווגיה (שנאת נשים) לקיצוניות הכי קיצונית, עד שהיא הופכת להומוריסטית. 'בלייזר' מייצג את הגבר השובניסטי בצורה כלייך מנוחכת שמעלה

הרהורים עצמיים בקשר למיווגיה שלו. לעומת עיתונים אחרים וערוצי הטלוויזיה, ההתייחסות שלו מודעת וברורה. נקודת החזק של 'בלייזר' היא ההומור העצמי. ואפילו אני, שעוסק בשאלות פמיניסטיות ובייצוג נשים, נהנה לקרוא אותו".

קוראי "בלייזר" נהנים להתחכך גם ב"חברה הרציניים", דוגמת עפר שלח ויאיר לפיד, שנמנים עם הכותבים. שלח: "בעיני, ראני בעל ניסיון בתקשורת, 'בלייזר' הוא ממוצרי התקשורת היותר מוקפדים: אין בו שום דבר מקרי. קהילת 'בלייזר' היא קהילת שאני שמח וגאה להשתייך אליה. כשאני מתיישב לכתוב זה כמו לבקר חבר".

★★★

עירית לינור: זה עיתון של חילואימניקים. הוא לא שובניסטי יותר מעיתון אחר. אותי הוא מאוד מצחיק. יש בו תחושה של שחרור

המת על החי

מה יכולתם של בני משפחה וקיבוץ להתגונן מפני האשמות נוראות על התעללות מינית שמותירה אחריה צעירה מתאבדת?

רן בנימיני

שאינ מקום בשבילי בעולם, שאין אף מסגרת שמוכנה לעזור לי להתמודד עם הפוסט־טראומה שלי. שהמדינה שאני כליכך אוהבת הקימה מאות מסגרות - הוסטלים, בתי־חולים, מחלקות סגורות ופתוחות, אשפוזי יום, אבל אין שום מקום בשבילי, שום מקום שיש בו את התנאים הנכונים לעזור לי להתמודד עם הפוסט־טראומה... החברה הישראלית מקבלת בחום אדיך את ההצטיינות שלי בלימודים, את העשייה החברתית־התנדבותית האדירה שלי, את החיוך המקסים שלי. אבל החברה הישראלית לא מוכנה להתמודד עם הפוסט־טראומה שלי, עם התעללות מינית, עם גילוי עריות, עם אונס קבוצתי. זאת בעיה שלי. זה באשמת האנשים שפגעו בי אבל אני חושבת שהנושאים האלה הם גם בעיה של החברה כולה ושצריך להתמודד איתם כחברה...".

המכתב התפרסם כמעט במלואו בכלי התקשורת. בגלל המוות הטראגי קיבלו דכריה של א' מעין תוקף עוברתי, והגופים והאנשים שאליהם הופנו הדברים מצאו עצמם בעמדת התגוננות. הדרך של העיתונאים אל "המטרה הקרושה" היתה אולי רצופה כוונות טובות, אבל הותירה לא מעט אנשים שנפגעו. א' טענה שעברה התעללות מינית ואונס קבוצתי בקיבוץ וגילוי עריות במשפחתה, אך לא מסרה שמות למשטרה, והחוקרים התקשו לקדם את החקירה בקיבוץ אומרים כי האם, שהחליטה בשעתו לברוק את טענות בתה על גילוי עריות, חייבה את האב לעבור בדיקות

כשמזכיר קיבוץ עיזדור, יאן בר, אומר שהתק שורת לא אכזבה אותו, הוא מתכוון, למעשה, להפך הגמור. "לא ציפיתי למשהו אחר, לצערי הרב. התק שורת אינה אמינה, ולרוב מחפשת את הכותרות ואת הרדידות", הוא אומר כמה ימים לאחר ההתאבדות של א', בת הקיבוץ.

א', בת 21, התאבדה בסוף חודש ינואר בתלייה במעונות הסטודנטים של האוניברסיטה העברית. בדרך־כלל התקשורת אינה מרווחת על התאבדויות, אולם הפעם היו הנסיבות חריגות. מכתב שהותירה אחריה גולל מסכת חיים קשה שקדמה להחלטה הטראגית. היא כתבה אותו כמה ימים לפני ההתאבדות, לבקשת איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית, שביקש להשתמש בסיפורה כדי להציגו בוועדת הכנסת לקידום מעמד האשה, ולהשפיע על הרשויות להקים מסגרות טיפול לנשים נפגעות פוסט־טראומה. באיגוד מרכזי הסיוע ידעו על נטיותיה האובדניות של א', אך לא ידעו על כוונתה המירית לשים קץ לחייה. זה לא השפיע על התוכנית: יום לאחר ההתאבדות הגיעה מנכ"לית האיגוד לכנסת וחשפה את המכתב. משם מצא את דרכו לכלי התקשורת: "עד גיל 15 המציאות שלי היתה התעללות מינית, גילוי עריות, מספר מקרים של אונס קבוצתי ועוד מלים שאני לא אוהבת לכתוב. בגיל 15 ברחתי מהמציאות הזאת. היום אני בת 21, סטודנטית עם חיוך מקסים, תלמידה, חיילת, מפקדת מצטיינת, אבל אי־אפשר לברוח לגמרי מהמציאות. אגם לי יש פוסט־טראומה... ההרגשה שלי כרגע היא

פוליאגרף, והוא יצא דובר אמת. אך המכתב שפורסם לאחר מותה היה חזק יותר מכל חקירת משטרה ומכל בריקה אובייקטיבית אחרת. "כתב-אישום חריף", קראו לו ב"הארץ". לאיגוד מרכזי הסיוע היה ברור מי אשם, והוא פנה לבית-המשפט בבקשה להוציא צו מניעה נגד קבורת הצעירה בקיבוץ שבו גדלה. באיגוד טענו כי 'ניקשה במכתב שנמצא ליד גופתה שהוריה לא יימצאו לידה. מנגד טענו ההורים, באמצעות עורך-דינם, שאין לשלול את זכותם הבסיסית לקבוע היכן תיטמן יקירתם בשל אמירה אחת, ספקולציות והגיגים. "מדובר בהורים שעולמם הרב עליהם", אמר עורך-הדין עומר כהן, "זהם צריכים להתמודד עם האסון כל ימי חייהם. בקשת המרכז, אם תתקבל, קובעת לכאורה כאילו ההורים לא היו בסדר, ותפגע בבסיס של תהליך שיקומם. אמנם היה מכתב, אבל הפרש אותו כאילו א' לא רצתה להיקבר בעין-דור היא פרשנות מרחיקת לכת". בסופו של דבר קיבל בית-המשפט המחוזי בירושלים את עמדת האיגוד וקבע כי ההלוויה תיערך בקיבוץ עין-שמר, שבו מתגוררת אחותה של א'.

המכתב שכתבה א' לבקשת איגוד מרכזי הסיוע לא היה המכתב היחיד שנחשף אחרי מותה. יום לאחר ההלוויה התפרסם ב"מעריב" מכתב שכתבה א' במחשבה אישית, ובו הרחיבה על ההתעללות המינית שעברה. "אבא הכאיב, הגדולים מהמוסד מכאיבים. זה הרבה

וכואב. אבל אני יכולה להכיל ולהפריד. יש את אבא ויש את המוסד וכל אחד הכאיב לי בזמנים שונים, ועכשיו כואב הרבה ויש הרבה השלכות פוסט-טראומטיות". לאבא לא ניתנה זכות תגובה. "מעריב" הסתפק בהערה: "יש להבהיר שמדובר בדברים שכתבה הצעירה, שלא הוכחו או נחקרו במשטרה".

על המצב ההפוך - אנשים חיים שמאשימים בפשע עים בני-אדם שהלכו לעולמם - דובר בהרחבה בגיליון 50 של "העין השביעית" ("כבוד המת", מאת איתי רום ומתן שירם, מאי 2004): "כשארם מת, אין עוד אפשרות לבקש את תגובתו - מרכיב בסיסי בעבודה עיתונאית בכל כתבה כמעט, שמטיל לא פעם אור שונה לחלוטין על הסיפור הנחקר. מידת ההשפעה של פרסום שלילי על אדם מת היא גבוהה במיוחד, דווקא על רקע השתיקה הנצחית מכיוונו של מושא ההתקפה, שלעולם לא יציג ראיות להגנתו". במקרה של א', האדם המת הוא שמאשים את החיים, והם אינם מקבלים הזדמנות לענות לו. כ"כתב-האישום" שכתבה א' הואשמו משפחתה (גילוי עריות) ואנשים מקיבוצה (אונס קבוצתי), אך עמדתם, אם בכלל, הוצגה רק יותר משבוע לאחר הפרסום הראשון.

כני משפחתה של א' מסרבים בתקיפות לכל מגע עם התקשורת. בקיבוץ עין-דור אומרים כי הם אוספים את השברים ומנסים להתמודד עם האסון. מצבם אינו

פשוט: הכחשה פומבית של הדברים תציג את בתם א' כבלתי אמינה, ומנגד - אישור יפליל אותם במעשים חמורים. הקשר עם העיתונאים נעשה אפוא בעיקר עם מזכיר הקיבוץ, יאן בר: "אני חושב שהתקשורת הודהתה באופן טוטאלי עם הסיפור של הצעירה. קיבוץ איננו שונה מכל יישוב אחר, וברגע שמתרחש אישהו פשע יש חובת דיווח מיידית לרשויות - וכך נעשה. אבל הצעירה שנקט הקיבוץ לא עניינו כל-יך את העיתונאים. לצערי אף אחד מאיתנו לא יודע את האמת, וסימני השאלה הגדולים מאוד שקיימים סביב הפרשה הזאת משאירים את המציאות בערפל שספק רב אם אי פעם נצא ממנו. אבל יש צד שמתיימר לדעת, איגוד מרכזי הסיוע, ומספר דברים לא בדויים לכלי התקשורת, והם גיוונים ממנו ולא בוחנים את הזווית השנייה. פרסמו כעובדה מוגמרת את העובדה שהיה פה אונס קבוצתי וחוסר טיפול, וציינו מצב שילדה היתה במסגרת חינוך בית מופקרת ללא מבוגרים, וזה לא נכון. גם מערכת היחסים עם המשפחה היתה תקינה, אך התמונה שצוירה היתה הפוכה. כרוי לגמרי שהציבור קיבל שלא בצדק זווית שלילית על קיבוץ עין-דור. איגוד מרכזי הסיוע השתמש בתקשורת ככלי לטובת האינטרסים שלו וכדי לקבל חשיפה. וזה הדרי: כל עוד התקשורת מעוניינת להעביר אמת מטיימת אז זו האמת. איך מקום להתוודע עם זה. רק הכתבה הנרחבת שהתפרסמה ב"מעריב" <

יאן בר, מזכיר קיבוץ עין-דור: סימני השאלה הגדולים מאוד שקיימים סביב הפרשה הזאת משאירים את המציאות בערפל, שספק רב אם אי פעם נצא ממנו, אבל יש צד שמתיימר לדעת

אופוריה ספקנית

על הפסגה שהיתה והסופה שלא היתה. שמונה הערות על חדשות היום שאחרי פסגת שארם (9.2.05) ולפני הסופה השבועית

1. האמיני, יום יבוא

היום אחות, אם תקראי את "יריעות אחרונות", נשמי לרווחה. "האינתיפאדה הסתיימה", "שפת השלום תחליף את שפת הרובים", שרון ואבירמאון זוג יוגים לבנות שיער, שמי שארם התכולים צובעים את העמוד כולו, החגיגי והבלערי, וכל החדשות האחרות מסולקות, מפאת קרושת הרגע ההיסטורי, אל העמודים הפנימיים. בעצם לא כולן. למטה, בתחתית הגיליון, נוקשות שיניים: "איזה קורו: (... שלג בירושלים בסוף השבוע".

2. הבהלה לחורף

את הסכר שפרצו זה מכבר הסלביחזאים הטלויזיוניים, של אשרות דיווחים מטרימים על סופות שלא התחשרו, או חלפו מבלי שנגישי בן, או חמקו מתחת לעדשתן של מצלמות ערוץ 10 במיזם חדשני לרגל הרכש דני רופ, את הסכר הזה סתם לרגע, באצבע קטנה וממזרית, החזאי התורן הוותיק אליעזר רנציגר, בתוכנית הבוקר של מיכה פרידמן (גליצה"ל, יום שישי, 11.2.05). "צר לי להיות זה שמחרב לך את המסיבה", אמר לפרידמן, שייחל, ברוח הפסגה, ל"רצף טריטוריאלי של שלגים, מן החרמון ועד מצפה רמון", "אך בירושלים לא צפוי יותר מגשם מעורב בשלג".

3. חזרה לשארם

איך הוצגה הפסגה בכותרות "מעריב"? גם פה שולט ברקע הגוון הכחול-ממלכתי (פרי מקלרתו של גריפקאי) וגם פה מחייכים הסבים הגאים ברכה הנולדת, "תקווה חדשה לשלום". אריק והפמליה המוססת מוחים רמעה

צריך לזכור שהפלטפורמה התקשורתית עור-דה עוד נפגעות להתקשר אלינו. באופן מידי קיבלנו הרבה פגיות של נפגעות תקיפה מינית, אפילו פניות מקיבוץ עינדור עצמו".

מלי האריס, חברת קיבוץ עינדור, אספה את כל קטעי העיתונות שנכתבו ואת הכתבות ששודרו בטלוויזיה על פרשת ההתאבדות: "אחד מחטאי התקשורת הוא ראיית הרברים בשחור-לבן. התקשורת שפטה בלי משפט, ובגלל ההתאבדות לקחה כמובן מאליו את כל מה שא' אמרה - בלי לברוק. לא מדובר במקרה שהיתה בו הקירה והמשטרה הוכיחה דברים. אין שום עובדות על הרברים האלה, והקיבוץ ממש לא טיח. כשהיא העלתה את הרברים הפנו אותה ישר למשטרה. התקשורת באה כבר עם סיפור מוכן מראש".

דני ברנר, כתב "מעריב" וגליצה"ל באזור העמקים, אומר כי ניסה לשוחח עם בני המ' שפחה על האשמותיה של בתם א' ולתת להם במה נרחבת להציג את גרסתם, אך סירובם היה עיקש. "המידע היחיד שהיה בשלב הראשון היה המכתב המצמרר שהיא השאירה. לא קב' ענו עמרה. הצגנו את מה שהיה כתוב במכתב, ובניגוד לכלי תקשורת אחרים גם לא פרסמנו את שמה המלא, משום שהסוגיה הציבורית שהיא העלתה במכתבה חשובה יותר מהסיפור הפרטי האיש. ובכל זאת, לאחר שיחות שערך עם הגורמים הרשמיים בקיבוץ, יש לו הרהור שני: "היום, ברעבד, אני בהחלט מעלה סימני שאלה לגבי הגרסה שלה".

תהיות וסימני שאלה מעלה גם ר"ר זאב ברגמן, פסיכולוג קליני ומטפל משפחתי: "איי אפשר להתייחס למכתב כזה כאל אמת צרופה ולחרוץ משפט. זו האמת הפנימית והסובייקטיבית שלה, כיצד היא רואה את העולם. לתק' שורת יש נטייה של 'אחרי מות - קדושים אמור' (כלומר, הפלגה בשבחיו של המת), אך גם אדם שמתאכזר, דעתו לא נעשית יותר אויבקיטיבית ונכונה. התקשורת מתייחסת לדברים בצורה אמוציונלית. אני מטפל שנים במשפחות, ופי' עמים רבות יש לפני משפחה גרסאות שונות לחלוטין על אותו עניין בדיוק".

ובקיבוץ עינדור אומרים כי מעל לכל הסיפור מרחף האונס בקיבוץ שמרת. ככתבה ששודרה ב"יומן" של ערוץ 1, כמה ימים לאחר ההתאבדות של א', חזרה שוב ושוב תמונה של נדנדה עוזבה נעה במקום אפל. המסר הוויזואלי, למורת רוחם של חברי עינדור, היה חד: ילדי הקיבוץ חיים במקום מסוכן. לעיתונאים קשה להתאפק: נראה כי על אף השנים שע' ברו, האונס הקבוצתי המזועזע בקיבוץ שמרת מקושר, במודע או לא, לכל סיפור של אונס והתעללות מיניים בקיבוצים. הדעות הקדומות הפוכות את ההתנגדות של הקיבוצניקים למ' שימה קשה במיוחד. ■

עשרה ימים לאחר ההתאבדות הציגה בפעם הראשונה תמונה מאוונת".

גם לקרוביה של א' צרמה ההתערבות של איגוד מרכז הסייע, ארגון בעל קשרים טובים בתקשורת, בעיקר אצל עיתונאיות המתגייסות למען מטרתיו החשובות. גלי ארון, בת קב' צתה של א' בקיבוץ עינדור, סיפרה לעיתון "הקיבוץ" על התרשמותה מההלוויה: "הרגשתי שגונתנים לי הרצאה מטעם המרכז לנפגעות תקיפה מינית. אף אחד לא מכיר את הסיפור, לא ידוע מה בריוק היה שם והם באו והאשימו את כולנו. התקיפו את המשפחה ואת החברים, את כולם, כרגע כלייך קשה של חולשה. זה היה נורא. אחת מהן אמרה על א' שהיא לא ידעה חום ואהבה מעולם. מאיפה היא יודעת? כמה היא בכלל מכירה את א'? אני יודעת שהיא קי' בלה הרבה חום ואהבה מכולם. הם הוציאו אותה ילדה עזובה. אולי ל' שאו' של האגודה שלהם זה התאים, אבל לא למציאות שאני מכירה. כל

גלי ארון, חברה: בהלוויה הרגשתי שנותנים לי הרצאה מטעם המרכז לנפגעות תקיפה מינית. אף אחד לא מכיר את הסיפור, לא ידוע מה בדיוק היה שם והם באו והאשימו את כולנו

המצב הזה לא נתן לי להיפרד מא' באופן אישי". חברים אנונימיים אחרים הוסיפו: "היו גורמים שונים שביקשו לנצל את מותה הטראגי של א' לצרכיהם האישיים. לשם כך הם הזמינו את התקשורת, אמרו דברים לא בדוקים אודות גילוי עריות במשפחה, ופגעו מאוד במשפחה השכורה ממילא". עיתון "הקיבוץ" לא טרח לבקש את תגובת איגוד מרכז הסייע.

הילה קרנר-סולוימן, מנכ"לית איגוד מרכזי זי סיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית, דוחה את הרברים. "זאת לא פעם ראשונה שקהילה קיבוצית מיישרת קו עם המשפחה. התלבטנו מאוד אם לפרסם את המכתב שא' כתבה לנו, אך החלטנו שכן כי זה היה דבר חריג וטראגי מאוד בממדיו. מסמך נדיר שא' כתבה כמה ימים קודם כדי שאנחנו נשתמש בו, נקרא אותו בכנסת, וני' נסה להשתמש בעדות שלה כדי לקרם את הטי' פול במצוקה של נשים אחרות. הרגשנו שאנחנו מביאות את קולה של א' כדי לעזור לנפגעות אחרות. גם כביית-המשפט באנו להשמיע את קולה של א'. התקשורת פרסמה בהבלטה את המכתב של א', כי הוא נכתב בכתיבה והיה ערות חזקה מאוד, שאיי אפשר להתכחש לה.

זה"לית כראותם את חופי הטורקיו, הצוקים והירינות. "הקסם של שארם" חורנו אלייך, ומה כתפריט? מלים יפות, רגים וקנלוני של שף "מובנפיק" מוצטפא חליפה. למה עבראללה לא פותח את הפה המלכותי? מלחשים שנעלב מחוסני שכך השתלט על הפסגה. חושבים, אחות, שאת אוהבת אופרות סבון.

4. דרמה מאופקת

רק ב"הארץ" אין שמץ של שמי תכלה, ואין "שלום" ואין "תקווה" – יש "סוף לאלומות". בחור הצפוף, מעל סידור פרחים סתמי ורגלונים בגובה מים מינרליים, באור מבוקי העיתונות (כתצלום איי.פי), שני גברים, לא צעירים, מושיטים ידיים במאמץ – פיזי לגמרי – להגיע זה אל ידו של זה,

5. רקע היסטורי

כי רקע הוא לפעמים הרבה יותר מרעש רקע. מי שראה בערב הפסגה – ב"פוליטיקה", ערוץ 1, 8.2.05 – את צחי הנגבי, מר א"י השלמה, יושב כשמאחוריו, וגם משני צדדיו, כמו שומרות ראש, שתי נערות מוסלמיות מן הקהל, לא במהרה ישכח את התמונה, הסמל.

6. דף חדש, פורמט חדש

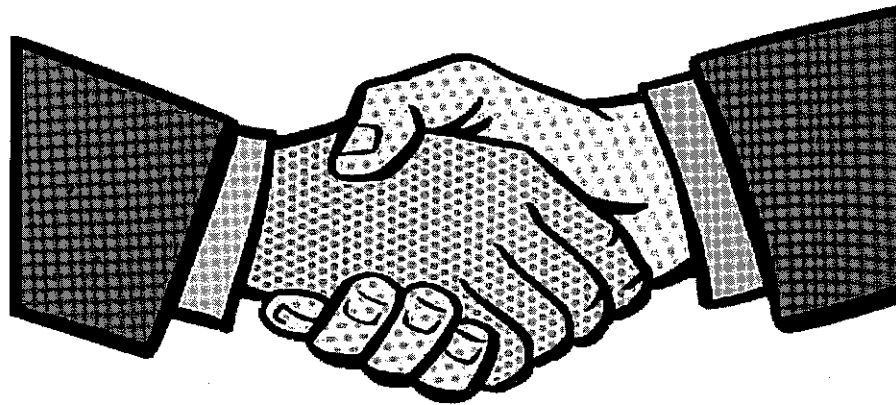
עושה רושם שמעצביהם הגרפיים של הטבלואירים עדיין לא הסתגלו לפורמט החדש. כך, דווקא בבוקר החדש שבו רחוף כליכך ל"ידיעות אחרונות" לרווח על סיום האינתיפאדה, נאלצים קוראיו לנחש מהי אותה

פסגה, עם כל התועודות, הולך מאגר הנתונים של שדה חשוב זה ומתעשר בג'סטות חדשות, פרשנויות, וכלים לזיהוי טכניקות המיקוח. ועדת חקירה של מומחה אחר (גבריאל רעם, פרשן ומרצה לתקשורת בלתי-מילולית), אשר זומנה עליידי "ידיעות אחרונות", הרגיעה את הציבור הראוג. "לחיצת היד של אברימאון משדרת חמימות".

גם ב"פוליטיקה" עשו עניין מלחיצת היד בין אב שכול פלסטיני (ג'מאל אדורה, אביו של הילד מוחמד אדורה) לאב שכול ישראלי (שמואל בירי, אביו של דוד בירי, הרוג האינתיפאדה הראשון). "האם תהיה מוכן ללחוץ את ידו?" נשאל כל אחד מהם עליידי המנחה, עודד שחר. באופן יוצא דופן, שני האבות זיהו את הסנסציה ואת הניסיון הגואל להציגם כאויבים (וזאת לאחר שמוצתה הצגת זהותם המשותפת כ"אבות שכולים"). "אין לי שום בעיה ללחוץ את ידו", אמר בירי, "גם לי אין בעיה", אמר אדורה. "או תלחצו", לחץ עליהם המנחה. היתה להם ברירה? הם לחצו.

8. פובליציזם פופולרי

קראתי על ניסוי שנערך בצפרדעים – אפשר שזהו ניסוי מופרך ואינו אלא משל – ולפיו, כאשר מחממים בהדרגה את המים שבהם שורצת הצפרדע, אין היא מרגישה בכך, ונשלקת בהדרגה, עד למותה (במקום לחוש כסכנה ולזנק החוצה). נזכרתי בניסוי כאשר התכוננת כאותו עמוד ראשי של "ידיעות אחרונות" שלמחרת הפסגה; שם, במקום המובלט והמכובד ביותר בעיתון, נרפסו פרשנויות של נחום ברנע, סימה קדמון, אורי אורבך (והופ, בלעתי צפרדע) יאיר לפיד, שלשם שינוי אינו מהגג אלא מנתח (אולי צלחה עליו רוח אביו?). לצדן, נוטף שמאלץ, מתנוסס הגיג מבית היוצר של שלמה ארצי, המשפשיף את עיניו, מצטט משירתה של הרוגת טרור-מלכות אלמונית, וחותר ב"וואללה". ומה יהיה כשיבואיבוא שלום עם סוריה? ומי יסביר וינתח כשאחורני הפובליציסטים יכותו למזמרים ומזמרות?

מלה ארוכה שפעולת קיפול ביתרה לשניים (אילוסטרציה מושלמת לסבלם של שני העמים?). ב"מעריב", הנפגעת אנושות היא לחיצת היד הבינ-מנהיגית המתרחשת במחשכים, מתחת לקיפול, בעמוד האחרון.

7. לחיצת יד כסנסציה

בשנים האחרונות מתגלה ישראל כמעצמה בתחום מחקר חלוצי: לחיצות ידיים. עם כל

בלי לאבד שיווי משקל. ההתמסרות לאתגר הקטן, הכמורספורטיבי, המעלים לרגע את האתגרים המדיניים שהוא מסמל ומחליץ מן השניים חיוך קונרסי; לרגע קסם הם הופכים לילדים משחקים במשחקי חברה במסיבה, זוכים, לרגע, להיות הם עצמם. ואז, פתאום, כליכך פשוט להאמין שיום יבוא, ואז, אחות, אפילו אם את קצת ציניקנית כמו אלוף בן (הכותב בטורו, לצד אותו תצלום, על גאומי גזור-זרבק ממוחרים), אפשר שעל לחייך תולוד דמעת אמת.

נוח בשבע שגיאות

איך חבלבלת התקשורת הישראלית בין פלשתינאים לפלסטינים ומדוע זה חשוב

ההגדרה Palestine שנכפתה עלי ידי הבריטים. במקרה שלהם היו הסיבות לכך שונות לחלוטין. בנוסף להסתייגויותיהם הפוליטיות הם חשו שבהסדרי השלום בעקבות מלחמת העולם הראשונה מופיע המושג Palestine כשהוא טעון במשמעויות האירופיות, שיש להן זיקה ברורה לתנ"ך ולבני ישראל. לדידם, אי אפשר היה להפריד את השם הרשמי Palestine מהצהרת בלפור ליהודים ומכתב המנדט שהתייחס אליה וקבר את חלום הממלכה הערבית הגדולה. כבר בהסכם פייצל-וייצמן ב-1919 – שהכריזים סייעו לנסח – מסתמן המושג Palestine כמציינ את הצד היהודי העומד מול הצד הערבי. ואכן בשנים הראשונות אחרי מלחמת העולם, ערבים רבים דרשו שהארץ תוגדר כ"סוריה הדרומית" אשר בירתה בדמשק. מכל מקום, מפת הגבולות הפוליטיים עשתה את שלה ובארץ צמחה תנועה לאומית ממוקדת במושג הערבי "פלסטיין", וזו הלכה והגבירה את אחיזתה בקרב תושבי הארץ הערבים ולאחר 1948 גם בקרב תפוצותיהם.

תהליך זה הסתייע בעובדה שאכן ניתן היה למצוא בהיסטוריה שורשים למושג הערבי "פלסטיין". כך, למשל, נקרא אחד המחוזות לאחר הכיבוש הערבי, בעקבות החלוקה הרומית, "ג'ונר פלסטיין". בשלהי התקופה העות'מאנית החלו משכילים מתמערבים (באופן בולט נוצרים אורתודוקסים) להשתמש בשם זה, ובפיו נוסד ב-1911 העיתון "פלסטיין". כך עבר המושג – היווני-רומי-אירופי במקורו – תהליך של שערוך וכיום הוא מביע את הזהות, הפוליטיקה והמאויים של ערביי הארץ, כשהוא נרשם תמיד בכתוב זה – בסמ"ך, טי"ת ופ"א רפויה – ומתייחס באופן ייחודי לערבים. ואכן בספרות המקצועית והמזרחנית ישנה הקפדה לשעתק את השם בצורתו הערבית, וחבל שאנשי התקשורת אינם הולכים בעקבותיה.

וזו המכשלה

לאחרונה מנסים כמה מהעיתונים להכניס סדר בדברים, וכשהם כותבים, למשל, על הרש"פ הם מאייתים זאת בשיטתיות "הרשות הפלשתינית". התוצאה היא יצור כלאיים מוזר. לא זו בלבד שיש כאן התעלמות מן המשמעויות ההיסטוריות והערכיות של המושגים, אלא שנעשה בכתוב הזה זיווג כלאיים: נוסלים את המונח הערבי השגור "פלסטיני" ורושמים אותו כאילו הוא נובע מן השם "פלשתינה", דבר שהוא בלתי אפשרי גם מבחינה דקדוקית. למרבה הסתירה, מבטאים לדוב את השם הרשום "פלשתיני" בפ"א רפויה, עדות נוספת לכך שלאמיתו של דבר המדובר הוא בפלסטיין ולא בפלשתינה, אף שמשום מה אין כותבים זאת כך.

קיתונות של לעג נשפכו על גולדה מאיר, אשר במהלך התכחשותה לקיומה של התנועה הלאומית של ערביי הארץ קראה בתמימות או בהיתממות: "הלא גם אני פלשתינאית". אבל עובדתית הצדק היה עמה: היא אכן היתה פלשתינאית וכשאר חבריה נשאה בשעתו תעודת זהות פלשתינאית. העניין הוא שהיא לא היתה פלסטינית, ובתור יהודייה וציונית גם לא יכולה היתה להיות כזו.

במלים אחרות: הפתרון של שתי מדינות לשני עמים משמעו שפלשתינה ההיסטורית תחולק בין ישראל ופלסטיין.

את שמם של יריבינו במאבק על הארץ הזאת כותכים אצלנו בשמונה צורות שונות. הרי כמה דוגמאות מהעיתונות ומהספרות הפוליטית: "פלשתינים", "פלשטינאים", "פלסטינים", "פלסתינאים", "פלסטינאים" וגומר – ממש כל הצירופים האפשריים. גם בהגייה של השם – בתקשורת האלקטרונית ובכלל – שורר חוסר עקביות מוזר: פעם הוגים אותו בפ"א רפויה ופעם בפ"א רגושה. כידוע, התבטאות לקויה נובעת מחשיבה לקויה, ואכן במקרה הזה היא משקפת בלבול יוצרות מופלג. אני בא כאן לטעון כי תקפות ממשית יש רק לשני מושגים: "פלשתינה" (בפ"א רגושה) ו"פלסטיין" (בפ"א רפויה). את שני אלה אין לערבב. הבה ואבהיר.

פלשתינה הוא שמה של ארץ הקודש כולה. זו הגרסה העברית של השם הלועזי Palestine אשר היה רווח מימים ימימה בהתייחסותן של אומות העולם לארץ זו. ארכיאולוגים, גוסעים, דיפלומטים ואחרים בכל ארצות המערב, ומעבר להן, התייחסו לארץ בשם הזה. יהודי הארץ והעולם העדיפו כמובן את השם "ארץ ישראל", אך לעתים, בשל אילוצים או נסיבות שונות, השתמשו בשם הלועזי המעוברת "פלשתינה", כשהם מקפידים לאיית אותו בשי"ן שמאלית ובתי"ו מתוך נאמנות למקור ההיסטורי של השם, שהוא ארץ הפלשיתים. כך קיבל היישוב היהודי מן הבריטים את השם "פלשתינה" כשמה של הארץ בגבולות המנדט, ואילו השם שהיה מועדף עליו – "ארץ ישראל" – נדחק לסוגריים ולראשי תיבות בלבד, לאמור "פלשתינה (א"י)". היהודים כדרך-כלל לא אהבו זאת, אך בהקשרים מתאימים השתמשו אף הם בשם "פלשתינה". כך, למשל, הוקם "בנק אנגלו-פלשתינה" כמכשיר הכספי של התנועה הציונית (שהפך אחר כך ל"בנק לאומי לישראל"), וגם מוסדות ציוניים אחרים נדרשו לשם "פלשתינה".

השימושים האלה בעברית בשם "פלשתינה" לא יוחדו כלל לערביי הארץ ולא לתנועתם הלאומית. נהפוך הוא: במידה שהשם לא התייחס לכלל תושבי הארץ הוא הרגיש דוקא את תושבי היהודים. מתנרבי היישוב לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה נקראו "פלשתינאים". שוב, הם היו מעדיפים להיקרא חיילים עברים או יהודים, אך כל אימת שדובר במתנדבים הפלשתינאים מן הארץ היה ברור שהכוונה היא בעיקר ליהודים. מרצון או מאונס, תושבי הארץ היהודים אכן היו "פלשתינאים".

פלסטיין הוא עניין אחר. אם "פלשתינה" הוא גלגול לעברית של מושג לועזי מערבי, "פלסטיין" הוא מושג ערבי המעוגן בהוויה הערבית, ולפיכך יש לשעתקו לפי כללי התעתיק מערבית: בסמ"ך ובטי"ת, וכמובן בפ"א רפויה. כיום ה"פלסטינים" מוגדרים כתושבי הארץ הערבים אשר גיבשו לעצמם במרוצת השנים זהות לאומית "פלסטינית". בהתאם לכך, למשל, נקראים מוסדותיהם "הארגון לשחרור פלסטיין" ו"הרשות הלאומית הפלסטינית" – בכתוב זה ולא אחר.

אמנם בראשית הדברים לא היה אימוצה של ההגדרה "פלסטיין" עלי ידי ערביי הארץ חופשי מבעיות. כשם שיהודי הארץ חשו מורת רוח על כך שהמנדט התקרא "פלשתינה", כך היו בין ערביי הארץ רבים שעיינו את

המושג Palestine הולך ונטען בתכנים ערביים ומטעניו היהודיים הולכים ונעקרים

הגדול הולכת ומשתרשת הנטייה לזהות את המושג הזה עם הערבים ועם המדינה הפלסטינית. הם רואים כיום את נציגי הרש"פ יושבים בארגונים בינלאומיים מאחורי השלט Palestine, הם צופים במשלחת הפלסטינית לאולימפיאדה הצועדת מאחורי הנס Palestine, הם שומעים כי הארגונים ההומניטריים בשטחים פועלים ב-Palestine והם קולטים זאת כך השכם והערב מכל כלי התקשורת. מתחילה אפוא להתפתח תופעה של קריאת ההיסטוריה לאחור וייחוס זהות ערבית-פלסטינית גם לספרות על ארץ-ישראל שהצטברה בארצות המערב מזה דורות רבים. ספרות זו, אשר צמחה במידה רבה מתוך יחס עמוק למורשה התנ"כית ואשר כמעט שלא התייחסה לתושבי הארץ הערבים, הולכת ונטמעת בהקשר הפלסטיני הערבי. ספרות, אשר במקרים רבים קרנה מתוכה אהרה לחזון של שיבת עם ישראל לארצו, הולכת ומנוכסת על-ידי הפלסטינים. הדור הצעיר בקרב אומות העולם גדל כיום בגוף פוליטי שבו Palestine היא ארצו של אש"ף וכך הוא קורא ומבין את ההיסטוריה והספרות של הארץ.

המושג Palestine הולך ונטען בתכנים ערביים ומטעניו היהודיים הולכים ונעקרים.

להתכנסות ההבחנה בין המושגים יש מחיר גבוה בטווח הארוך, ועניינה של ישראל הוא שהיא לא תאבד. את המלאכה הזאת יש להתחיל בבית – בשימוש נכון במושגים "פלסטינה" ו"פלסטין" בשפה העברית. ■

פרופ' שמעון שמיר הוא ראש המכון לדיפלומטיה ושיתוף פעולה אזרחי, אוניברסיטת תל-אביב.

מדוע חשובה ההבחנה?

כאן אנו מגיעים ללב הבעיה. שעה שבעברית אנו יכולים וחייבים להבחין בין "פלסטינה" ל"פלסטין" אין הבחנה כזו בערבית ובשפות הלועזיות, ומכאן הולך וצומח בלבול גדול שטומן בחובו נזק ניכר לעניינה של ישראל. משעה שהתקבל במשפחת העמים העיקרון של מרינה לערביי השטחים, נעשו המושגים "פלסטין" ו-Palestine לבעלי משמעות כפולה: מצד אחד, הם מתייחסים למדינה הערבית שכבר (אשר לגבי רבים היא כבר עובדה קיימת), ומצד שני הם ממשיכים לציין כמימים ימימה את הארץ כולה. כפילות זו גותנת לפלסטינים חופש תמרון נפלא: ברצונם הם מסבירים כי כאשר הם מדברים על "פלסטין המשוחררת" כוונתם היא לאותה מדינה בגדה וברצועה שתחיה בשלום לצדה של ישראל, וברצונם הם מייחסים את המושג לארץ כולה "מן הים עד הנהר". כל פלסטיני החפץ בכך יכול להביע את "תורת השלבים" באמצעות כפל לשון זה ללא כל צורך בדיבור נוסף. מחקר שנעשה לאחרונה על-ידי ארגון IPCRI על ספרי הלימוד הפלסטיניים מצא שאמנם בספרים החרשים כבר אין קריאות ישירות להשמדת ישראל, אולם המושג "פלסטין" מופיע בהם לסירוגין – מצד אחד כישות המדינית העכשווית ומצד שני כארץ ההיסטורית השלמה – כך שאף פעם אין זה ברור לאיזו מן השתיים מתייחסים ייחולי השחרור. רק מעטים מהם טורחים להבחין בהגיגות בין "פלסטין" אל"תאריח"ה", הארץ כולה, לבין "פלסטין" של מדינת החלוקה.

גם המושג הלועזי Palestine עובר תמורה מראיגה בציבור. בעולם

דעת הקהל

■ מבקרי אמנות בכפופים

באופן "מפתיע", מי שינסה למפות את החברה הישראלית על-פי מדורי התרבות והאמנות בתקשורת הארצית עלול לחשוב בטעות כי למעלה מתשעים אחוז מאזרחי ישראל גרים בתל-אביב. סקירה מהירה של כתבות האמנות בעיתונים ובאתרי אינטרנט מראה כי רובן המוחלט מתייחס לתערוכות ואירועים אמנותיים המתרחשים באזור גוש דן, או לחלופין, בחו"ל. קחו את סמדר שפי למשל, מבקרת האמנות של עיתון "הארץ". שפי כותבת כתבות רבות, שתיים לשבוע בממוצע. אך בשנה האחרונה רק בורדות מבין עשרות התערוכות שסיקרה הוצגו מחוץ לגוש דן. זאת בשעה שבירושלים נלכד מוצגות בכל שנה למעלה מ-150 תערוכות. 150, מבלי לספור את שלל האירועים החריפניים, וכל זה רק בירושלים. גם מגזין האמנות "סטודיו", שמגדיר עצמו כמגזין ישראלי לאמנות, כמעט שאינו יוצא מתל-אביב רבתי. מבין התערוכות הרבות שנסקרו בגיליון האחרון, אחת מוצגת במוזיאון חיפה, וכל השאר בתל-אביב, ברלין, פריס ורוטרדם. ככלל, פעמים רבות נדמה כי בעיני הכתבים והעורכים של מדורי התרבות הישראליים, ניויורק ולונדון קרובות יותר מאשר חדרה או ירושלים.

שתי דרכים נלכד יש לאמנים "חוץ תל-אביביים" המעוניינים בחשיפה: כתבות חתך על הנעשה ב"שוליים", וכניסה ברלת האחרות – קרי, יצירת כותרות צבע באמצעות הכעת דעות חריגות, סיפורים קורעי לב על ילדות עשוקה, או התנהגות בלתי הולמת. בשני המקרים אין מדובר בריון ענייני בעבודתם של האמנים, אלא בסיפור הסקסי. יותר רכילות, פחות אמנות. חובבי אמנות ירושלמים או חיפאים, שמבקשים לקרוא פרשנות, ביקורת, או סתם ראיון עם אחד היוצרים המקומיים, נאלצים להסתפק במדורי תרבות קצרים ודלי תקציב במקומונים; מדורים שעיקר תרומתם במידע היבש שהם מספקים, ולא בקיום ריון מאיר עיניים ומפדה. וזאת בשעה שתערוכות שמוצגות בתל-אביב וזכות לדיון ענייני ומעמיק כדבר שבשגרה.

יש שיגידו כי תל-אביב היא בירת התרבות של ישראל ורק בה קורים הדברים המעניינים שמצדיקים סיקור. אך לעתים נדמה כי תיוגה של תל-אביב ככזו נעשה כיום מכוח האינרציה, ומתעלם מתמורות שיצרו העלייה מרוסיה, האינטרנט וההתעוררות התרבותית בקרב הציבור הרחי. האם כתבי התרבות ומבקרי האמנות, אלה שתפקידם להצביע על מגמות חדשות ולספק מידע על הנעשה בשטח, אינם כופרים בעיקר ומפספסים את השינויים שטוב עולם האמנות בשנים האחרונות? האם אין בהתעלמות מציבור שלם של אמנים ואוהבי אמנות משום עצימת עיניים וקיבוץ? נראה שהכתבים והמבקרים מחפשים את המפתח מתחת לפנס. זאת בשעה שההתפתחויות הרדיקליות בתחום מתרחשות, כמו תמיד, רווקא באזורים החשוכים.

יונתן אמיר

יונתן אמיר הוא כתב לענייני תרבות ב"כל העיר"

בארצנו רוויית החדשות, תחזית מוג האוויר מהווה נועת אסקפיזם בת שתי דקות של משקעים ורמות, שתפקידה להמתיק ולרכך את כובד הראש שבו טופלו ידיעות החדשות "הקשות" של תחילת המהדורה. הבעיה היא שהקלילות שמאפיינת את התחזית משתלטת לאטה על המהדורה כולה, שבה חשיבות תסרוקתה של המגישה אינה פחותה מזו של הידיעות שהיא מקריאה.

חאיה אלמוזנינו

חאיה אלמוזנינו היא סטודנטית לתואר שני בתקשורת באוניברסיטה העברית בירושלים

נפרד משגרת האקטואליה הישראלית, והפך מאיש מקצוע, בעל מומחיות בתחום מסוים מאוד, לאושיה תקשורתית, לסלבריטי שמלהטט בין דיווחים רציניים לשעשוע מברר. מובן שהתקשורת הישראלית לא המציאה את הגלגל. לכל מהדורת חדשות אמריקאית שמכבדת את עצמה יש חזאי פופולרי צמוד. לעתים הוא אף משתלט לגמרי על התוכנית והופך למנחה מן המגנין, כמו במקרה של אל רוקר, החזאי של תוכנית הבוקר של רשת NBC. רוקר היה כה פופולרי ואהוב על הצופים, עד שבשנים האחרונות החל גם לתפקד כמדאיין ידוענים הוליוודיים, מנחה פיגות כישול ומוביל משרדים חגיגיים בטלוויזיה האמריקאית.

■ הסוכרייה של המהדורה

הידיעות הרמטיות בעיתונים לקראת איחוד המרגש של דני רופ עם מיקי חיימוביץ' ויעקב אילון, מגישי חדשות ערוץ 10, לאחר סיום החוזה שלו עם חברת החדשות, הבהירו באופן סופי שמוג האוויר הוא כבר מזמן לא משהו שמדברים עליו רק כשנתקעים ללא נושאי שיחה. מפיסת מידע מרעית שאמורה לעזור לנו להחליט אם לקחת מעיל ומטרייה כשאנחנו יוצאים מהבית, הפכה תחזית מוג האוויר לריטואל אמוציונלי ובעל חיים עצמאיים. מהדורות החדשות הישראליות נמצאות בקביעות בין עשר התוכניות הנצפות ביותר בטלוויזיה, או לא פלא שהחזאים נדרשים לספק את הסחורה. הם מתנדרים ברות, מרווחים מראשי בניינים, נרטבים בגשם ובסופות חול ובעיקר – נוסעים לחרמון.

בראש שיירת המצפינים – דני רופ, אביר הצלויס, שכבש את המשבצת האטרקטיבית "החזאי של המדינה". רופ נוהג לקריין את התחזית בפומפוזיות מרדנת עונג, לא לפני שמוקדשות לו שניות יקרות ממהדורת החדשות לצורך חילופי בריחות עם המגישים. בימים של חדשות מרכאות במיוחד, התחזית של רופ היא האור בקצה מנהרת הידיעות הרעות. אמנם רופ הוא הרובדבן שעל הקצפת החדשותית, אך עוד מוקדם לרעת אם הצופים ינהרו אחריו בנאמנות גם לערוץ החדש. מערוץ 10 פורסם, שמלבד תפקידו כחזאי הראשי של מהדורת החדשות, הוא עתיד להיות מעורב גם בפרויקטים מיוחדים, בשידורים חיים, בכתבות ובהגשת תוכניות.

השעטנו בין חדשות ובידור, שמכונה "אינפוטיינמנט", הוא המגמה הבולטת בשידורי האקטואליה של הערוצים המסחריים. רופ השכיל להפוך את הכריזמה הטלוויזיונית שלו למצרך בלתי

הזנב חכשנש בכלבי השחירה

יונית לוי נראתה מוראגת. במכתש נוקב עדכנה את צופי חדשות ערוץ 2 כי "באתרי האינטרנט של הימין הקיצוני מופצת בשעות האחרונות תמונה של ראש הממשלה לבוש כמדי הצבא האדום ברמתו של סטאלין". כעודה מרברת מילאה הכרזה המכפישת את המרצע. בהמשך הערב התפרסמה באינטרנט גם תמונתו של היועץ המשפטי לממשלה הכוש כאפיה. באתרי החדשות נכתב כי התמונות הופצו ברחבי

הארץ, ואיש הימין הקיצוני ברוך מרזל הוא שעומד מאחורי המעשה. נימוקיו אף זכו לציטוטים נרחבים. למחרת נכתב בעיתונים, כי התמונות הורפטו באלפי עותקים והופצו בחוצות הערים הגדולות. מרזל וחבריו ודאי חייבו חיוך רחב: שוב הצליחו, כמעט בלי מאמץ, לגרום לתקשורת לקפץ ולרקוד לצילי החליל שלהם. וזה לא ריקוד ואלס או סלואו, זה כבר טראנס.

ובכן: שתי התמונות פורסמו כפורום של אתר אינטרנט עצמאי אחד, התמונה של שרון במדי סטאלין אף הורדה ממנו זמן קצר אחרי-כך.

ובתפקיד אביר חופש העיתונות...

נבירה בארכיון חושפת לעתים פנינים נדירות. מיהו האדם שבראיון ל"העיר" ביולי 1992 הוצג כאיש ש"עשה הכל כדי להציל את האומה מאימת השלטון"? שהכריז כי "לצערי הרב אחת המחלות של הטלוויזיה היא שיש אנשים שמעורבים יותר מדי בנושאים הפוליטיים... (אני) לא יושב עם אנשים ולא נמצא עם פוליטיקאים. אין לי זמן לזה, אין לי ראש לזה וזה לא מעניין אותי"? שסיפר בגאווה כי טרק לחבר כנסת את הטלפון שלוש פעמים ברציפות? ושבתגובה לשאלה אם פנו אליו ישירות מלשכת ראש הממשלה, השיב: "היו פניות, אבל החל משלב מסוים הן החלו להתנקו דרך הממונים עלי, כי התגובה שלי עצרה כבר את המשך הפניות אלי?"

אביר חופש העיתונות הוא לא אחר ממנהל הטלוויזיה דאז והמנכ"ל כיום, יוסף בראל. אותו בראל שבדיוק עשר שנים מאוחר יותר, בראיון ל"מעריב", ציין כי "אם ראש הממשלה יבקש ממני משהו, ויגיד לי שהבקשה, עליי הערכתו, היא לטובת עם ישראל, אני אעשה מה שהוא יאמר לי". שסיפר כי "אני מקיים ידידות כנה, חסרת פניות, עם שרים וחברי כנסת... תמיד הייתי מוכן להתפנות ללחץ איתם יד, להחליף איתם כמה מלים... אני גם מוכן להודות בפוליטיקאים אך לתפקד בראיון"; ושהקריא, כשהתבקש לציין מיהם "ידידיו האמיתיים", את הרשימה הבאה: "דן מרידור, דליה איציק, סילבן שלום, פואד בן-אליעזר, אברהם בורג, רענן כהן, מאיר שטרית, רובי ריבלין, אריה רדעי, יאיר פרץ".

האם בראל לוקה בפיצול אישיות? האם השתנה כל-כך? קרוב לוודאי שלא. אולם לא כדאי לפטור את הראיון מ-1992 כסתם החמצה הנראית ממרחק השנים כמגוחכת.

קיומו מהווה המחשה נדירה ומזוקקת לנטייה העיתונאית הרווחת גם כיום לחלק את העולם באופן קטגורי ל"טובים" ו"רעים". ב-1992 בראל היה האיש הטוב, בהשוואה לכמה מחבריו ברשת השידור שנחשבו לעושי רברו של השלטון. מכאן קצרה היתה הדרך להבנייתו כמושיע של רוממה. התפקיד שאותו נועד למלא היה מוכן מראש – בראל רק נדרש להיכנס לתוכו. כשהנסיבות והצרכים העיתונאיים השתנו, "השתנה" באורח פלא גם בראל.

האם העיתונות השתנתה מאז? דוגמה אקטואלית מעלה את החשש שלא: מ"פ המואשם בוידוא הריגת ילדה פלסטינית הוצג מיד כשטן בהתגלמותו, סמל לכל השחתתו המוסרית של צה"ל; חזרה חלקית של אחד מבין 13 עדים מעדותו – וכבר הוא טלית שכולה תכלת, סמל לצבא ה"מוסרי ביותר". אכן, לא רק בראל נותר לנו כוכר לימים עברו; שנים לאחר הכחדת המחיקון, אורחי ישראל ממשיכים לקבל את העיתונות שלהם בשחור-לבן.

אורן ליביו

התמונות לא נתלו ולא הופצו כשום מקום בארץ – המשטרה חיפשה ולא מצאה – ולא נפתחה חקירה. למעשה, התפוצה העיקרית, אם לא הבלעדית, של הכרזות האלה היתה בכלי התקשורת המרכזיים.

גם כתובות הנאצה שמרוססות מעת לעת על קירות במרכזי הערים גורמות לתקשורת ועווע עמוק בכל פעם מחדש. ככל שהכתובות חמורות יותר, כך חמורי סבר פרצופיהם של הכתבים והשרדים. עורכי החדשות בקול-ישראל אינם מצטטים במרבית המקרים את הכתובות במלואן, כדי לא להגדיל את תפוצתן, ומסתפקים בניסוח: "כתובות נאצה". כלי תקשורת אחרים מקפידים על כך פחות, ומצטטים כל מלה שנכתבה. האלמונים שמרססים את הכתובות המנאצות למדו עד כמה קלה היא הדרך אל מהדורות החדשות והם משתדלים להקצין בכל פעם את הקללות.

זה אולי יישמע נדוש, אבל יגאל עמיר לא ריסס, לא איים ולא הרפיס כרוזות. מרססי הכתובות אינם חברי מחתרת שזוממים בחדרים אפלים לרצוח את ראש הממשלה. בכל המקרים שבהם עצרה המשטרה חשודים, התברר כי הם נעדים משועממים שהלכו שבי אחרי אידיאולוגיות קיצוניות ונראו מרוצים מאוד מזהמולה התקשורתית סביבם.

נפח הסיקור שמקבל הגרפיטי המאיים חורג מפרופורציה, אינו תואם את היקף פעילותם של אנשי הימין הקיצוני, ויותר מכך – משרת פעמים רבות את מטרתם: ליצור פרובוקציות ולהגיע לכותרות. גם פעילים של הימין הקיצוני אומרים בכנות, שלא לציטוט: התקשורת אוהבת להגזים.

כל זה לא בא לומר שצריך להתעלם; להפך. יש בהחלט לרווח על כתובות נאצה, איומים וכרוזות הסתה, אך לא צריך לצטט אותן ואת רברי האחראים עליהן באובססיביות, במיוחד כש"תפוצתן הנרחבת" נגרמת עליידי עצם הציטוט.

הדוברים הבולטים של הימין הקיצוני, ובראשם איתמר בן-גביר וברוך מרזל, מכירים את התקשורת היטב. הם יורעים בדיוק כיצד לגרום לה לעווע, ועוד לקבל אחרי-כך זמן שידור. מה רע, התקשורת, מצדה, אוהבת להורעוץ בכל פעם מחדש.

רן בנימיני

רן בנימיני הוא כתב קול-ישראל

ללא רשת ביטחון

בשעה שהכל עוסקים בפרטום הסמני בטלוויזיה הגסחורית, מתפשטת החופעה באינטרנט באין אפריע

איתי רום ומתן שירם

הצבע הדומיננטי בעמוד הבית של "וואלה" הוא כחול. מופיעים בו עשרות לינקים תחת כותרות שונות: "מרדכי אחרי אינטרנט", "קניות", "עוד נוואלה" ו"עוד באינטרנט". הלינקים כולם כחולים, בעלי פונט זהה, אולם יש ביניהם שוני מובהק אחר: חלקם מובילים למדפים של תוכן, וחלקם מובילים לפרסומות – עובדה שהגולש מתוודע אליה רק לאחר ההקלקה. המקליק, למשל, על הלינק "מט"ח" בחלק "עוד נוואלה", מגיע לפירוט עדכני של שערי מטבעות החוץ. המקליק, מנגד, על הלינק "מסחר במט"ח" בחלק "עוד באינטרנט", ימצא את עצמו לפתע באתר של חברה מסחרית המציעה מוצרים הקשורים לנושא.

תפריט התוכן הראשי המופיע בראש האתר מציע גם הוא, באותו פונט וצבע, לינק "חדשות" המוביל ליריעות חדשותיות, ולינק "תיירות" המוביל לא לכתבות בתחום אלא להצעות פרסומיות לחבילות תיירות.

פיני גורן, סמנכ"ל המכירות ב"וואלה", מסביר: "אחד הדברים שידוע שעוברים בפרטום באינטרנט זה הלינקים: כלומר לאו רוקא פרטום גרפי אלא פרטום כתוב. כשזה כתוב, אנשים מקבלים את זה לא כפרטום אלא כמשהו תוכני. גם אם תכתוב להם משהו כמו 'טלוויזיה 14 אינץ' במחיר מופוצץ', מפני שזה כתוב בשורה יהיה לזה אפקט נורא חזק."

■ ■ ■

את האבחון האמור מתחילים להפנים גם בענף הפרטום. הרדי מלים נשפכו על הכרטום הגובר של העיתונים המקוונים בתפוצת העיתונים המורפסים, כשל הדיעצ התוכני שלהם. אולם בשנים האחרונות מסתמנת במקביל מגמה של צמיחה מתמדת בפרטום האינטרנטי, על חשבון השחקנים האחרים.

הנתונים חדים שמעייים: בשנת 2000 עמדה ההוצאה הכללית על פרטום באינטרנט בישראל על 3 מיליון דולר בלבד, אחוז מוערי מסך השוק, המגיע למאות מיליונים. ב-2001 היא צמחה ל-7

מיליון, ב-2003 ל-15 מיליון וב-2004 ל-26 מיליון דולר; משמע: צמיחה של למעלה מ-800 אחוזים כארבע שנים. בעוד שהפרטום באינטרנט רושם ב-2004 עלייה של 73% לעומת השנה שלפני, הפרטום בעיתונים דרך במקום. הנתונים הכספיים תואמים את נתוני החשיפה למדיה של TGI; ב-2004 המשיכה מגמת הירידה בשיעור החשיפה לעיתונים ובזמן המוקדש להם, בעוד שבאינטרנט המספרים רק צומחים: האתרים הגדולים הגדילו את שיעורי החשיפה שלהם וזמן הגלישה השבועי הממוצע טיפס מחמש וחצי שעות לשש וחצי.

שאוילי אלימלך, מנכ"ל nrg, סבור כי לא מן הנמנע שהיקף הפרטום באינטרנט ישתווה בעתיד לטלוויזיה ואף למעלה מזה. גורן: "לא מן הנמנע שהפרטום באינטרנט יעבור את הפרטום בעיתונים". ערן גפן, מנהל אינטראקטיב במשרד הפרטום "שלמור", מעריך שהפרטום באינטרנט יהווה חמישית מהשוק.

אלא שמלבד הרווחים הנאים שמספקת הצמיחה הזו, היא גם מייצרת התמודדות עיתונאית-אתית חדשה, המתבטאת בתופעות כגון זו שתוארה לעיל. בעוד שבתקשורת התעורר בחודשים האחרונים דיון ער בסוגיית הפרטום הסמוי בטלוויזיה ופיקוח הרגולטוריים עליו, מתפתחת באינטרנט תופעה דומה ובעייתית לא פחות, החוסה גם כאן תחת המושג "תוכן שיווקי", אולם בשונה מהטלוויזיה – אינה נמצאת תחת פיקוח כלשהו. "עולם התוכן השיווקי הולך להתחזק מאוד באינטרנט, זה הכיוון", אומר מנהל בכיר באתר עיתונות גדול. "הרעיון הוא לשלב את המותג עם תכנים שמתאימים לו".

היתרון העיקרי בפרטום באינטרנט נעוץ בהיותו מדיי: באינטרנט ניתן למדוד במדויק כמה גולשים נחשפו לפרסומת, כמה פעמים, כמה הקליקו עליה – וכן לבצע פילוח של זהות הגולשים והעדפותיהם. התמחור, ברבים מהמקרים, מתבצע בהתאם לשיעור החשיפות וההקלקות, מה שמייצר אצל בעלי האתרים מוטיבציה להקשות על הגולש "להתחמק" מהפרטום מות. הדרכים לכיצוע מגוונות: פרסומות קופצות שקשה למצוא את ה"איקס" שמאפשר את סגירתן; לינקים פרסומיים הגחויים ללינקים של תוכן; כתבות

פרסומיות שמופיעות בפונט זהה לפונט התוכן של האתר, עם או בלי ציון המלים "מוסף פרסומי"; ועוד שיטות רבות המומצאות חדשות לבקרים. באתרי "הארץ" ו"גלובס", למשל, עלה לפני שבועות אחרים קמפיין בשיטת ה"מעברון": מי שהקיש את כתובת האתר וציפה להופעת עמוד הבית, נאלץ לצפות רא-שית בפרסומת שלא ניתן להתחמק ממנה, כזו המייצרת "קהל שכוי". גבול הלגיטימיות נתון לשיקול דעת העורכים: ב"גלובס" הסכימו למעברון בכניסה לאתר, אך רחו הצעות לשלבו לפני כניסה ליריעות חדשותיות. ב-Ynet הופיעו כתבות תחת הכותרת "מוסף פרסומי" בפונט שונה מכתבות התוכן, בעוד שב"נענע" לא משנים את הפונט.

בעוד שבעיתונות הכתובה קיימות נורמות ברורות שהתגבשו במשך שנים, כגון יחס מוגדר בין אחוזי התוכן למודעות, באינטרנט הכללים נמצאים בהתהוות. חברות האינטראקטיב מגבשות כעת "קוד אתי" לתחום – אולם האתרים פועלים

אליחי וידל, ראש מערכת "הארץ" און-ליין: "כמות הבאנרים גדלה כל פרק זמן. מה צריך להיות? איני יודע. האינטרנט צומח ומשתנה, הוא לומד ומתפתח ועושה כסף – זה מה שחשוב

בנפרד, ועיצוב תקנון אתיקה משותף איננו עומד על הפרק. המצב מורכב יותר מכיוון שהאתרים שונים במהותם: בעוד שאתרים כ-Ynet ו-nrg רואים את עצמם כעיתונים מקוונים ומשתייכים לארגון עיתונאי מסורתי, אתרים כגון "וואלה", "נענע" ו"תפוז" מוגדרים כפורטלים, שאינם בהכרח מחויבים לאתיקה העיתונאית. הפורטלים פופולריים ביותר ("וואלה" הוא האתר בעל שיעורי החשיפה הגבוהים בישראל), כלומר: גולשים רבים נחשפים תדיר לתוכן שאינו בהכרח מופרד מפרטום על-פי כללי האתיקה המקובלים – אף שלטענת הפורטלים הם שומרים על הפרדה ראויה.

KILL: NIGIL ALL

ירון אחר, מגהל המכירות ב"תפוז": "יש הרבה תוכן שיווקי באינטרנט – ערוצי תוכן שמשלבים גוף מסחרי, שמספק חלק מהתכנים או שותף להם. אצלנו יש ערוץ שכולו בחסות מחלכות 'גר'. בחלק המכונה 'שימושון' באתר, המוקדש ללינקים פרסומיים, מקבלים חלקם שמות המרמזים לתוכן מובחן, למשל: 'ביקורת מלונות'. הקלקה מובילה ל'ביקורות' לא חתומות ומפוגגות.

בסרגל התוכן של 'נענע' קיימות הפניות לערוץ צי תוכן, ביניהם 'ג'נענע' המוביל לכתבות רכילות המכוונות לצעירים, שנחשבים קהל יעד מרכזי (סקר TGI גילה לאחרונה כי מאז 2002 הנוער כמעט הכפיל את זמן גלישתו הממוצע, על חשבון הטלוויזיה וכמובן העיתונים). חלקים נרחבים במסך נצבעו בסגול, כולל

רונן שמיר, העורך הראשי
ב'נענע': כל אחד עושה זאת
בדרכו. מי היה מאמין, למשל,
שבדף הבית של Ynet ישיחו באנר
ענק מתחת להפניה הראשית?

חלק מכותרות האיטימים. אין מסר מילולי של "סל" קום" – יש אווירה, ממש כמו באולפן "כוכב נולד". "סלקום" פועלת באופן רומה גם באזור הצעירים ב"וואלה" ובעבר אף שובצו קווי מתאר של מכשירי די החברה ברקע של מדורי תוכן ב"תפוז". שמיר: "זו חסות. המפרסם צובע את האתר, כשהכתבות הן לאח לזימן שלנו. 'סלקום' מנסים לתקשר עם הנוער באמי צעות האזור הזה". לדבריו לא אפשר חסות כזו באזורי חדשות, אבל באזור "מגויני רך" אין לו בעיה אם המפרסמים "מוכנים לשלם". שמיר משוכנע ש"אם מחר 'סלקום' תבוא ל'יריעות אחרונות' ותגיד, 'אני רוצה לממן לכם את מוסף הצעירים 'פיוז', ובתמורה הוא יהיה כולו סגול, אני בטוח ש'יריעות' לא יגידו לא. הכל עניין של מחיר".

■ ■ ■

עורך Ynet, ירון פדר, מספר על לחצים גדולים מצד מפרסמים שהביאו אותו לנסח תקנון שקובע את כללי הפרסום, בנוגע לגודלו, מיקומו וכדומה. פדר: "יש מתח בריא בין מערכות התוכן והמסחר, כמו בכל ארגון עיתונאי. אצלנו הרברים אולי מחודדים יותר, שכן להבדיל מעיתוני הנייר שבהם כללי המשחק ירועים זה שנים, אצלנו הכל חדש, המדיום עדיין נמצא בהתהוות והגדרת גבולות – אתיים, עיצוביים – הכל לכאורה פתוח. אין עדיין מסורת והכל נתפס כגמיש. לכן, לפחות מבחינת הפרסומאים הכל אפשרי, והם מנסים. מה גם שבאינטרנט יש שחקנים רבים שלא באים מארגוני מדיה מסורתיים, אלא ממגוון גופים נטולי סטנדרטים אתיים מהזן המוכר בעיתונות. לכן, לעתים, תיתקל בתפלצות פרסום שהן בלתי אפשריות במדיה המסורתית. אני רואה תופעות שיש בהן הפרות אתיות של ממש, ולכל הפחות

פריצה גסה ומכווערת של הפרופורציה הראויה שבין תוכן לפרסום".

רונן שמיר, העורך הראשי ב"נענע", מוחה על הטענה כי לעיתונים המקוונים אתיקה גבוהה יותר מאשר לפרוטלים: "כולם באינטרנט מנסים היום לשרוד ולעשות את המשחקים האלה בגבולות ההגיוניים. כל אחד עושה זאת בדרכו. מי היה מאמין, למשל, שבדף הבית של Ynet ישימו באנר ענק מתחת להפניה הראשית?".

ב' Ynet הופיעה בעבר לצד ה"בנות" (הפניות התוכן) הרגילות גם בננה פרסומית, שנראתה זהה לא" חרות. במקרה אחר צנחה כותרת ערוץ חדשותי מראש העמוד לתחתיתו, שם "נפלה" על פרסומת. פדר אומר כי אלה היו פעולות בודדים שלא נעשו על דעתו: "לאחר שנכוויתי בעבר, ומאחר שהטמעת נורמות בארגון צעיר אינה תהליך מובן מאליו, ההנחיה היום היא ששום מוצר פרסומי חריג לא יעלה לאוויר לפני קבלת אישורי". היום, למשל, "מודעה שמתרמה לס" טריפ תוכן, ומוזמן לזמן יש מפרסמים שמנסים להגניב פטנטים מהסוג הזה, נשללת לאלתר". פדר גם שולל לחלוטין את שיטת ה"מעברון" שהופעלה ב"הארץ". אליחי וידל, ראש המערכת ב"הארץ", סבור שאין עמה בעיה: הקו האדום שלו עובר במקום שבו פרסום מתחזה לתוכן.

העמוד המבוקש ביותר לפרסום הוא עמוד הבית. התוצאה: עמודי הבית כאתרים הבולטים מוצפים בבאנרים, שמספרם עובר לעתים את העשרה. במרביתם תופס באנר את ראש העמוד, כשלוגו האתר וכותרתו הראשית ממוקמים מתחתיו. וידל: "כמות הבאנרים גדלה כל פרק זמן. מה צריך להיות? איני יודע. האינטרנט צומח ומשתנה, הוא לומד ומתפתח ועושה כסף – זה מה שחשוב". עורך אתר מרכזי: "הפרסומות משתלטות, אבל אנחנו לא במצב שהיה בעבר, כשהכל עלה לרשת ללא תמורה – אנחנו רוצים לעשות מזה כסף". שמיר: "אני מסתכל על אתרים בחו"ל ומקנא. שם הפרסום חכם ומפולח יותר. אין לך את כלוק הפרסומת הנורא בשערים, והוא נעשה בתוך הערוצים, מבלי להפריע לגולש". עם זאת, לאתרים רבים בחו"ל מתאפשרת הפריבילגיה הזו הודות למדיניות של גביית דמי שימוש בתוכן כמודל למימון האתר, במקום הפרסומות.

■ ■ ■

התופעה הנפוצה של הפרסומות הקופצות מעצבת את הגולש ומאיטה את הגלישה באתר, ומנהלי האתרים נמצאים בדילמה תמידית כיצד "לעשות כמה שיותר כסף בלי לשגע את הגולשים", כהגדרת אחד העורכים. כאן טמון אחד היתרונות של הפרסום באמצעות לינקים: הוא אולי פוגע בגולש בכך שהוא מטעה אותו, אך אינו פוגע בהנאת הגלישה מבחינה טכנית – שיש לה השלכה ממשית על הרייטינג. בחלק מהאתרים, כמו "נענע", נאסר על פרסומות קופצות בעמוד הבית. ב' Ynet פדר מאשר אותן במימון מוגדר. פדר: "הגולשים נעשים קהים למידת ההפרעה. זה תהליך שמעצים את עצמו, שכן בתגובה, הפרסומאים ניסו, ובצדק, לייצר

פרסומות פולשניות ובוטליות עוד יותר, ובלבד שיגברו על קהותן. אין גבול לתהליך הזה".

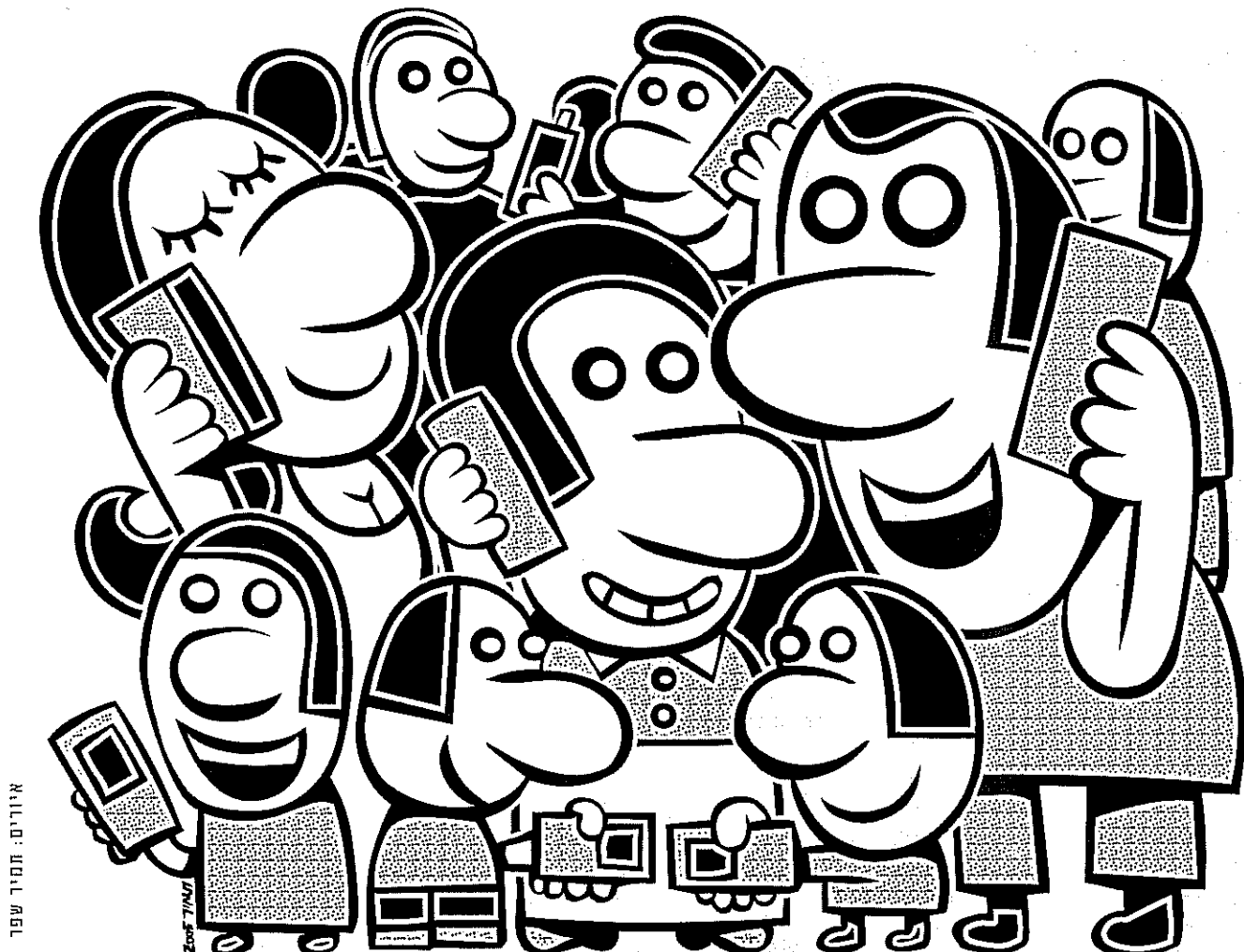
גורן מ"וואלה": "החלטנו להמעיט ככל האפשר בפרסומות הקופצות, מתוך הנחה שהן ייעלמו. בחו"ל זה כבר די נעלם. מחירי הפרסומות הללו גבוה פי כמה מהפרסומות הרגילות, ואנחנו מפסידים מאות אלפי דולרים בווייתור עליהן. תיכנס לאתרים אחרים – אתה משתגע. ב' MSN וב' דה מרקר", למשל, מגוימים. הם לוקחים כל דבר שזו. אז נכון, עכשיו הם מביאים את הכוחטה – אבל יום אחר הם ימצאו את עצמם עם רייטינג נמוך, הגולשים יעשו עליהם עליהום". על כך אומר ארון חפץ, מנהל המכירות של "דה מרקר": "תמיד תהיה ביקורת. אנחנו מחפשים איזון בין התר כן לבין הפרסום, שהגולשים לא ירגישו שמעמיסים עליהם. אם כעתיד הגולשים יהיו מוכנים לשלם יותר על תכנים, הפרסום המרצד יירד, אבל אנחנו רחוקים מזה. יש אתרים שאפילו מעמיסים יותר מאיתנו, ויש שבחורים בקו נקי יותר. מוזר לי לשמוע את הדברים של 'וואלה' – אני יכול להגיד עליהם את אותו דבר. אצלם הכלים אגרסיביים יותר משלנו". גורן אינו יחיד בדעתו. יש פרסומאים שחדלו מהשימוש בפרסומות הנחשבות למעצבות, ולדבריו גפן "זה רק עניין של זמן עד שזה יימחק לגמרי".

במקומן מתחילות לחדור למדיה פרסומות מתר חכמות מסוגים שונים, סרטים וקליפים טלוויזיוניים. סרטון של "קסטרו", למשל, הועלה ב"וואלה" לפני שהוקרן בטלוויזיה. אלימלך מ'ng מציע למפרסמים לנסות את הקמפיין באינטרנט קודם ליציאתם לטלוויזיה, וללמוד את תגובות הגולשים. ב"וואלה" אף נשקלה העלאת טוקבקים לפרסומות.

יון פדר, עורך Ynet: אני רואה תופעות שיש בהן הפרות אתיות של ממש, ולכל הפחות פריצה גסה ומכווערת של הפרופורציה הראויה שבין תוכן לפרסום

העדר הרגולציה באינטרנט מאפשר להעלות בו פרסומות הנפסלות בטלוויזיה המסחרית. לפני כמה חודשים נפסלו קטעים פרובוקטיביים מפרסומת בכיכובם של יהודה לוי ויעל בריזוהר, אלא שבוערת האינטרנט הפכה הפסילה של הרשות השנייה למי כשיר קידום מכירות נפלא לחברה המפרסמת: היא הקרינה בטלוויזיה את הסרטון המצונזר, והפנתה את הצופים לחזות בגרסה המלאה ב"וואלה". גורן: "כל הסרטים שנפסלים יכולים לבוא לאינטרנט, אין שום בעיה, נקבל אותם בכבוד והדר". אחת הפרסומות שגורן קיבל בכבוד והדר היתה פרסומת לג'ינס "קרוקר" שנפסלה על ידי הרשות השנייה ב-2003: בחור פותח ארון מתים ומגלה בו בחורה מתה לבושה בג'ינס של החברה. מכיוון שהוא חושק כליך במכנס, הוא מתחיל להפשיט את הנפטרת. "גם את זה פסלו ואנחנו הקרנו", גורן מרצה, "סרט אהלה".

איתי רום הוא עיתונאי ב"גלובס" ומתן שירם הוא עיתונאי ב"העיר"

איריס: תמיד שפן

ידד שנותקת בניט האתנתים

שבין האדם לסביבתו, שאינה ניתנת עוד לביצוע דרך המכשיר. הפורש לאי הבודד יכול להתעורר משנתו עליירי הסלולרי, להזמין לעצמו ארוחת בוקר לאי ולשלם עליה, אגב האונה לרדיו, צפייה בחדשות הטלוויזיה או פרופר ראשוני על כותרות הכוקר. הכל מרווח לו. עומס התנועה ומנוג האוויר, התוצאות מהמגרשים, ההורוסקופ היומי והרכילות הלוהטת של אתמול בלילה. הוא יכול להאזין למוזיקה שנערכה לפי טעמו האישי שעה שהוא צופה במבחר ערוך של שידורי הטלוויזיה מאמש, לצאת לדייט עם בעלת סלולרי (שחיה לכדה באי אחר), לקרוא בדיחות, לכתוב בדיחות, לצלם התרסקות של מטוס אל הים סמוך לאי שלו, למכור את

חנן עמיאור

דומה הזמנה של אחת השאלות הקיומיות כחיינו – מה הדבר האחד שהיית לוקח איתך לאי בודד – עבר. התשובה געשתה החלטית וחרו"משמעית: טלפון סלר לרי מהדור השלישי, פלוס פתרון למילוי הסוללה. הבעיה הקטנה הנספחת לתשובה היא שאי בודד עם סלולרי רוד שלישי כבר לא יכול להיחשב לאי בודד במובנו הנפשי, משום שהמכשיר הקטן הבער בכיס או בכף היד הופך כל אי בודד לצומת רועש וסואן של אפשרויות, שימושים, מידע וגירויים. קשה להעלות על הדעת פעולה מפעולות החיים

קבלת שירותי מידע באמצעות הדור השלישי של הסלולר היא התשובה הפכנולוגית למי שאין לו זמן לצרוך תקשורת בשיטות הקודמות. היא גם מעוררת שאלות חדשות

הצילום למערכת החדשות החביבה עליו, ולצפות בטלוויזיה בצילום שהוא עצמו העביר, ושאותו ערך וסקר חרשות הסלולר הייעודי של ערוץ הטלוויזיה המועדף עליו.

אחרי שיתעייף מבוקר עמוס של שימוש בסלולרי, ולאחר ששבע מארוחת הצהריים שהומלצה לו אמש במדרוך האוכל של המכשיר שלו, ושאותה הזמין לעצמו לאי, יפרוש תושב האי לתנומת צהריים קצרה תחת הרקל הגטוי, לאחר שקרא בצג הטלפון כמה עמודים מהמהדורה האלקטרונית של ספר

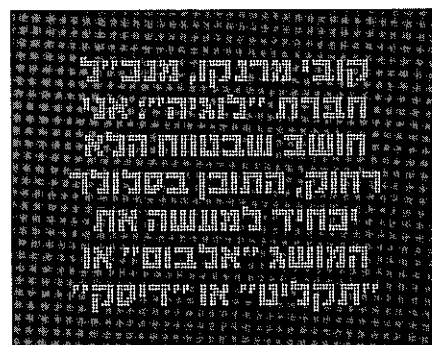
לשיחות יוצאות ונכנסות בלבד, הם אותם מגויים שעד היום זהו להם השימוש היחיד במכשיר, אבל גם הם הולכים ומתמעטים.

בשנת 1994 פתחה חברת "סלקום" שני מסלולים נפרדים, תקשורת ותוכן, והפכה את מסלול התוכן בסלולר, שעוד היה בחיתוליו, לגנחת הכלל. נקודת ציון בולטת ברצף ההתפתחות של גיוון השימושים בסלולר, לאחר שכבר ניתן היה להשתמש בטלפון כמחשבון, לוח שנה, יומן פגישות, מכשיר משחקים ועוד ועוד, היתה חריירתו המוצלחת של ה-SMS

שהוא אוהב. אבל אז יצפצף שוב המכשיר את האות השמור לפריצת חרשות עקב אירוע חריג. הטלפון יבשר לו, למשל, שעזאם עזאם שוחרר, או שאפרים קישון נפטר. המכשיר שבידו יאפשר לו לצפות בראיון הבלעדי עם עזאם, או לחלופין, לבלות את כל הערב בקריאה ובצפייה רצופות במיטב יצירותיו של קישון, כפי שהוכנו עבורו במחלקות התוכן של החברות הסלולריות, שהן נושא הכתבה הזו.

בפשטות ניתן לומר שהבשורה המרכזית של הדור השלישי בסלולר היא הפיכתו של כל מכשיר טלפון נייד לפורטל אינטרנטי אינטראקטיבי ומהיר תגובה. מעין יריד שוקק ואינסופי בכיס המכנסים, שדוכניו הם אתרי אינטרנט וספקי תוכן מכל המינים והסוגים המשתפים פעולה עם חטיבת התוכן של חברות הסלולר. כנראה שהיחידים שזוכרים שרק לפני פחות מעשור עוד שימש הטלפון הסלולרי

בשנת 1999. האפשרות החדשה להעביר מטלפון לטלפון מסר כתוב, בפחות מרבע מחירה של שיחה רגילה, נקלטה במיוחד אצל צעירים, חיילים וסטודנטים, שהחלו להעביר מיליוני הודעות

בחודש, עד שתרבות הדיבור כולה הושפעה מהשפה הקצרנית החדשה שהתפתחה על הצגים הסלולריים. בתחילת שנת 2000, ובעקבות החידושים האחרונים שהגיעו בעיקר מיפן ודרום-קוריאה, המובילות עד היום את התחום, נוצר החיבור הראשוני בין העולם האינטרנטי לעולם הסלולרי. מכיוון שהחיבור בין הרשתות היה מורכב, וסבל ממחלות ילדות שארכו שנים אחדות, התמחמהה קפיצת המדרגה המשמעותית של התוכן בסלולר, עד ששופרה התשתית המשותפת. הגם שמעט אנשים בישראל יכלו, עד לפני שנתיים, להרשות לעצמם להחזיק במכשירים היקרים שאפשרו לממש את הפוטנציאל העצום של התוכן בסלולר, וזוהתה כבר אז המגמה העתידית של הוזלת המכשירים והפיכת הרור השני, ואחריו השלישי, לפופולריים.

זו היתה שעתם של ספקי התוכן הגדולים, דוגמת Ynet, "מעריב" ופורטל הספורט האינטרנטי One, שנכנסו לשוק הסלולר והחלו למכור תכנים למנויים. במשך הזמן זוהו גם מוקדי המשיכה הגדולים של התוכן בסלולר, והחברות נערכו לספק למנויים את מבוקשם בשכלול וגיוון מתגברים: החרשות והאקטואליה הן המבוקשות ביותר, אחריהן ספורט ואחר-כך בידור למינהו. "כשוזינינו את הכיוונים העיקריים", אומר שי גיסין, מנהל מחלקת הפורטלים של חטיבת התוכן בחברת "אורנג'", "הרכבנו אותם לחבילות מגויים. הרשמתי המנויים לחבילות ספורט, חרשות או בידור גרמה להם לא לשלם על התכנים בנושאי החבילות שרכשו, אלא לקבל אותם תחת מחיר החבילה הגלובלי ששילמו. כך אנחנו מספקים להם מדי יום פריצות על ספורט, על בידור, חובבי החרשות יכולים לצפות בטלפון בארבעה מבוקי חרשות וכלכלה ייעודיים לסלולר שאורכם דקה אחת מדי יום, שאנחנו מקבלים מחדשות 10."

בעבור שקל ותשעים אגורות יכול המני להוריד למכשירו האישי כל תוכן צליל, טקסט או וידאו, ובעד בוד שלוש שקלים ותשעים אגורות, לצפות בשידור חי. המרוויחים הגדולים מתעשיית התוכן בסלולר הם ללא ספק המוזיקאים. "אפשר לומר שהתוכן החדש בסלולר", אומר קובי מרנקו, מנכ"ל חברת "לוגיה", ספקית התוכן של "סלקום", "הציל את תעשיית המוזיקה מפשיטת רגל מוחלטת, לאחר שנים של מאבק חסר סיכוי בתעשיית הדיסקים המוזיקליים. בסלולר משלמים על כל הורדה של כל שיר והמנויים מרבים להוריד שירים. אני חושב שבטווח הלא רחוק, התוכן בסלולר יחיד למעשה את המושג 'אלבום' או 'תק' ליט' או 'דיסק'. אמנים יפסיקו להוציא אלבומים ויעברו לשירים בודדים, משום שאותם ניתן למכור כמקוריים בסלולר. כל אחד שיש לו מכשיר כזה ביד יוכל לרכוש שירים כאוות נפשו ולשמור אותם אצלו בטלפון במקום במחשב בבית. כן-אדם יחבר אוניות לטלפון שלו, ירכיב לעצמו תוכנית מוזיקלית ויציא לריצה. הסלולרי יטבל את קיומן של כל מעריכות השמע האישיות הקיימות, כשברוך הוא מציל את תעשיית המוזיקה. ביפן, למשל, כבר היום ניתן לראות ברכבת התחתית אנשים רבים קוראים ספרים וסיפורים קצרים בטלפון הנייד; מאיתנו, ובעיקר מודי מנטליות שלנו, זה עוד מעט רחוק. לכן שואפת חברת

חצי שעה התמוגגת כבר אצלנו. צריך להתארגן מערכתית להעברה מהירה יותר של החומרים, צריך לוורא אותנטיות, ברגע שאנשים יתחילו להשתמש בטלפון להעביר לנו תומרים נשפר עוד יותר".

הקצרות וההסתפקות במידע בסיסי או שטחי מגיעה לשיאה בחדשות בסלולר. במוכן זה מוביל היום התוכן בסלולר מגמה שראשית בעיתונות שהתבססה על הרבה מלים ומעט תמונות – יוצרות שהתהפכו עם הזמן – והמסכה בחירות האינטרנט, שלא מצפה מצדן החדשות שיתמיד בקריאה מול

רינת קליין, מנהלת
אגף התוכן של חברת
"אורנג'": אין לי שום
ימרה להחליף מערכות
תקשורת מסורתיות
קיימות, או להתחרות
בהן בסיפורים ובסקופים

המחשב ומכין למענו תמציות. ערותו של קובי מרנקו, המספק את התוכן ל"סלקום", ולפיה הוא מוסיף מדי שבוע שני אתרים לסל התוכן שהוא מציע, מעוררת את התהייה, אם אנחנו הולכים ונכנעים למיידיות הקליפית האינטרנטית, שמשתללת גם על אופני צריכת המידע והתוכן שלנו.

רינת קליין, ראש חטיבת התוכן של "אורנג'", מאשרת שזה המצב, אבל רואה בכך התפתחות תרבותית שמקיפה תחומים רבים אחרים. החדשות בסלולר, היא טוענת, רק משתלבות בתוך מגמה קיימת. שילה דהיבר מחדשות 10 לרואה בכך פסול ומשווה זאת לרשת CNN Headlines News, המשררת רק כותרות בבתי-מלון ובשדרות-תעופה לשירותם של אנשים שאין להם זמן. לדעתו מצטרף גם מרנקו, שאומר שהסלולר הוא התשובה למי שאין לו זמן.

ראשוניים. "החיבור בין המערכת הרגילה לרסק הסלולרי הוא רבר שאנחנו משפרים כל הזמן", מוסיף דהיבר. "שכללנו את התגובתיות ושבירת לוח השידורים באירועים רומטיים, למרות שהמבוקים שאנחנו מכינים לסלולר בשגרה באים בשעות קבועות. מסקנה נוספת שלנו לגבי החדשות בסלולר היא הימנעות ככל האפשר מלונג-שוטים (צילומים מרחוק), משום שבמסך הקטן של הטלפון פרטים רבים הולכים לאיבוד: לכן אנחנו משתדלים לערוך בעיקר קלוזאפ ומדיום-שוט (צילומים מטווח קרוב ובינוני), וללוות בכותרות שמסבירות מה רואים. אבל המשימה שעוד לפנינו היא איך להיערך למציאות העתידית, שבה לכל אחד יש טלפון דור שלישי עם מצלמת וידאו בכיס, וכל אחד הופך מבחינתנו לצוות צילום שלנו בשטח. אורח מצלם אירוע חדשותי בהתהוותו בשמונה כבוקר וכעבור

סלקום" לשרדג כמה שיותר מכשירים של לקוחותיה לרור שלישי, ולהחזיר את ההשקעה בתשלום המנויים עבור התוכן החדש שאליו ייחשפו".

האיפיון הבולט של החדשות בסלולר, לרעת גיסין, הוא שאוכלוסיות מבוגרות כלל לא מודעות לאפשרות לראות או לקרוא חדשות בטלפון. הצעירים, לעומתם – כרגילים במים. "יש ימים שבהם יחס התגובות המתפרסמות בטוקבקים באינטרנט הוא שישים לארבעים", מוסיף גיסין, "כלומר מקורן של ארבעים אחוזים מהתגובות הוא בכלל של מגיבים מהסלולר".

ומשתכררים היקפי החשיפה לחדשות ולתוכן בסלולר עולה השאלה, אם ספקי התוכן של הסלולר הם בעצם מערכות תקשורת עצמאיות ככל מערכת עיתונאית אחרת?

כן ולא. "אני לא רואה בעצמי מדיה תחליפית אלא מדיה משלימה", אומרת רינת קליין, מנהלת אגף התוכן של חברת "אורנג'". "אין לי שום ימרה להחליף מערכות תקשורת מסורתיות קיימות, או להחליף בהן בסיפורים ובסקופים שאני אביא, משום שמראש אני נשענת על חומרים שאני מקבלת מהם". מצד שני, יום עבודה בחברת תוכן בסלולר כמעט זהה ליום עבודה בארגון חדשות. הבוקר נפתח בישיבה שבה משתתפים העורך הראשי ועורכי הערוצים השונים, רובם ככולם עיתונאים לשעבר. בישיבה מוזהה הנושא הבעור שעל סדר-היום, בכל תחום, מכל ערוץ, והמערכת מגיבה עליו ורוחפת אותו (המחווה ליצי רותיו של קישון לאחר מותו, למשל). מנוי המתעניין בניין בבידור, למשל, יכול לצפות בכתבות שלמות או בקטעים בלעדיים ובלתי ערוכים מתוכניות הבידור של גיא פינס, יגאל שילון או אלי יצפאן מאמש. מנוי המתעניין בספורט יקבל מקבץ ערוץ של שיערים ותור-צאות, וכך הלאה בתחומים אחרים.

לעלייה המואצת בביקוש לחדשות בסלולר מגיבים כלי התקשורת, על-פי רוב, באגף מיוחד, מעין רסק נפרד, שתפקידו להתאים לסלולר את התכנים החדשותיים הקיימים. המתקדם ביותר הוא חדשות 10, המשתף פעולה עם "אורנג'". גם החדשות ערוץ 2, המשתף פעולה עם "סלקום", הקים רסק ייעודי לסלולר, ובו יושבים עורכים שכל תפקידם להתאים את התכנים הקיימים לסלולר. בחדשות 10 הלכו צעד נוסף והקימו רסק, המכין בשביל הסלולר גם תכנים שלא הוכנו לטלוויזיה. ההשפעה העיקרית היא על מהירות התגובה, שכן מנויי "אורנג'" הצופים בטלפון בחדשות 10 יקבלו בפריצת מבוק החדשות לטלפון שלהם תכנים שכלל עור לא הוכנו לשידור בטלוויזיה. "עבודת הרסק הנפרד שלנו לסלולר", אומר שילה דהיבר, ראש מערכת החדשות של חדשות שילה דהיבר ומשתכללת כל הזמן. כבר חצי שנה שהרסק עובד בצורה מלאה ו"אורנג'" מדווחים לנו על ביקוש גבוה. עכשיו זה עוד ביונס קטן, אבל ברור לנו שמתישו הדור השלישי יהיה משהו שלכל אחד יהיה בכיס, ואנחנו, כארגון חדשות ששואף להוביל, רוצים להיות בכמה שיותר מדיה. בגלל זה גם נכנסנו לדורי האזורי".

חצי שנה של עבודה על חדשות טלוויזיה בסלולר זו תקופה מתאימה לחשוב על לקחים

מקומן, דג גדול דג קטן

המשבר בעיתונות הכתובה בכלל וזאת של המי קומוניזם בפרט הוא אחד הנושאים המרכזיים כגיליון האחרון של "העין השביעית". אולי זאת ההזרמנות לדרון, ולו ריון חסוף, במערכת היחסים הסבוכה והאיינטרנטי בין העיתונאים הדימויים למקומונים שאותם מוציאה לאור הרשת שהם חלק ממנה, ומה שלא פחות מעניין, בין המקומונים לבין עצמם.

למה בכלל הוקמו המקומונים? מכיוון שמישהו, איזה גאון כלכלי ואולי סתם איזה ליאופולד בלוס מקומי ורב השראה, הבין שדוכני פלאפל, חנויות מצי, פרפורמיות וקונדיטוריות לא פונות לקהל האי רצי וגם אין להם כסף לשלם עבור פרסום בעיתונות הארצית. פתאום, מאמצע הפרובינציה שנחשבה עד אז לשממה פרסומית, צמח שוק תוסס וחי. המערכת, בתחילת ררכה, היתה רק אמצעי למילוי העיתון בין פרסומת לפרסומת ולפעמים גם אמצעי נוסף לקידום האינטרסים של המפרסם. מה יפה יותר מכתבה על רופא הממליץ על פירות יבשים כפתרון לכעיות זקפה אל מול הפרסומת לחנות הפיצוחים השכונתית? נשמע מוכר? אולי מפני שהפנטז לא נרשם בלעדית על שמם של המקומונים.

מובן שזאת נקודה עלובה למערכת להתחיל ממנה. המערכת הרי אמורה לחקור, לבדוק, להשוות, לעסוק בשלטון המקומי ובתכניו וגם לבשר לקהל הקוראים איפה אפשר להשיג קילו אבטיח במחיר המבטיח ביו תר בעונה.

אבל המקומונים, שהציפיות מהם היו כלכליות בעיקר, צמחו, גדלו והתפתחו גם מהבחינה הכלכלית, עד שכמה לשונות רעות לחשו שהם אלה שמחזיקים בכלל את עיתון האם שממנו יצאו, ולפעמים גם הת גלה שיש בהם מערכת, שלא נעים לומר, אבל יש בה כמה עיתונאים. הם גילו סקופים, הם כתבו כתבות מג' זין מרעירות לכ והם כתבו טורים פוליטיים שעצבנו מאוד את ראשי השלטון המקומי. מדי פעם, לא תאמינו, הצליחו להשחיל גם איזה אייטם לאחת מתוכניות האקטואליה בטלוויזיה ולפעמים אפילו הורשו לכתוב בעיתון האם איזו כתבה והם בעיקר עבדו הרבה וקשה עם תקציבים זעירים.

אצלנו, במקומונים הקטנים, יודעים מומן שכתבת המגזין היא גם עורכת התרבות, שעורכת הספורט היא גם מזכירת המערכת ומזכירת המערכת השנייה כיר תבת את הטור הפוליטי. על משכורות שעליהן מרווח גל אווובסקי למשל, לא חלמו אצלנו אף פעם וגם לא על שלישי מהן. אותנו כבר אי אפשר לקצץ, כי אנחנו נו כבר מקוצצים מכל עבר ובכל זאת עושים עיתון, משתרלים לא לריב עם הפרסום (אנחנו יושבים איתם באותה קומה ולמעשה באותו אולם) ולהחזיק ברכומן המון כדורים ביחד באוויר ולהתחרות תחרות אמיתית, אכזרית וכואבת עם המקומון של הרשת המתחרה, שיושב ממש מולנו.

איפה עדיין לא סלחו לנו על זה שגדלנו, התפתחנו והעזנו לעשות עיתונות טובה, להרויח כסף ולפעמים לגמור ברווח את השנה, מה שהרבה עיתונים חולמים עליו כבר הרבה זמן? בעיקר במקומונים הגדולים מאיתנו, אלה שמופצים בערים הגדולות. זה שאתה כותב בעיתון של האנשים החושבים, לא משנה בדרך כלל את מעמדך בהייררכיית המקומונים, שם, כתבות הסינדיקציה הולכות רק מהמרכז לשוליים ולעולם לא להפך. שם, במקומונים הגדולים, יודעים בלי שמץ של פקפוק שרק במקרה נפקד מקומם של הכותבים שלהם ממערכת ה"ניו יורק טיימס", והם לא ייתנו לפרובינציאלים מהצפון או מהדרום לקלקל להם את השורה בכתבות הטיפשיות והקרתניות שלהם.

האם יש עתיד לעיתונות הכתובה? כן, בתנאי שתשרוד את המהפך האבולוציוני שעבר על המקומונים הקטנים כבר מזמן. ומה יעלה בגורלם של המקומונים הגדולים, אלה שבעצם מתחרים בסיקור שלהם בעיתונות הארצית? אם לא יגבשו לעצמם סדריום אמיתי, ולא כזה ששואל מסדר היום הארצי, אין להם עתיד.

עלית קרב

הכתובת היא מזכירת המערכת, העורכת הלשונית, האחראית על הארכיון וכותבת הטור הפוליטי של "צפון 1", מקומון רשת שוקן בגליל המערבי, ופריילנסרית של עיתונים אחרים ברשת

לפענה מחדש את הקוד העירוני

מותם בטרם עת של המקומונים היא אחת התימות השחוקות בתחום ביקורת התקשורת בישראל. היא מרימה את ראשה מדי כמה חודשים, בצורת כתבת הספר כזו או אחרת, לעולם בעלת אותם מרכיבים: השמעת רחשי לבם של הגורמים המסחריים בעיתונות המקומונית, עימותם עם המציאות הכלכלית הקשה בשטח, וקינה סנטימנטלית על עיתון "העיר" שכבר לא יחזור להיות מה שהיה.

ברקע נשמע קולם החלוש של בעלי עניין מהת"חום, שמספקים הוכחות להיתכנותם הכלכלית של המקומונים, בדמות משפטי פולקלור כגון: "אנשים מתעניינים מאוד כמה שקורה בבית הספר שבו הילד שלהם לומר – לפעמים יותר מבאירועים הלאומיים". כך ממש כפי שהופיע בכתבה "משבר מקומי" ב"העין השביעית" (גיליון 54, ינואר 2005), ובגרסאות משתנות בכתבה "ציפורת בהלם" בעיתון "גלובס" (8.10.2003), ואף בכתבה "מרוע העיר אינו IN יותר" ("העין השביעית" 46, ספטמבר 2003) שעסקה במי שריון בעיתון "העיר".

הרופעתן של כתבות אלה בומנים קצובים מזכירה מעט את ההכרזה על האי רלבנטיות של יאסר ערפאת, חורשים ארוכים לפני מותו, בתקופת שיא הרלבנטיות שלו. ואין בכונתני לצאת במגננה אפולוגטית על זכות

הקיום של המקומונים; בהחלט ראוי שתילקח בחשבון מציאות אובייקטיבית של שוק פרסום הולך ומתכלה. אלא שהביקורת במקרה הזה היא על צרות המחשבה, הטווח והעומק של הכתבה "משבר מקומי", המספסת, כרגיל, את הנקודה המהותית: הניסיון להגדיר מחדש מה היא האלטרנטיבה שיש בכוחם של המקומונים להציע עם השתנותה של המפה הכלכלית.

המקומון הוא מריום, כלי ריק לצורך העניין. מה שמפריד בינו לבין שאר חלקי העיתון הוא מנגנון פרטום נפרד, הופעל ברמה מוניציפלית. השוני הזה כשי לעצמו לא מייצר במקביל מהות שונה בעבור המקומון. המקומון הוא זה שצריך לייצר את המהות שתבדיל אותו מהעיתון הארצי. השאלה היא איך עושים זאת: שאלה של "איך" ולא של "מה". וזו השאלה שראויה היתה להישאל בכתבה ובכלל עליידי אנשי המקומוני נים בימים אלה.

הניסיון להתחקות אחר האלטרנטיבה אמור להיות עשות בשני רבדים – המסחרי והתוכני. לצערנו, לא בעולם מושלם אנו חיים, יותר קרוב להפך המוחלט, ועל כן ניסוח סררי היום העיתונאי החדש של המקומוני נים אמור להיעשות דרך שתי הפריזמות גם יחד. אלא שכאן מתגלה קיבעון.

ניתן להביא כדוגמה את המגזין "42 מעלות" (לימים "360 מעלות"), שמיום הקמתו לפני ארבע שנים נכנס לתוך ואקום פרסומי בגישת הלילה והתי רבות האלטרנטיביות בתל-אביב – לכל הדעות גישה בעלת מקדם סקס אפיל גדול בשוק הפרסום. ייתכן שלו היו אנשי המקומונים לוקחים על עצמם להתמודד כזמן אמת עם השאלה שמנוסחת לחלף – מה היא האלטרנטיבה שעליהם לטפל בה – הם היו כובשים את המשבצת הזו, שאותה חולק כיום "360 מעלות" עם השבועון "טיים אאוט". ומי שחשב שהתאפשרותו של מגזין כמו "42 מעלות" בזמנו היא פועל יוצא של אי שייכות לתקשורת הממסדית, התכדה לאחר שהוא נקנה עליידי גוף מו"לי גדול, שאין כיום שום הכרל כינו לבין המו"לים בעיתונות הממסדית.

הדוגמה אמנם מייצגת מקרה פרטי של העיר תל-אביב, המוכר לי אישית, אולם נהיר לי שבכל עיר שהיא מצויה אותה מהות מקומונית חמקמקה שעל העורך והמנכ"ל לאתר. בעבר דיברו על אוריינטציה לפי מפתח גיאוגרפי: ירושלים – פוליטיקה קשה, חיפה – ספורט, תל-אביב – תרבות, ועוד. עם השנים, פריחת תרבות הרייטינג, הולדת הריאליטי ומותו של שארירוח מכל סוג שהוא בחברה הישראלית – טושטי שה גם בעיתונות המקומית הייחודיות, בואכה אחידות ואחרות מצערות. אולי גם בלתי נמנעות, נכון למועד שנוצרו.

כעת, תהיה זו תבונה כלכלית של ממש לנסות ול-פענח מחדש את הקוד העירוני ולהציע אלטרנטיבה חדשה בשמו.

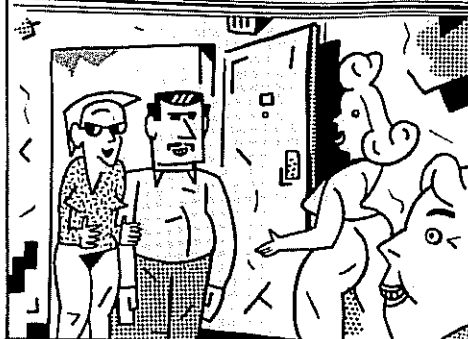
אייתי זיו

הכתובת הוא עורך הספורט במקומון "זמן תל-אביב"

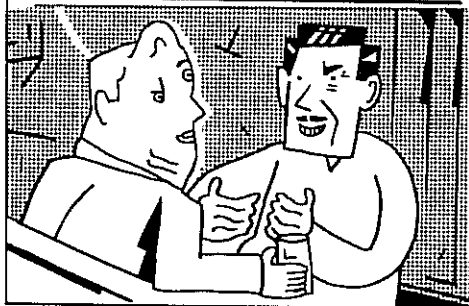
שימולית מכינה מהר סנדוויצ'ים קטנים (מיזל שמעוז הביא שינקן והמעדינה) ומעוז פותח את הבאר, מרחיק זקצה את הויסקי שהביא שרגא מהדיוטי פרי, ומגיש לשולחן ודקה תוצרת הארץ ומיץ אשכוליות מהקפואים.

אך לא... אלא הכפידים אשר מכשיר הטלוויזיה הצבעוני שלהם התקלקל לפתע, והם מהרו אל הדיאטלושים שלא להחמיץ את העניינים.

מעוז טופח על שכם כפיר, קודץ בעינו התכבבלה-אפורה ומוביל אותו למרפסת הסגורה ע"י תריסי 510. שם הוא מספר לו איך שגולן (מהמזקה לשקעות בניגול ערך נשאי ליבת) סיפר לו איך שהוא תפס מנהל בכיר ומזכירתו מתנשקים אחרי שעות העבודה.

זאחר שעה קצה מתפצלת החבורה התוססת לשני גושים. הנשים דנות בשוממונים, שהחליטו לזכור את הדירה ולהפריד (באמת כבר אי אפשר היה להחשיך כך) והגברים מעריכים את שווי רכושם ומחליטים הערכות בעניין המצב הכלכלי.

יָדוּן גַּבֵּעַ, 1950-2005. מחון הספר "דרדר בחדבר", 1984

כהונתה כעבר כשרת המסחר והתעשייה (2001-2002) היתה איציק השרה הממונה על רשות השידור, אך בממשלה הנוכחית נותר תפקיד זה בידי מ"מ ראש הממשלה ושר התעשייה, המסחר והתעסוקה אהוד אולמרט (ראו עמ' 28).

16 לא קוראים עיתונים. 34 אחוז מהציבור בישראל אינו קורא כלל עיתונים יומיים – כך מרווח "קשרים", עליפי סקר שערכה חברת "שילוב" בהזמנת האיגוד הישראלי ליחסי ציבור ורוברות. עליפי הסקר, 39 אחוז מהנשים אינן קוראות עיתונים יומיים, בהשוואה ל-30 אחוז מהגברים.

19 השופט גירש את הכתב. שופט בית-משפט השלום ברמלה, אבינועם הרר, הורה למאבטחים להרחיק מאולם הדיונים את כתב "מעריב" אבי אשכנזי, לאחר שפרסם ידיעה ובה נכללה ביקורת של קציני משטרה על החלטת השופט, שהטיל שלוש פעמים עונש קל על נהג שנתפס

עשר הפרות של "קשת", ארבע של "רשת" ושלוש של הטלוויזיה החינוכית.

10 יותר מדי פרסומות. 89 אחוז מצופי הטלוויזיה סבורים שהזמן המוקדש לפרסומות בערוץ 2 הוא ארוך מדי – כך עולה מסקר שערך ברנדמן למחקר וייעוץ בשיווק. הציון הממוצע שהעניקו הנשאלים בסקר לשביעות רצונם מערוץ 2 הוא 6.5 בסולם של 10. 30 אחוז מהציבור מגדירים את ערוץ 2 כערוץ הצפייה העיקרי שלהם, 23 אחוז רואים בו ערוץ חלקי.

11 דה חרקר" יוצא לדרך. המרוץ הכלכלי היומי של "הארץ" שינה את מתכונתו והחל להופיע כמוסף, במתכונת סבלואיד, תחת השם "The Marker", כשמו של אתר האינטרנט הכלכלי, בעריכתו של גיא רולניק (ראו עמ' 14).

11 שרת תקשורת חדשה. דליה איציק (עבודה) נכנסה לתפקידה כשרת התקשורת, עם הצטרפות מפלגתה לממשלת שרון. בעת

יָדוּן גַּבֵּעַ

1 חילופי עורכים ב"ידיעות אחרונות". עורך "ידיעות אחרונות" משה ורדי פרש מתפקידו בלא שמונה לו מחליף. ורדי כיהן בתפקיד מאז שנת 1989, עם הפסקה בשנים 1996-1999, שבהן מילא את התפקיד אלון שלו. יואל אסתרון, לשעבר עורך המשנה של "הארץ", מונה לתפקיד משנה לעורך. אסתרון היה בעבר עורך העיתונים "כל העיר", "העיר" ו"הרשות" ברשת שוקן (ראו עמ' 22).

2 "טלעד" ללא הפרות. שלוש וכיניית ערוץ 2 עמדו בשנת 2003 במסכות לשידור דרמה וסרטים תיעודיים – כך קובע דוח הרשות השנייה לשנת 2003. הזכיניית "קשת" ו"רשת" חרגו מהמותר בריכוז רכישת הפקות מאולפן אודר ולא הפיקו את המכסה הנדרשת לשידור בערבית. "טלעד" היא הזכיין היחיד שלא ביצע כמשך השנה הפרות של כללי השידור, לעומת

נוהג למרות שרשיון הנהיגה שלו נשלל. השופט גם גירש מהאולם קצין משטרה. הנהלת בתי-המשפט פרסמה הודעה: "אנו מתנצלים על המקרה, העניין ייבדק".

20 **תנועת ישיע** לנשרד החוץ. רוכב מועצת יש"ע, יהושע מורייסוף, התפטר מתפקידו והתמנה לתפקיד יועץ התקשורת של שר החוץ, סילבן שלום. במקומו של מורייסוף התמנה לדוברת מועצת יש"ע אמילי עמרוסי, בוגרת בית-הספר לעיתונאות "כותרת" ולשעבר כתבת ערוץ 10.

23 **"ארטה"** ברשות-השידור. נחתם הסכם לשיתוף פעולה בין רשות-השידור לרשת הטלוויזיה הצרפתית-גרמנית "ארטה". במסגרת ההסכם ישודרו בערוץ 33 פעם בשבוע תוכניות של "ארטה".

23 **גל פיטורים** ב"ענבי". מכתבי פיטורים נמסרו לעשרות עיתונאים ועובדי מנהלה ב"מעריב", במסגרת גל קיצוצים נרחב. המדובר בקיצוץ של כ-10 אחוזים בכוח-האדם בכל מחלקות העיתון. במקביל קוצצו משכורותיהם של חלק מהעובדים וננקטו צעדים לצמצום ההוצאות על נייר, עליידי הורדת מספר העמודים והחלפת סוג הנייר בחלק ממוספי העיתון.

24 **חזירי העיתונים** עולים. "ידיעות אחרונות" ו"מעריב" הודיעו במקביל על העלאת מחיר העיתונים. המחיר החדש: 4.80 שקלים (במקום 4.70) בימי חול, ו-9.60 שקלים (במקום 9.40) בימי שישי ובערבי הגים. ההסבר להתייקרות: עליית מחיר הנייר.

26 **שותף חדש** ב"טלעד". קרן ההון האסטרטגי האמריקאית-ישראלית "מרקסטון" רכשה 18% ממניות זכיינית ערוץ 2 "טלעד". השקעת "מרקסטון" ב"טלעד" נעשתה ימים ספורים לפני הגשת המכרז החדש לערוץ 2. ימים אחרים אחר-כך הודיע גם חברת "אפריקה ישראל" על רכישת 18 אחוז מ"טלעד". הבעלות על "טלעד" תחלק מעתה כך: "הראל" להשקעות בביטוח – 24.42 אחוז; "טל שמים" – 19.37 אחוז; קרן "מרקסטון" – 18 אחוז; "אפריקה ישראל" – 18 אחוז; "מגויץ" – 11.79 אחוז; והמנכ"ל לשעבר של "טלעד", עוזי פלד – 8.42 אחוזים.

31 **הוגשו ההצעות** לתכרו. ארבע החברות המתמודדות במכרז על הפעלת ערוץ 2 הגישו את הצעותיהן לרשות השנייה. המתמודדות

הן, בצפוי, "קשת", "רשת-גה", "טלעד" ו"כאן". בסוף חודש מרץ אמורה להתקבל ההחלטה מי יהיו שתי הקבוצות הזוכות, שישררו בערוץ 2 החל מ-1 בנובמבר למשך עשר שנים.

31 **פחות עיתונים**, יותר אינטרנט. בשנת 2004 חלה ירידה בחשיפה לכל העיתונים היומיים המרכזיים, כך קובע סקר טי.ג'י.איי. 60.8 אחוז מהציבור נחשפו לעיתונים יומיים, בהשוואה ל-63.7 אחוז בשנת 2003. יחד עם זאת שומרים העיתונים על חלוקת השוק ביניהם: "ידיעות אחרונות" – 42.5 אחוז בימי חול ו-53.9 בסופי שבוע, "מעריב" – 23.6 אחוז בימי חול ו-29.6 אחוז בסופי שבוע, "הארץ" – 7.0 אחוז בימי חול ו-8.8 בסופי שבוע, ו"גלובס" – 3.2 בימי חול. בהאזנה לרדיו נשמר שיעור של 82 אחוזי האזנה בימי חול בממוצע. הסקר מבוסס על מרגם מייצג של עשרת אלפים בני-אדם. במקביל חלה עלייה בשיעור הגלישה באינטרנט: משתמש ממוצע גלש בשנת 2004 כ-6.5 שעות בשבוע בביתו לעומת כ-5.5 שעות ב-2003. חלה התרחבות ניכרת בשימוש באינטרנט בפס רחב, שנוקקים לו עתה 79 אחוז מהמשתמשים, בהשוואה ל-36 אחוז בשנה הקודמת.

31 **אושר חוק** גלייה ל. מליאת הכנסת אישרה בקריאה שנייה ושלישית את החוק המתיר לתחנה הצבאית לשדר שידורי חסות ותשרירי שירות. זמן השידור המרבי לשידורים אלה לא יעלה על ארבע דקות וחצי לשעת שידור. בעקבות אישור החוק רחה בג"ץ 10 בפברואר עתידה של ארבע תחנות רדיו אזוריות-מסחריות, שדרשו להפסיק את שידורי הפרסומות והחסות כתחנה הצבאית.

סדרה

1 **שידורים** – רק מבג"ץ. שופטת בית-המשפט העליון דורית כייניש תומכת רק בניסוי של שידור טלוויזיוני מבג"ץ, ומתנגדת לפתיחת ריונים משפטיים אחרים לתקשורת האלקטרונית. בריון בוועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת אמרה כייניש, כי ישנה סכנה של השפעת הצילומים על טוהר ההליך השיפוטי.

1 **סחנה לאיד**. אמצעי התקשורת הישראליים הציגו את יאסר ערפאת בימי גסיסתו כיצור

מיתולוגי, שטני, אויב גדול מהחיים, וייחלו למותו בגילויי שמחה לאיד בוטים – כך קובע דו"ח שפרסם מרכז "קשב" על סיקור התקשורת את מחלתו של ערפאת ומותו. הדו"ח הוא חלק מפרויקט מעקב, "גם מלים יכולות להרוג", המתבצע בתיאום בין ארגון "קשב" הישראלי לארגון "מפתאח" הפלסטיני, לבחינת הסיקור התקשורתי של העימות (ראו עמ' 4).

2 **שרטון זינבה** נפסל. סרטוני יוזמת ז'נבה, שבהם פונים אישי ציבור פלסטיניים לציבור הישראלי ואומרים, "יש לכם פרטנר להסכם שלום", נפסלו לשידור בערוץ 2. הסרטונים מוקרנים כבר כמה חודשים בבתי-קולנוע ובאינטרנט. מן הרשות השנייה נמסר כי התסריטים לא אושרו בהתאם לסעיף 11 בכללי הרשות השנייה, האוסר שידור סרטוני פרסומת "בנושאים שנויים במחלוקת".

6 **חוקרים** הדלפות "טלעד". המשטרה החלה לחקור כיצד הודלפו מסמכים פנימיים של זכיינית ערוץ 2 "טלעד" לעיתונים. המסמכים נוגעים בעיקר להתמודדות במכרז ערוץ 2. בעקבות הודלפות שכרה "טלעד" חברת חקירות פרטית והגישה תלונה למשטרה.

6 **נפטר** אדיר זיק. השרדן אדיר זיק נפטר ממחלת הסרטן בגיל 66. זיק היה מראשוני הטלוויזיה הישראלית, ובשנים האחרונות הגיש תוכנית בתחנת הרדיו "ערוץ 7", שבה הביע את דעותיו הנציות. זיק התפרסם בהתקפותיו החריפות על המהלכים המדיניים של ממשלת רבין בעת הסכם אוסלו, ובאחרונה נגד ממשלת שרון בהקשר לתוכנית ההתנתקות.

7 **יותר אינטרנט**, פחות טלוויזיה. בקרב בני נוער חלה בשנת 2004 עלייה בזמן הגלישה היומי הממוצע באינטרנט, לעומת ירידה בהיקף הצפייה בטלוויזיה – כך עולה מממצאי סקר TGI. מהסקר, שנערך באוקטובר-דצמבר 2004, עולה כי בני הנוער גלשו מהבית בשנת 2004 בממוצע שש שעות ו-22 דקות בשבוע, בהשוואה לשלוש שעות ו-45 דקות בשבוע בממוצע ב-2002. לעומת זאת צפו בני הנוער בטלוויזיה מדי יום חול רק שעתיים ו-45 דקות, לעומת שלוש שעות ו-15 דקות ב-2002.

8 **מעשה** חגונה בתחקירנית. התוכנית "כלבוטק" בערוץ 2 שידרה תצלומים של אדם המבצע מעשים מגונים בגופה של תחקירנית התוכנית. הצילומים שודרו במסגרת כתבה

15 נפטר דודו גבע. הקריקטוריסט והמאייר דודו גבע נפטר בגיל 54 מדום לב. גבע פרסם את יצירותיו בין היתר בעיתונים "העיר", "חדשות", "מעריב" ו"הארץ", וכן הוציא לאור מספר רב של ספרים וחברות קומיקס, האחרונה שבהן – "ספרות זולה", ימים אחדים לפני מותו. בין הדמויות הבולטות שיצר: הברווז, יוסף פקיד העירייה, האביר זיק ועוד.

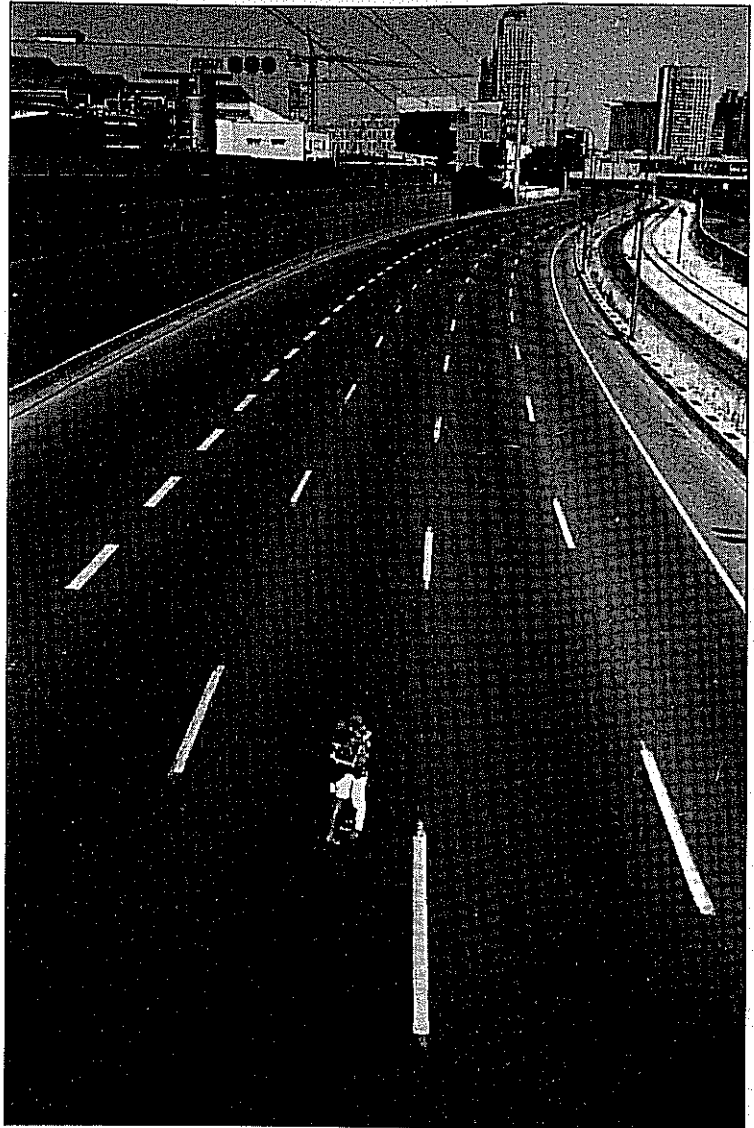
15 דנקנר יו"ר ועדת העורכים. עורך "מעריב", אמנון דנקנר, נבחר ליושב ראש ועדת העורכים, במקומו של משה ורדי, העורך לשעבר של "ידיעות אחרונות". האסיפה הכללית של ועדת העורכים בחרה גם את מנהל קול-ישראל, יוני בן-מנחם, ואת העורך הראשי של חדשות ערוץ 10, רם לנדס, לנשיאות הוועדה. אלתר ולנר ימשיך לכהן כמוזכ"ל הוועדה.

16 נבדקה הארכת זכיון ערוץ 10. משרד התקשורת יבחן את השלכות ההצעה להאריך את הזכיון להפעלת ערוץ 10 ל-12 שנה, במקום שמונה הקבועות היום. שרת התקשורת דליה איציק הודיעה לקבוצת חברי כנסת שפנו אליה בעניין זה, כי המשרד יבחן כיצד תשפיע החלטה כזו על שוק התקשורת. הח"כים סבורים כי שינוי כזה יסייע לגייס משקיעים שיבטיחו את איתנותו הכלכלית של הערוץ.

17 עורך חדש ל"וסטי". חילופי עורכים ביומון בשפה הרוסית "וסטי", הנמצא בבעלות קבוצת "ידיעות אחרונות": במקומו של העורך לב בלצן, שסיים את תפקידו לבקשת המז"ל ארנון מוזס, מונה לתפקיד סרגיי פורדג'נסקי.

17 פרס ישראל לאלכס ליבק. הצלם אלכס ליבק הוא הזוכה בפרס ישראל לצילום לשנת 2005 – כך קבעה ועדת שופטים בראשות הצלם מיכה בר-עם. "אין עוד צלם כאלכס ליבק המעורה כליכך בהוויה הישראלית", קבעו השופטים, "הוא ניחן במחויבות ומשמעת, ראייה מקורית ונוקבת, לעתים אירונית, של המציאות הישראלית על המובלעות הנידחות שלה. ליבק מצלם מתוך חירות מחשבתית ואמפתית, ומתוך התכוננות פואטית במחוות הרגעיות של המתרחש ברחוב בישראל".

הידעות מתכנסות ברובן על מידע שפורסם באמצעי התקשורת

צילום של אלכס ליבק, זוכה פרס ישראל לצילום, 2005.
יום ניפור, תל-אביב, אוקטובר 2000

10 הקרב על ה"פוסט". הסכסוך בין רוכשי היומון בשפה האנגלית "ג'רוסלם פוסט" מגיע לערכאות, לאחר שאחד הרוכשים, אלי עוזר, פנה לבית המשפט המחוזי בירושלים בתביעה שיצהיר כי הוא הרוכש הבלעדי של העיתון, בניגוד לטענת תאגיד התקשורת הקנדי "קנווסט". עוזר ו"קנווסט" הודיעו על כוונתם לרכוש את העיתון במשותף, אך אחריכך פרץ סכסוך ביניהם.

על אדם המבטיח לסייע לנשים באמצעות מעשי כישוף, ובפועל מבצע בהן מעשים מגונים. נציב התלונות של ערוץ 2, גיורא רוזן, כתב בתגובה לתלונה על התוכנית כי נראה ש"הדרמה הפרברטית עניינה את כלבוטק יותר מעצם הצורך בתחקיר". מפיק ומגיש התוכנית, רפי גינת, אמר כי הכתבה היתה פרי יוזמת התחקירנית ואיש לא כפה עליה להשתתף בצילומים.